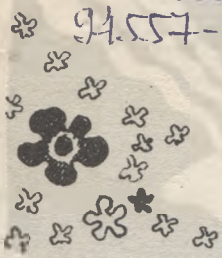

84 (2 Poent Har) 6

Н 20
94.557-10
ПОЛ-3

НОГАЙ

МИНИАТЮРАЛАР ЙЫЙЫНТЫГЫ

КАРАШАЙ-ШЕРКЕН КИТАП БАСМАСЫ

ЧЕРКЕССК 1994

Карацаев, Черкесск, Ч. респ. обл.

84 (2 Рос-Ног) 6
Н 20

W 1157

Суьвретши *Капнинов А. Н.*

Н 20

Найманов А. М. Многовидевший синий кувшин. Кар.-Черк. респ. кн. изд-во, 1994. — 168 с.
ISBN 5—7644—0697—8.

В сборник вошли юмористические и сатирические миниатюры. Язык писателя образный, живой.

Н 470249100—13
9П 1 (03)—93 13—94

84 (2 Рос-Ног) 6

94557-10

Найманов Аждаут Маултович
(Ногай — псевдоним)

МНОГОВИДЕВШИЙ СИНИЙ КУВШИН

Сборник сатирических и юмористических
миниатюр

На ногойском языке

ИБ 2832

Редактор К. И. Кумратова. Художник А. Н. Капнинов. Худ. редактор М. М. Папшуова. Тех. редактор М. М. Дышекова. Корректор А. А. Сайтов.

Сдано в набор 05.11.93. Под. в печ. 15.03.94.
Формат 70x84^{1/32}. Бум. офс. № 2. Гарн. «Школьная». Печ. выс. Усл. печ. л. 5,7. Усл. кр.-отт. 6.
Уч.-изд. 5,04. Заказ 4394. Тираж 1000. С 5. Карачаево-Черкесское республиканское книжное издательство. 357100, Черкесск, пл. Кирова, 23, Дом печати. Карачаево-Черкесское акционерное общество «Полиграфист». 357100, Черкесск, Первомайская, 47.

ISBN 5-7644-0697-8

© Карашай-Шеркеш
китап баспасы, 1994

Элимиздинъ, халкымыздынъ
яшавы акында оьрнегин шыгарып
язатаган, онынъ уьшин канын-янын
аямайтаган сав кыралымызга бел-
гили, данъклы язувшымыз

ИМАМАЛИДИНЪ УЛЫ
СУЮН КАПАЕВКЕ

багысламан.

АВТОР.

Анадынъ бұвы, алтыннынъ сұвы

Институтты кутылганнан сонъ Танъатар БАМ-га инженер болып бараяк болады.

Соны эситкен Сыйлы коъзясланмай да калмай, улына юреги мен, кан тамырлары ман ийип тилек тилейди:

— Бар-бар, балам, бар, балам. Барганда бактынъ ашылсын, капынъ куънделик ерден ашылсын, алдынъа нар бийдайлар шашылсын. Эгер бурын аталарымыз пелуванлык суърип, тас атып, атшабысларда катнаскан болсалар, эндиги пелуванлар БАМ-га барадылар. БАМ — пелуванлардынъ ери. Эгер сонда мен оьлди деп азраил-маьлектен хабар етсе, аьруьв абайымды коъмейим деп келерсинъ. Туьндеги уйкысын доьрт боьлип, мен йыласам бесигимди тербеткен, ишпегенимди иширтип, емегенимди едирип турган айнанып кеткир абайым деп йыларсынъ. Аьруьв домбалайым меним! Пелуван Танъатарым БАМ-га барса, ондагы куллыктар тез битер. Рельслер тизилип, онынъ уьстиндеги коьк вагонлардынъ тегершиклери тыгырып, Танъатарым алла берсе, сав-саламат уйге кайтар.

Аьбир-шибир уьшин янларын берееклер

Авылда Саралып деген бир оьтирикши карт яшаган. Онынъ сондай туьпсиз оьтирикши экенин биле турганлай да, халк онынъ янъы оьтиригине ьйнанмай болмаган. Ол койныннан йылтыратып янъы оьтирик шыгарса, ога биреви ьйнанмаса да, анав биреви ьйнанган. Онынъ соьлеги оьтириги аьвелги оьтирикке эш усамаган. Янынъды саспеклеткен оьтирикке ьйнанмай да болмайды.

Бир куьн Саралып орамда Сыйлыга айтады:

— Кобпирди сув алган, тезден авылды да алаяк, тез болып кьрга коьшинъиз.

Сыйлы ога билмей кетип ьйнанып, уьйине шабып келеди. Тынысы биткенине де карамай ол шуьйде илинген оьлетаган улынынъ кайыс белбавы ман оралган шерик шайды койнына тыгады.

Оннан сонъ Сыйлы шабып кьр туьпте яшайтаган кызына барады:

— Айшат, тез-тез-тез уьйинъизде болган шайынъызды алып кьрга йоргаланъыз, авылды сув алаятыр.

Айшат бир кыйналган да этпейди:

— Сув алса бизди де бирге алсын. Бизде аьбир-шибир коьп, олардынъ кайсы бирисин шыгарасынъ кьрга. Куры шай ман кайтип яшаякпыз!

— Муна обырлар соьтетаганлар. Билемен мен сизди!

— Онынъ ушин неге хатеринъ калады, абай. Билмейсинъме оьтирикши Саралыпты!

— Бек аьруьв билемен Саралыпты да, сизди-де. Байынъ да, сен де сук. Кыста мени зияпет аьзирлегенмен деп шакырдынъызба? Шакырдынъыз. Мен де Копьяшарды етип келемен. Зияпеттинъ орынна, бизге юркан тик деп, алдыма мамык пан кумаш салдынъызба? Салдынъыз. Меним суьер Копьяшарым бармагы ман йылтыравык сервантынъызды тийгенде, байынъ аюв болып акырды. Аьбир-шибир ушин оьлөөксиз сиз, наьсипсизлер! — деп Сыйлы кери ызына кайтады.

Бурыннан калган осал аьдет

Бир кере Сыйлы-алардынъ авызына келип бир арба янасты. Арба айдавыш Наьсиплиге кайын атанъды шакыраш деп тиледи.

Дурысын айтсанъ, Наьсипли кайын атасына соьйлеген тувыл экеш, коьринген де этпейди. Келген конакты да мунъайтпага болмайды. Йибермеге касында бир бала да йок. Ярабий, не этпеге керек, аьше? Ата-бабадан калган аьдетти аякка теппеге ярамайды, еайсы! Амал йок. Наьсипли аякларын бир-бир басып, кайын атасынынъ касына киреди. Ол да ший териден камышы оьрип туры эди. Наьсипли онынъ кулагына деп сыбырдайды:

— Акай, орамда бир киси сени шақырады.

Эгер Наьсипли зыранълап келип, коьзбе-коьз соьйтип айткан болса, ол бурыннан калган эки аьдеттинъ басына сув куаяк эди, ама Наьсиплидинъ акыллыгы ман бир аьдет те бузылмады. Тек арт беттен хабар коьзлемеген карт бирден эси авып йыгылды.

Дувада

Авылдынъ аьфендиси кызыкай болган. Яс букыж коьрсе, коьзлерин сонадан алмаган.

Бир уьйде дува бар. Сонда аьфенди куран окыятырып, кылыы ман бир ярасык ят кыскааяклыды коьреди. Окув соьзлерине келистирип, эсик бетте олтырган тенъиннен сораыды:

— Таныс болмаган кыскааяклы... Кимлерден ди ол? — деп созып.

— Ляилалла, ляилалла, — дейдилер калган картлар.

— Ят авылдыр ол, ляилалла, ляилалла! — деп созып явап береди тенъи. — Былтыр байы онынъ оьлипти, ляилалла, ляилалла!

Аьфенди суьйинеди:

— Аллавтала оны мага айдап аькелген, ляилалла, ляилалла.

Онынъ кылыбын билген кулаклары сак картлар даяналмай куьлейдилер.

Бияла

Наьсипли клубка кино карамага деп асыга эди. Ол биялага аьрли-бирли карарды да эсик бетке ымтылды.

Сыйлы басын шайкап:

— Эндиги яс-явка акылсыз экен. Асыгып-пусыгып юреди. Кайда асыгады дентагы, уьйде сондай аьлемет сисе турганлай. Ол сиседе меним келинимнинъ ярасыклыгы бек аьруьв коьринеди. Сондай ярасык мен болсам экен, онынъ касыннан бос заманымда таймас эдим.

— Уьйде бияла бар деп, сав кеше уьйде олтырмага керегим, абай? — деп куьлейди Наьсипли.

— Мен, аьше, олтырар эдим. Биринши кайта биялады сен карарда коьргенмен. Пашинскеде бийдай сатпага барганда. Сатып болып, базардагы туькенге кирдик. Карасак бизге карсы таныс эки аьруьв кеншек келеятыр. Аьруьвде де аьруьвим, юрт кырылган аьруьв. Уьстиндегилери де бизге айлак таныс. Алтын юзиклер, куьмис кусаклар ман тоьстуьймелер, узун шашаклы бурынгы кыршылдаган уьйкен казбалылар. Бирден мен эки кеншектинъ бирисин таныдым. Ол касымда бирге барган Джамия экен. Бир Джамия касымда, колым ога тиеди. Экиншиси сисединъ ишинде мага карсы келеди. Соны туьсингенлей шайтан оны эки яргандай коьрип бек корктым, каска! Тирсеклерим калтырап, акырын ерге шоьнъкее койдым.

Джамия да бияладан мени танып корккан экен. Туькендегилер бизге карап куьлеп:

— А, мусылман, мунавы шайтан туьыл, бияла, — деп туьсиндирдилер. Уьйинъде бияла болган аьруьв зат.

— Эгер бияла сондай мактавлы зат болатаган болса, неге карамайсынъ, абай?

— Кыста аьлбели шешекей атам? Бияла яс заманынъда аьруьв. Эндиги биялага кара — бир, карама — эки, коьргендей бир зат та калган йок. Картлык келген, шыракшым. Курткадынъ белиндеги якут каслы куьмис кусак та йылтыравын йояды. Биялага каравдынъ заманы бар, шыракшым. Опырак озып, тон тозган, шикаьрим.

Оьтпек

Сыйлыдынъ хабары

Бос заманлары болса, карт пан куртка балаларына эслерине туьскен, басларынан кешкен затларды айтадылар.

Колхоздынъ ишилерине деп бурын унды уьй-уьйден кыдыртып, пишелерге оьтпек салдырганлар. Биярслан дейтаган бир бригадир шувал ман бир унды Казый авылындагы Амиттинъ пишеси Стамылга аькетип береди. Аьше, онъмаган кыйын заман. Аьр бир зат танъкы. Амиттинъ пишеси Стамылдынъ эки оьз, бир оьгей кызы бар. Ун ийлеятырса, Азизеге семь-

сот, Нурханга семьсот, оьгей кызым Паризатка пятьсот грамм деп, пише колхоздынъ унынъ уьлестирип шыгады. Салган оьтпегиннен де экев-уьшевин ясырады... Оьтпекти аькетпеге келген Биярслан кайгырады:

— Ай-вай, карындас, аз болады экен.

— Аькелген унынъ сол кадер эди, — деп Стамыл да енъдирмейди.

Бир куьннен бир куьн оьтпекти баскага салдыраяк деп, унды мага аькеледилер. Мен де тезек отка былттай-былттай этип бир шувал оьтпек саламан. Оьтпектинъ ийиси аргы орамга етеди — сондай аьруьв бурынгы бийдай, сондай таьтли.

Бас деп Биярслан Байрамды йибереди, оьтпек аьзирим деп. Ол келмей турып мен бир оьтпекти ясыраман. Тамагы туйскен Байрам:

— Экевимиз бир оьтпекти боьлегояк, — дейди. Боьлемиз. Онынъ артыннан атка минип Биярслан келеди. Оьтпеклерди коьрип:

— Кайгадер оьтпек! Ай, машалла болсын сага, карындас, калай аьруьв этип салгансынъ! Сен коьп саласынъ, Амиттинъ пишеси Стамыл аз салатаган эди. Мине Байрам экевинъизге бирер оьтпек ярым болды. Байрамда — бирев ярым. Биярслан оьзине де бирев алады. Ал бевев болдыма! Ога да муьсирев этедилер. Басында колхоз-каскадынъ куллыгы соннан йоьнеди.

Тары

Абдул-Кадырдынъ хабары

Анав яман йылларда авылдагылар астан кыйналдылар. Абдул-Кадыр ман Ыслам кырдан келеятырганда, бирер дорбатары ала келедилер. Милиционер коорсе ыслаяк. Ысланмаяк уьшин булар коьпирге бармай, тасыган Йилиншиктинъ кешуьвсиз ериннен оьтедилер:

— Сувга кетсек кетеек, тек ысланмаяк. Ол заманда бир увыс аслык уьшин ананъды айдайтаган эдилер.

Ал кетпеге турымыз, ал кетпеге турымыз, кетсек те бирге кетеек, экевимизди бирге табарлар деп, Ыслам экевимиз биримиз биримизден ыслап барамыз Йилиншик бойы ман. Соны ман кайтсек те шыктык сув ягарга. Коркканнан дирилдеймиз. Ысламнынъ уьйи ювык. Ол мага ювык бол айтты да, уьйине кирип кетти. А меним йолым айланшык. Йолсыз ерден йол ашып бараятыр эдим, бирден дорбамды биревдинъ корасынынъ мыгына илдим де йырттым. Сол сабат тарым завылдап ерге тоьгилди. Ай-медет! Не этпеге керек? Мен сол азганакай тары уьшин сувга кетезганман. Сойтип уьйге бос кайттым. Уьйде мунавы (пишеси Сыйлыды коьрсетип):

— Тоьгилсе тоьгилсин, арам бизге яраспайтаган, — деди.

Дуныяды бырыктырып!..

Бурынгы завыклар

Бир кере Наъсипли Балсекер мен бирге тувар айдап бараытыр эди. Булардынъ касыннан сыйыр айдап Умар озып кетти. Ол кайын атасынынъ оъз бебеси болганы ушин, Наъсипли ога коьринмейди. Кеншек бетин ябып, арт карайды. Умар бир аз алдыга кеткенде, Наъсипли сасып кетип бакырады:

— Умар, меним сыйырымды да ала бар. Сен меним казларымды коьрмединъме? Олар кеше келмей калганлар.

Куьртемили* Умар бирден ашувланып:

— Эв, алла сокпагыр, мен сенинъ казларыньды баккаманма? Кет, коьзим коьрмесин сени, омас таяк пан туьртип коьзинъди тесермен!

— Ай алла мени бар этсин, мунавы бизим Умар экентагы! Тоьх сени, кайтер экенмиз! — деп келин кашады. Ол Умардынъ уйине шабып киреди де, орындык астына ясырынады.

Соны коьрген Умардынъ пишеси Узын Мырадхан шолпа туьсип, яювды коьтерип бакырады:

— Сосы сен, шая, яртисинъме-савсынъма? Не этесинъ мунда?

* Куьртемили деп ногай бирден бир ашувлана-таган, бакыратаган аьдемге айтады.

— Баваллам, билмей кетип коьринмей-таган байынъа соьйледим де олтырдым. Яным, Наьсипли сени танымай соьйлеген дерсинъ картынъа. Яным-коьзим, коьйлек кийгистермен байынъа.

— Шая, орындыгымыздынъ астыннан шыгып кет деп айтаман, коьзимге коьринме! Коьйлегинъ де, озинъ де тас бол. Дуныяды бырыктырып, бир коьйлек пен кутылаяк боласынъма? Караш сен ога! Барып ога деп боза куй, сонда коьрермиз сенинъ кылыксызлыгынъды, шайпаклыгынъды аьфуьв этеегимиз бен этпеегимизди.

Сары ман кара

Наьсипли кайын атасынынъ баска иниси Абдул-Амитке де коьринмейди. Келин бир кере эсик алдын сыпырып турганда, орамнан кара каптал кийип, кара атка минип, Абдул-Амит озып бараятыр.

— Хош келдинъ, Асанбай, хош келдинъ. Ювык бол, — дейди ол.

Абдул-Амит кеште пишесине бек сеьирли хабар айтады:

— Аьжибийке, сосы бизим Байрам-Аьлидинъ пишеси акылыннан яртим? Мага коьрингени аз деп, соьйлеп те баслаган. Мени орамнан озгармайды. Ювырып шыгады да алдыма, ювык болша, ювык бол деп басымды авыртады. Бирерде кашып та олтырады. Туьсинмеймен онынъ кылыбын, — деп.

Аджибийке Навсиплиге келеди де:

— Сосы сен, шая, меним байымга коьрингенинъ аз деп, соьйлеп те баслагасынъма? Уятынъды кайда йойгасынъды? — деп урсады.

— Айташ та, буьгуьн байынъ кайтип кийинген эди? — деп кеншектинъ билгиси келеди.

— Уьстинде кара каптал, астында да кара ат.

— Онъмадым мен каска! Оны мен Токтамыстагы Асанбай деп тургаман. Байынъ сары фуфайка, сары боьрк кийип, сары атка минип юретаган тувылма эди?

Пишеси тилин озгарар,

байы—колын

Бир кере Сыйлыдынъ конъысысы Тотайхан шайгатыкка деп сипаратка барады. Ол онда хабарласып, уьйине кеш кайтады. Эки пише базар, уьшеви — ярмалык деп, билмей айтылганма! Шайсыз калган карт таяк алып, авызда карап турады. Куртка каралдыга киргенлей, карт оны таяк пан бир кере туюеди. Курткадынъ колындагы шайгатыгы тоьгиле-тоьгиле, уьйге келип етеди. Ашувланган карт столдагы кишкей киртти алып, курткадынъ басына бир салып алады. Бирден пишединъ коьз алды каранъа туман болып кетеди. Ол тентирекшийди.

— Сени мен шайтан турсын, — дейди

де пише уыйине кетеди. — Сен оьлсенъ де, коьзим шыксын, йылаяк тувылман.

Кеште карт курткасын елтиретип аькеледи. Булар тагы да бирге яшап баслайдылар. Соннан сонъ коьп йыллар оьтеди. Бир куьннен бир куьн карт оьледи. Куртка айткан соьзине берк болган. Ол, айтканындай этип, йыламайды. Сораганга ол:

— Йыламаякка икрарым бар, ол меним басымды тескен, сайса! — дейди.

Тотайхан байынынъ етисин береди. Дувадан сонъ, бир ерде бет ашкан той бар экен, сонда барады. Ол кишкей кызына елпилдеген байракты береди, оьзи бавырсак толган шемидан ман шетлевик боьрти алады да. Сонда бир ногай болмаган куртка шамгалган экен:

— Рази можно? Картынъ оьлгени тек туьнегуьн, а сен тойга байрак пан шетлевик боьрк алып келип?!

— Нехай! — деп явап берген орысша билмеген Тотайхан.

Онъмаган йылларда

Онъмаган танъкылык йылларда болган бу зат.

Сыйлы-алардынъ орамында бир ярлы карт яшаган. Онынъ мазаллы йигит ети улы болган. Олар арып-талып пишеншалдан кайтаятырлар. Карттынъ эсине бурынгы такпак туьседи: карт ятса тыншаяды, яс — тойса. Ол йылларда оьтпек бек танъкы болган. Сонынъ уьшин карт айтада экен:

— Куртка, бизге шайды сувытып бер, ол заманда оьтпек коьп едилмес.

Соьлеги моллыкта сол зат эсине туьссе, Сыйлы коьзясланады.

Мамет пен Аьмет бас ораза куьн

Сыйлы аьдетинше оразага куьни-бурын аьзирленеди, талкан-соьк этеди, бир юма савап оразасын да тутады. Буьгуьн бас ораза дегенде, буларга Токтамыстан Мамет дейтаган ишкиши бир эркек келеди. Ол бу уьйге ювык етеди. Эсиргеннен себеп конак аяк уьстинде тегараннан турады.

— Уялмайсынъма, буьгуьн бас оразады да? Соьлегилерде уят та—бет те калмады. Оларга ой да, кыр да теп-тегис. Буьгуьн оразадынъ биринши куьни, онадан хабарынъ барым? — деп урсады Сыйлы.

— Ондай затты мутып болам, абашым! Онынъ келуьвин Аьмет экевимиз аьруьв этип ювгамыз.

— Мунавы да оьзин мусылман деп саяды, — деп куртка каты кайгырады.

Акыр кыскаяклы

Наьсипли базардан бир уьйкен шувал ералма алып келеди.

— Меним кеншегим — яным аьдем, — деп комлайды ералмасуьер кайын анасы. — Эндиги тыншай, коьзим, сувга барып кел.

— Ва, абай, — деп Наьсипли сейир этеди, — мен терлеп-писип тегаран еттим, а сен келесинъ де сувга бар дейсинъ. Ондай тыншаюв болам!

— Яным, юксиз юрген эшек яде ат тыншаймайым! Сув ярдынъ туьбинде, бос шелеклерди занъыр-зунъыр эттирип сонда еткенше ети кере де тыншаяксынъ. Аьр бир истинъ эбин табып билмеге керек, яным. Сендей акыр кыскаяклы дуньяда йок.

Бузав

Наьсипли эки сыйыр савады. Ол сыктырылган суьттен пыслак эткен. Уьйде онадан калган болып эки шелек пыслак сув бар. Бузав да эсик алдында муьнъгирейди. Сыйлы ога бир шелек пыслак сувды береди. Анавы да оны ишеди. Кетпейди. Шелектинъ тоьгерегинде айланады. Куртка ана бир шелекти де береди. Бузав оны да ишеди.

— Ал энди тойдырдым бузавды, — дейди де, Сыйлы кетип янтаяды.

Биразлай уьйге Наьсипли киреди:

— Абай-каска, эки шелек пыслак сувды бузавга иширдинъ болаяк... Бузав коьпкен, бос шелеклердинъ касында оьлип ятыр.

Куртка ушып турагалып:

— Меннен коьрменъиз, яным. Мен не эттим, шырагым? Бир шелек пыслак сув беруьв эдим, ишти. Тагы да биревин беруьв эдим, оны да ишти де кетти.

Алдап уйренмеген аьдем

Кавга заманда емек танькы болган. Немецлер авылдагы пишелерди туыймишлеп, элеваторга аькетип, куллык эттиредилер. Солардынъ ишинде Наьсипли де болган. Сыйлы уйлеге деп кеншегине бир шайник кара шай алып барган. Уйледе пишелер соны симиредилер. Бос шайникке олар бир-эки ералма саладылар, балаларга писирип егистерсинъ деп.

Куртка шайникти бавырына басып, ко-ра бетке йобнейди. Неге десенъ проходнойда ысланаяк. Шыкпага тесик таппай, бу сондагылардан сорайды:

— Шайнигиме кызлар бес-алты ералма аткан эди, айташынъыз, мени ысла-маспа экенлер?

— Сак кара, ыслап та олтырарлар, ким биледи наьлетлерди! Эне анав таса ерде тесик бар, соннан шыгагой.

Сол тесиктен аман-эсен шыгып, бу кыр ман барады, барады, кайда баратаганын оьзи де билмейди.

— Кайда барасынъ, абай, калагама? — деп тувар айдавшы сорайды.

— Яным, уйге бараман. Элеватордагыларга шай алып келуьв эдим, олар да шайнигиме бир-эки ералма атып йибердилер. Соны балаларыма аькетейтырман.

— Аьше сен авылга бармайсынъ, калага барасынъ. Энди муна йол ман артынъа кайт, тып-тувра уйинъе келеексинъ. Ералмадынъ акында биревге де айтпа.

— Сав бол, шырагым, соьйтип этермен, — деп Сыйлы тегаран уьйге келип етеди.

Аязда

Кара кыстынъ кешеги аязында янъы тувган бузав кагазлап оьледи.

— Тох сени! — деп кайгырады Сыйлы. — Аллага асы болдык па экен?

— Ыймансыздынъ берген малы да ыймансыз, — деп карт кыршынады. — Бузав алагаз эдиме яде конъыр эдиме? Мен сыйырды эки туурли бугага аькеткен эдим.

Алабалык

Сыйыр асырамага йылдан йылга кы-йын болады. Емди сатып аласынъ, тапкан акшанъ оннан калмайды. Сонынъ уьшин Сыйлы сыйырын сатып, сепарат алады. Аьдемлер келерлер, суьтлерин сыктырарлар, мага да бир югынышы калар деп. Кишкей сипаратлар бес куьнлик деп, базардан эскиден янъыртылган, завод шыгарувын койган сипаратты аькеледи. Ол да юмада бир кере сынады. Ога керек алатларды алмага Наьсипли юма сайын базарга барып, уьйде акша калдырмайды.

Эртенъ мен бир пише келген:

— Абай, бир банк каймак саттагы, — деп тилеп.

— Шыракшым, оьзим кара шайга суьт катып ишемен. Сыйыр сатып басымызга алабалык алгамыз. Уьйде болган акшады сол йийди. Сога коьре шайга каймак кат-сак экен, суьт катып ишемиз, — деп Сыйлы яшавдынъ маьнесин келген аьдемге анълаталмай арыйды.

Суьрсиген эт

Сыйлы байрамнан арткан бир кесек этти кептирип, аьсуьре айына деп йыйган. Оьзлери шай ман юбансалар да, комгазыга тиймейдилер.

Бир куьн уьйге картты излеп аьфенди мен молла кирип келеди. Аймедет не этпеге керек! Экеви де сыйлы конак. Емеге уьйде бир зат та йок, алла йок этпесин. Сыйлы суьрсиген этти кувырып:

— Мунавын да мен аьсуьреге калдырган эдим, сизге буйырды, — деп конаклардынъ алдыларына салды.

Конаклар онынъ кызгана-кызгана салганын анъладылар, болса да асыкпай-пусыкпай, табада бир зат та калдырмай едилер.

Суьрсиген эттинъ ийиси де, даьми-дуьми де аьдемнинъ тамагын туьсире эди. Бурынгы ас сондай таьтли болган. Соьлегилер суьрсиген эттинъ не зат экенин де билмейдилер, карт-куртка болган уьйде алдыларына салсалар да — емейдилер.

Уйкы суьер Татим мен куьлкиши Сыйлы

Татим сав бир ай Шабаз авылында ту-
рып келген. Сонынъ уьшин Сыйлы оны
сагынган. Соьйтип аьсирет болып турган-
да тырк деп эсикти ашып, уьйге Татим
кирди де:

— Ашыткынъ йогым? — деп сора-
ды. — Мая этип, уьйлеге дери ятып уйк-
лаяк эдим.

— Оммай-яммай мен калдым да, ол
не ашыткыды оьзи, биз коьриспегенимиз
бир ай болды да. Уялмайсынъма сен
соьйтип айтпага?

Татимди ол кушаклайды, оьбеди:

— Ашыткым бар болса да береек ту-
вылман. Сав бир ай Шабаз авылын кыды-
рып, мунда келгенде калайсынъ деп айт-
пайды. Тоьркининъде тоьс егисттилерме,
калай тез мутагойдынъ биз кариплерди.
Шай ишпей, хабар куймай, кетеек ту-
вылсынъ. Коьп зат айтсанъ, коьп ашыт-
кы берермен, азга бир зат та. Аяк уьстин-
де правда йок. Олтыр деп айтаман. Кен-
шек, аькелеш бизге боьртенке шай. Шай
ишсенъ куьндизги уйкынъ тымтыракай
болаяк. Аслахый, мен сендей уйкышы
аьдем эш коьрмегенмен. Картлыгымыз
еткен, эндиги не зат яшаякпыз, каранъа
коьрде не зат коьрееклиз, коьзинъ ашык-
та дуныяды коьрип калтагы, мусылман.

Урлакай урламаса, ятып уйкламас

Сыйлы-алардынъ орамында яшайтаган Алыпкаш бек урлакай болган. Не тапса, соны даянтпаган, уйине тасыган.

Сыйлы шамгалады:

— Сен тек туьнегуьнде тувган бала-сынъ, ашлыкты, яланъашлыкты, аллага шуйкир, коьрмегенсинъ, ийги яшавда-сынъ, неге урлайсынъ?

Курткадынъ соьзлери онынъ онъ кулагыннан кирип, сол кулагыннан шыгады.

Аьдетинше, Алыпкаш тагы да урлайды. Ол бир машин кербиш аькелип тоьгеди.

Артыннан милиционер келеди.

Алыпкаш:

— Моя не карабит, моя не карабит, — деп оьтириктен орысша билмегенсийди, соны ман кутылаяк болады.

Милиционер кербишти кайтарам машинге тиетеди, оьзин басына шошайтып олтыртады.

Участокка бараятырып, Алыпкаш оьзи-оьзине куьбирденеди:

— Я алла, я расул алла, мени шакканнынъ тилине окыйтаган шыксын. Бизикин халк коьретаган, биз биревдикин де коьрмейтаганмыз, — деп ол оьзи билмести каргайды.

Тутнакта неше кере ятып шыкса да, онынъ урлакай акылы койылмайды.

Ярасык заттан безувь

Арасы йыл оьтпей Сыйлы авырыйды. Эндиги онынъ куйрыгына куьн сайын бес-алты ийне коьмиледи. Оннан баска ога туьрли куьн туьсли тымалак даьрилелер де бередиелер. Бу затлар Сыйлыга ярамай баслайды. Фельдшер ийне коьмейим деп келсе:

— Яным-коьзим, коьресинъме авырганнан басымды ястыктан коьтереалмай турганымды, ийненъди мен ийги болганда коьмерсинъ, — деп тилейди Сыйлы.

Сыйлыдынъ кулаклары тынган

Сыйлы балалары ман телевизор карап туры. Экранда фашистлер атып бизикилерди йыкканлар. Тып-тынык. Ягылган танклар туьтейдилелер. Аста акырын... юректи кайгырткан бир кайгылы йыр эситиледи. Оны суьйдимли кыз даваз йырлайды.

Яраланган басын коьтерип бир аьскерши яс:

— Чей это голос? — дейди.

Аявшыл юрекли Сыйлыдынъ кулакларына «чей» деген соьз «шай» болып эситиледи. Ол янме-ян барып аргы пештен бир аяк шай, ога косып бавырсак та аькеледи.

— Ишегой, шыракшым, басынъ дирктей болар, фашистлердинъ басларына пулеметынънан бирер увьс от куярсынъ.

Сол йырдынъ куышлилигинненме яде баска заттанма, яс эсин йыйып, доьртаяк-лап пулеметына барып, ярбаста байрам этип турган савлай фашистлерди шетиннен кырып шыгады.

Собйтп бизикилерден бирев де калган йок деп турган фашистлер баганадай, баганадай болып йыгыладылар.

Сонынъ арасында Кызыл Байракты баска кадап, тав артыннан Кызыл Аскери шыгады.

Йыйын ман уйытув

Эки куьннинъ бирисинде телевизордан производство эм баска соравларга багысланган йыйынларды коьрсетедилер.

— Оммадым, — дейди Сыйлы, — муна кадер аьдемнинъ авласында, уьйинде куллык йогым, неге кетпейдилер булар?

— Абай, — дейди Айсе, — олар куллык вакытында олтырадылар.

— Э-э, эндиги туьсиндим олардынъ кайтип ислейтаганларын! Бир шыба алгаман, цирктеги клоунга болмаса, баскага кийгистип болмаяк. Бир енъи узун, экиншиси кыска. Бир ийни салпырайды, экиншиси коьтерилип турады. Ягасы кайда да быткомбинат бетке карайды. Омыравынынъ онъ ягында бес буьрме, сол ягында — сегиз. Туьймелери кайда да тиймей турып туьседилер. Этегиндеги йипти тартув эдим, соьктим де алдым. Йыйын-йыйын деп, производствага эс бермейди экен-

лер. Аьше, ол заманда муна олтырган ямагат не зат деп баркылдайды соьле?

— Тигетаган шыбалардынъ сапатын коьтеруьв акында, абай. Йыйын модага кирген. Бизим мектебте де дуныя ман бир йыйынлар озгарыладылар. Кишкенекей-лей бизди йыйын ман уйытадылар.

Эркинлик

Куванай кеште яслар ман шекеге «бал» салмага аьзирленеди. Онынъ кайда бара-таганын билмеген пишеси:

— Мен де бараман, — деп ярасыкланып баслайды.

Балады ястан, келинди бастан, деп Куванай пишесине айтады:

— Байы ман пишеси бирге юрмейтаган, куьна. Шериатта соьйтип язылган.

Соьйтип байы эркинлик табады бу кешеге.

Кора

Аьлленген Куванай шекеге «бал» сала турады. Бу ак кербиштен кора калайды. Озган-кеткен ога сейир этип карайды. Коранъыз эсирген, тенътирекшийди, деп куьлейдилер. Солардынъ бириси Арунакай.

— Оны Куванай эсирип калаган, — деп оьзин оьзи шагады. Ол куйыдан сув шыгараятыр.

— Сага булайдан сув шыгаяк тувыл дегементте, неге казгансынъ ерди яра-лап? — деп карт сорайды.

— Кайзаман айткансынъ, акай?

— Алты йыл, ети ай эм сегиз куьн муннан артта.

— Эсинъ дурыс экен, акай. Тек сен коьрсеткен ер авладынь онъ ягында эди. Мунавы сол ягында. Сенинь казба деп айткан еринъди казув эдик, сув таппа-дык.

— Э-э, солайым? — деп мыйыкларын шуьйрип куьлемсирейди Арун-акай. Ога Куванайдынъ тувра соьзи айлак ярайды. Сонынъ уьшин ол:

— Юзинъ ашык болгандай юрегинъ де ашык. Сонынъ уьшин сага алла береди. Сосы затты баска картка айткан болсанъ, оллахый, хатери калар эди. Тувралыктан алла сени айырмасын. Мен сендей тувра аьдемди суюемен. Машалла! Коьплерден колайсынъ!

Акша баласы

Акшасыз экени эсине туьсип, Куванай йолдан кайтады. Сокры ыслаганына берк деп, Найнайдан акша алган тыныш зат тувыл. Кылыплы Куванай соьзин булай баслайды:

— Найнай-ав, мага аз-занакай акша керек эди. Оллахый-биллехий зарплат алган куьн кайтарарман. Сен мага япалак-ландырып юз маьнет те бермеге болая-

гынъды билемен, болса да басымга шер этейимме ол кадер акшады. Мага онынъ баласын берсенъ де болаяк — он маьнет. Шериатка коьре пишеси байына ярдам эте турмага керек, — деп. Шериаттан корккан Найнай тез ок кызыл акшады берип йибереди.

Тапкыр аьдем

Областьтен культура куллыкларын тертеп комиссия келген. Конаклардынъ бириси колхоз председателинен сорайды:

— Клубта тийисли окув-билими болмаган Найнай неге ислеиди? Керекли ислерди уйгынлап билем?

Колхоз председатели явап береди:

— Онынъ билгенин бир инсан да билмейди. Онынъ он бармагы он алтын. Ол бек тапкыр аьдем. Оны сиз кеште билерсиз Найнай ярастырган стоьлге олтырсанъыз.

Суьт бермеге тийислисиз!

Акшасы болган куьн Куванай уьйледе туздаьмге барады. Эки куьннинъ бирисинде мундагы асты авызга алып болмайды. Бир кере ол асты бир-эки кере увьртлап:

— Суьт аькелинъиз мага, суьт! — деп бакырады.

Шеф-повар келип:

— Неге берлисийсинъ, гражданин, не болган? Ишкен болсанъ, бойынъа синъдир. Омаса милиционердинъ колына ыслатып йиберермен. Бизим туздаьмде суьт оьмиринде болмаган. Суьт ишеек болсанъ уьйинъе бар, — деп бакырыклайды.

— Асынъыз осал. Онынъ аьдемге уьйкен хаятеси тиймес уьшин бизге суьт бермеге тийислисиз, — деп Куванай аьризе китабын тилейди.

— Не болган бизим асымызга?

— Мунавы каз сорпа тувылтта, ямгырда завькланып турган каздынъ уьстиннен аккан сув. Эт деп бергенинъиз тавыктынъ каткан какаштай канаты. Какао деп алдыма салганынъыз шынты ювындык.

— Аьше ювындык аспайтаган ерге барынъыз да тойдырынъыз курсагынъызды. Сиздей биели ашылган аьдемлер бизге керек тувыл.

Модный эркек

Куванай — пишесине:

— Муна затты неге эткен йоксынъ? — деп сораса, ол аьр заман:

— Мен де сендеймен, куллыкка бараман. Оьзинъди арыган деп билсенъ, йолдасынъды оьлген деп бил, — деп явап береди.

— Аьше, ол заманда куллыктан шык та уьй куллыктарын коьр, — дейди байы. Онынъ айтканын макул коьрип, пишеси

куллыктан шыгады. Байы суьйинеди, эн-диги каралды-карман таза болып тураяк, уьстим-басым ювылаяк, даьмли аслар тизилип тураяк деп. Ойланганындай болып сав бир юма кетеди. Пишем уьйде ялгыз эрикпесин деп, байы телевизордан баалы телевизор да алады. Бир кере ол куллыктан келгенде, уьй сып-сувык, даьмли ас тувыл, сувык астынъ оьзи де йок. Юмсак диваннынъ уьстинде уьйкен юн явлыкка оранып олтырган Найнай телевизордан «Эрлер конкурсын» карап ятыр эди.

— Ляилалла, Куванай-каска, кайдай конкурс коьрсеттилер! Эрлер уьй ыслап, кир ювып, бала карап, казан асып завык эттилер. Кайдай даьмли аслар астылар олар — еп-тойып болгысыз. Соны коьргеннен сонъ ойланаман, меним йигит Куванайым сизден де акыр. Ол куллыктан келсе, уьй ислерин янме-ян сизден де аьруьв этер эм пишесининъ алдына писирген затларын салар деп. Туткыш казан уьйде. Айнанып кеткирим, мен сени келеек йылда Москвада озгарылаяк эрлер сынасына йибереек боламан. Эгер шалысып ислесенъ, конкурстынъ бас баргысына тийисли боларсынъ. Сол акшага мага норкадан тигилген манто аькелерсинъ.

Уьйинъ соьнмегир

«Эрлер конкурсыннан» сонъ байы ман пишеси буздырысадылар. Сяякта уьйкен боран. Найнай байын уьйден кувып шы-

гарады. Алыпкаш онынъ плащ пан титиренълеп турганын коьрип:

— Уьйинъ соьнмегир, мунда неге турасынъ? — дейди. — Уьйге неге кирмейсинъ?

— Уьйде Найнай бораннан да артык туьтейди.

Аяп оны Алыпкаш уьйине аькетеди.

Эстелик

Алыпкаш-аларда Куванай бир неше юма турады. Куллык акын ол коьзи менде коьрмейди — оны Найнай алады. Акшасыз калган Куванай кешинмеси уьшин газетлерге язып баслайды. Онда йиберекек материалларын ол экисер этип аьзирлейди. Ол онынъ бирисин редакцияга йибереди, экиншисин папкага йыяды. Бу зат Алыпкашты сейирсиндирмей де калмайды.

— Неге уьйтип этесинъ? — деп сорайды ол бир куьн.

— Ким биледи, эгер мен уьйкен язушы болып олтырсам, меним библиографларымга тыныш болаяк китабларын язбага, диссертацияларына якласпага деп.

— Алладан тилесенъ коьп тиле, — деп завыкланады Алыпкаш.

— Соны ман бирге эстелигинъди ясагойтагы, аьше.

Йыйын суыйген аьдем

Бос заманы болды десе балаларды коьрмеге деп андай-мундай алып Юмаш келеди. Найнай экевлери лахырда этип, завык этедилер.

— Бобтен де бек йыйынларды суьмен, — дейди Юмаш.

Найнай сейир этеди.

— Эгер йыйынлар куллык заманда болсалар. Акырын артта олтыр да юн затларынъды тик те тербе. Олар коьп соьйлеген сайын сен коьп исле. Тек президиумга айырмасынлар. Онда юн коьйлекти тигеалаяк тувылсынъ. Куллыксыз президиумда куртламага болаяк.

Найнай оны ман разыласпайды:

— Куванай экевимиз йыйын деген затты коьрип унамаймыз. Орыстынъ йыйыны таьвесилмес деп, ай да йыйын, ай да йыйын. Эгер юз аьдем аьр бир йыйында экисер саьат олтырса, эки юз саьат болады. Бизим колхозда доьрт юзден артык аьдем ислеиди. Болдыма сегиз юз саьат. Йылда он эки ай бар. Савлайы тогыз мынъ алты юз саьат. Бу кадер заман колхоздынъ от баскан шувылдырын отамага етеек. Бизикилер йыйында олтырадылар, олтырадылар да, шувылдыр от басканнан сонъ районнынъ предприятиелерине эм организацияларына кирт саладылар. Бирерде айда эки-уьш йыйын болып та олтырады.

— Сен госу­дар­ст­во­дынъ кайгысын шекпе де оъз кайгынъды шек. Госу­дар­ст­во­мыз бай.

— А эгер йыйын куллыктан сонъ болса ша?

— Йок, ондай йыйын мага ярамайды. Уйде савылаяк сыйырларым муънъирейдилер, авламыз оталмай калаяк, каз бан баъпийлерди машин баспага болаяк.

— Эне сонынъ ушин йыйын йылда эки кереден артык керек тувыл, боътен де бийдай-орак заманда, — деп Найнай оъзин енъдирмейди.

Отка барган хатыннынъ отыз авыз соъзи бар

1

Серник тилеп Юмаш келеди:

— Калайды аьллер, Найнай?

— Аьруьв, эгер яман ерлерин кесип тасласанъ.

Мектептинъ йыйынына бараяксынъма?

— Айсе йыйын-мыйын деп эди, бере­еклери барым мага дедим де бармадым.

2

— Колхоз председателин куллыктан шыгарган экенлер, эситкенсинъме?

— Оьх, аьруьв болган! Эндиги сол кад­дер йыл уйине тасыганын есин де ятсын. Мен фермада куллык этетаганда балалар­га деп бир баллон суьт аькелеятыр эдим.

Аракыдан бети-коьзи сискен, шошкадай болып коьпкен председатель меним алды-ма шыгып, суьт урлайтаган сен экенсинъ, аькетип артына куй деп айтаман, омаса ыслатарман, деп те туры бу мага. Мен де кайдай, ашувлансам, берли боламан, каска. Сен, дедим, уьйинъе машинлеп тасып туратаган болсанъ, мен — окын-секинде, сыйырым сув алса бир баллон суьт аькетемен саьбийлеримге. А сен бузав салып, сыйыр аькетип, баьри кардашларынъды байыттынъ да. Олардынъ баьриси де сенинъ арканъ ман «Жигули» мен «Волгаларга» олтырдылар. Мени ыслатаяк болсанъ бар ыслат, коьре барармыз кимнинъ арты ашылганын. Сол соьзлерди эситкенде, онада бир кетуьв бар, артына-алдына карамай.

3

— Райтопка коьмир келген, биз аькелдик. Аьруьв коьмир экен.

— Ия, коьмир келген деш? Ах, каска, акшамыз етпейди. Эки куьннен Куванай алаяк, сога карап эки тонналык бертагы.

— Ант болсын, куран болсын йок, — деп Юмаш колындагы бир топ акшады сыгып ыслап, тез ок уьйине кайтады.

Бир аттынъ аркасы ман мынъ ат сув ишер

Амамнынъ ислеменгени, сав авылдынъ кыйналганы уьшин Куванайдынъ юреги авырыйды. Бир-эки такыйкалык куллык

ушин ямагат бийтлемеге керегим, аьше? Язсанъ яман атлы боласынъ, язбасанъ авылынъ кыйналады. Не этпеге керек энди?

— Язбай болаяк тувыл! — деп ашувланады Алыпкаш.

— Кел, аьше экевимиз бирге язаяк, — дейди Куванай.

— Сен яз, тек меним атымды салма. Мен айта берейим, сен яза бер.

— Неге атымды салма дейсинъ? Куьзет шыкканда атынъды йойткансынъма? Яман атлы болгынъ келмейим? Сувга да туьскинъ келеди, яман атлы да болгынъ келмейди.

Газетке язганша, оны баспалап шыгарганша, амамды туьзеткенше язлык келеди. Куванайга «язган, язган» деп зырт эткен адамшыклар амамда биринши болып сувга туьседилер. Алыпкаш пан Куванай солардан сонъ ювынадылар. Кеште олар пиво ишип, лахырда этип тыншаядылар. Телевизордынъ баьпийдей баркылдаганын койдырып, Куванай хабарласпага суюеди.

— Бурын заманда аьдемлер кеш сайын бирге йыйылып, юреклериндегин айтып, тенълерининъ ойларын эситип, кенъесетаган эдилер. Эндиги бир эмбек телевизор бар, аьдемлер авызларын ябадылар да, соны карап олтырадылар. Эштемеде сондай яшав боларма? Кел экевимиз дегенимизше лахырда этеек. Болаяк уйтик бас болып олтырганымыз, — дейди куваншак Куванай.

Булар бир ящик пиводы таъвескенше олтырадылар.

— Не аьлемет дуныя болды-ав соьле! Авылымызда йогары билимли аьдемлер аз тувыл, ама биз олардынъ кайда калганларын да билмеймиз. Мине алып караяк заготовительди...

— Тс, атын айтпа. Уьйим бар деп соьйлеме, уьй артында киси бар. Онынъ акында заготовитель бизим соьйлегенимизди билсе, баспакларымызды ийттен тегин алар.

— Мине алып караяк бизим туькеншилерди...

— Тс, атларын айтып олтырма, ома мен тилеген импортлы этиклерди мага сатпаслар. Уьйим бар деп соьйлеме, уьй артында киси бар.

— Туьйирменшиди кайда да айтпа да кой...

— Тс, уьндеме-уьндеме. Онынъ аты аталмасын меним касымда. Эртен мен ога бийдай алып бараякпан, эгер бизим онынъ акында соьйлегенимизди билсе, уннынъ яртысын бермес. Уьйим бар деп соьйлеме, уьй артында киси бар.

— Завсклад кайда да...

— Тс, давазынъды эш шыгарма. Мен онадан тавык ем орынына арпа алаяк боламан. Уьйим бар деп соьйлеме, уьй артында киси бар.

— Мине алып караяк бизим аьлимлеримизди...

— Эне соларды керегинъ кадер урыс-

пага болаяксынъ. Олар мага келим келтирмейдилер. Билгенлери сол кагыт.

— «Иман» деген союз бир аьруьв келисип айтылады эм язылады. Сол соьзди куйгылдык этип, «ыйман» деп язадылар.

— Тувра айтасынъ, Куванай. Тувра.

— Сондай ярасык «иншалла» деген соьзди «ыйншалла» деп яздырадылар. «Инанувга» — «ыйнанув» дейдилер. «Эж-уьге» — «эжуьв», «китапка» — «книга», «мектепке» — «школа», «дуага» — «дува», «авайга» — «абай», «суга» — «сув»...

— Айтувынъ уьшин. Урысаш та соларды аьруьв этип.

— Ногайдынъ союз казнасы уьшин сенинъ де янынъ авырыйды экен, Алыпкаш. Мен баскаша ойланган эдим.

— Менимме? Авырмаган басымга явлык байламага не казага калганман. Соьздинъ аьнийтип язылмай буйтип язылувы уьшин мен аш та, яланъаш та болаяк тувылман. Мага десенъ дел хайыр. Меним уьйиме навметти союз аькелмейди, меним кара куйшим аькеледи.

Шырак

Авылга йоллардынъ аьлин тергеп областьтен бир корреспондент келеди.

— Уьйинъиз соьнмегирлер, сосы батпактынъ акында неге язбайсынъыз? — деп сорайды ол.

— Язган аьдемнинъ онъганы барым? —

деп Найнай тоьмен болады. — Орам шырактары кеше янмайды, коьз туьрткисиз каранъа болады. Балалар мектептен кайтканша, белине дери батадылар, деп Куванай былтыр язган эди, бакылшы авыл монтеры, язсанъ коьрейим деди де, шырактарды куьндиз ягып, кеше соьндирип турды. Куьннинъ иссисинде тагы да бек кызган шырактар куьйдилер. Соннан бери монтер меним байымды коьрсе, коьк елкесин коьргендей болады. Язса оьзи уьшин язганым, ямагаты уьшин язган. Бизим Мамет пайхамбарымыз уьмметим, уьмметим деп оьлген. Бир аттынъ аркасы ман мынъ ат сув ишеди. Монтердынъ коьзинде ок болса, атар экен. Бизим халк та аьлемет. Ырыясып, монтерга косылып яманлайды. Эт онадан сонъ ийгилик. Мине йоллар соьле эсапсыз осал. Батпак белге келеди. Бирев де кыйналмайды. Бирев де яман атка калгысы келмейди. А авыл Советине мундай халк излеп тапкысыз — хурылдап уйклайды. Ногайдай болып начальствонынъ янына тыныш халк эште сав дуныяда йок болар. Басыннан таптап кетсе, э-э деп айтаяк тувыл. Сен корреспондентсинъ де, оьз авылынъ уьшин янынъ авырмайым, савап тувылым, язтагы?!

— Ия-я! — деп газеттен келген корреспонденттинъ яны шыгады. — Оннан сонъ «язган-язган» деп авылдан бас кеширмеслерме. Кожа айткандай, тоьтебаьледен алла сакласын. Танъ аьдемнинъ басына минетаганлар.

Тис

Куванайдынъ тиси кутырады. Оны стоматолог эмлейди.

— Тисинъе кариес тийген, — деп пломба салады. — Ас ишкенде, пломба салынган тис пен бир йыл бир зат та шайнаяк тувылсыз.

Куванай тис авырувдан коркып, сав эки куьн авызына кара сувдынъ озин алмайды. Ашыккан Куванай уьшинши куьн шай ишкенде, пломба туйседи. Ол баягы врачка барады. Стоматолог:

— Сиз кариес тийген тис пен оьтпек еп, шай ишкен боларсыз, — деп тутады.

— Уьшинши куьн.

— Айтып йибергементте, туйсинмейсизбе?

Басынъа туйссе, баспакшы боларсынъ

Акшады етистиреалмаганнан себеп Найнай туйкенге окин-секинде барады. Кийим керексе, ол экинши сорт аладаы.

— Ва, Найнай, уьйтип неге этесинъ, кимнен кемсинъ? Аллага шуькир аягынъ-колынъ сав, — дейдилер ога туйкеншилер.

— Биринши сорттынъ кайсысы да бир кийгенлей экинши сорт болады, — деп ярлы экенин ясырады: «Арканъа оьтсе аяшыл боларсынъ». Туйкендеги ямагат сейир этеди:

— Мунавы шынты хозяйка, аьр бир каьпиктинъ басын биледи. Куванайдынъ наьсиби бар экен сендей йигитке йолыгып. Хатынларда хатын бар, кара сувды ас эткен, хатынларда хатын бар, кумар коьзди яс эткен.

Туюкеннен Найнайдынъ юреги коьте-рилип кайтады.

Коьп соьйлесенъ коьрейим

Найнай авырыйман деп, поликлиникага барады. Коьп соьйлеп врачтынъ басын авыртады.

— Аллам-ав, йигим ашылаятыр, — дейди врач.

— Мине муна даьриди сув ман ишсенъ сап-сап болаяксынъ, — дейди Найнай.

Врач:

— Ув ман зеэрдиди ишип мен берли болгаманма. Оны мен сендей коьп соьйлейтаганларга язаман.

Тык деп эсине кишкей баласы туюсип, Найнай уйге карап зыранълайды.

Конъысы куртка онынъ йылавык баласын алдына алып туры.

— Ананъ юмсак ериннен сув шыкканша олтыра болар врача явыр алтыэтек! — деп куьбирденеди.

Алтын ат

Пишенъ авырыйды деп, Куванайды куллыктан шакырадылар. Келсе, Найнай толгатып туры.

— Куванай-ав, сосы мен алладынъ атын урлагаманма, не бек кыйланаман?— деп йылайды пишеси.

— Аьле-соьле мен сага фельдшер алып келейим, — деп байы медпунктка шабады. Онда Таисия Андреевна биялага карай-карай, тырнакларына лак ягып туры эди.

— Мен патронаж сестрасыман, сизинъ пишенъизге эбия болгандай аьлим йок, — деп ол орыннан да козгалмайды.

Кеште Куванай тегараннан машин ыслап, пишесин мараз уьйге аькеткенде, ашув тилли конъысы пише Цуца ога селеке этеди:

— Алла алсын ол кеншекти! Бир де болмаганда уьйин ыслап кетсе, неге ассыкканды ол бу кадер, тапай калаяк эдиме!

Берекет авылда экен

Алыпкаш-алар поселокта турадылар. Заводтынъ уьйинде аьр бир зат та бар, тек емек йок. Туькен де боп-бос. Келетанган бир-эки даьмли затлар да туькеншилердинъ озлериннен эм де таныс-билислериннен калмайдылар. Кисенъде акша болып ашыккан кайгайдагы ашув зат! Сонынъ уьшин булар авылга коьшпеге токтасадылар. Акшаларын янларына басып, булар аьзир уьй излейдилер. Бир карт аьруьв доьрткил уьйин сатады. Нешевди деп сораганга, ол авызына сыйган баады

айтады. Баа айтасынъ деп, Алыпкаш-алар уйди алмайдылар. Сонда карт айт деп конъысыларын мактап баслайды.

— Акай, дейди Алыпкаш, — сиз уйи-нъизди сатасызба яде конъысылардыма?

— Улым, — дейди коьпти билген карт, — бурынгылар айткан: «Конмага ер изле-ме, конъысы изле» деп. Атайлардынъ соьзлерин мутпага ярамайды.

— Солай болатан болса, конъысыдан да артык оьз атам, — деп Юмаш тоьрки-нине коьшеди. Планнынъ яртысына мекан салып, олар эки-уьш йылдан гуьрилдеген уй болып кетедилер. Авлалары толган малга, куска.

— Берекет авылда экен, — дейдилер. Алыпкаш пан Юмаш.

Аягы авыр кеншектинъ туьсине нелер энер, нелер энмес

Найнай:

— Туьсимде экевимиз Даниэль Дефо-дынъ бос аралында кыппа-яланъаш болып яшайды экенмиз. Сенинъ уйленетаган еринъди ябагы сакалынъ япкан. Коркпа, салпыравышынъ коьринмейди. Сонда эке-вимиз буздырысады экенмиз. Сен айтады экенсинъ мага: «Керек тувылсын, баска-ды алаякпан!» Бос аралда меннен баска бирев де йок деп куьлеймен. Туьбинде, кыз алаяк даьмень бар, солма? Ойынъды билмей кетип туьсимде айта койдынъ, явыр мунапык!

— Ланъкалы пише деп сендейлерге айтылады, — деп Куванай куylumсирейди.

— А туьнегуьн кеше мунадай туьс коьрдим. Ер сенъкилдейди экен. Яткан еримде кайгыраман: баьриси де топырак болса, меним куьним ялгыз калай болар экен?

— Сен озинъ топырак болаягынъды ойланмадынъма?

— Берли экен мунавы! Меним оьлгим келем?

Сол кишкей соьзди уьйкен этип, Найнай «кетеменша-кетемен» деп кийимлерин шемиданларга сыплап баслады.

«Маьнели ой»

Алыпкаш пан Куванай пишелерининъ уьйле аска деп беретаяган бирер маьнетлерине бирер кара вино алып, уьйле ассыз каладылар. Соьтитп бир хыйыл заман озады.

— Кел экевимиз БРИЗ-га маьнели ой язаяк, — дейди кылыплы Алыпкаш.

— Не зат акында?

— Туьтин ишкен бизим савлыгымызга уьйкен зарар, онынъ акында медицина да айтады. Бизге уьйле сайын бир сисе спецсуьт беринъиз, — деп язылса аьруьвдей коьремен.

— Молодец, аьруьв ойлангансынъ. Кара виноды ишип тыншайганнан сонъ, соны оьтпек пен ишермиз. Ал болдык ток.

Аш та тувылмыз, яланъаш та тувылмыз.
Кейfli болып юрeкпиз.

Айтканларындай этип те язадылар.
Бир юмадан БРИЗ-дынъ басшысы булар-
ды бас инженердинъ ойы ман таныстыра-
ды. «Эгер туьтин ишкен зат ден савлыкка
зарар этетаган болса ишпесинлер, олар-
ды бирев де кыстамайды. Эндигиден ар-
батын таьмекеди в «неположенном месте»
тартсалар штраф салаякпан эм де ыс бас-
кан цехлерге оз акшаларына ак куйдыр-
таякпан», — деген резолюцияды оларга
оқыдылар.

— Какаш тилеймиз деп, тоьпешке йо-
лыгаяздык, — деп куйлейдилер йолдас-
лар.

Пыткыдай болып семиргенлер

Азып-тозып калган байларын аяп, пи-
шелери оларга уйде бир зат та эттирмей-
дилер. Бир-эки айдан эркеклер пыткыдай
болып семирдилер. Булар семизликтен
кийимлерининъ туьймелерин туьймелеал-
маганда:

— Колынъызга гантель алып коьрмей-
миз, — дейдилер пишелери.

— Оллахый, биз де коьрмеймиз, — деп
куьлейдилер эрлер. — Семиремиз айт деп.

— Туьбинде толтырып баслаганмыз
деш. Авла куллыклары басланса, биз сиз-
ди толгаттырармыз оьзек, курсак майы-
нъызды ириттирермиз, — деп куьлейди-
лер пишелери.

— Биз кевдемизди алып юреалмаймыз, авла куллыгын кайдан этеек?

— Бай деген баладай. Басыннан сыйпасаң басыңа минегояды, — деп Найнайман Юмаш буларга куьн сайын уьй куллыкларын тапшырып баслайдылар.

Ялагай Алыпкаш

Корадан калган цементти сат деп Куванай-аларга Алыпкаш келген. Уьйде кишкенекей Айседен баска бирев де болмаганга, ол котандагы цементти сыпырып-сыйырып бес шувалга куйып, алып кетеди.

Кеште оны излеп Куванай келеди.

— Меним цементим сендеме?

— Аьше.

— Сорамай-соктамай аькетуьвинь! Оьзимге керек тувыл эдиме? Мен сенинь бир затынъды да сорап та, сорамай да аькетпеймен де?

— Босына йыланма, яратып кутылганман. Коьресиньме эсик алдын кайтип йылытыратканымды?!

— Аьше, ол заманда акшасын тоьле.

— Кел, кардаш, сайып карайык. Бес шувалдынъ баасы йырма маьнет. Цемент былтырдан бери катып калган. Ярти баасы уштыма? Ушты! Калды он маьнет. Шоферга да аькелгени уьшин бир ярым алгаман. А сыпырганым, тиегенимша? Келеек юмада эки шарлаклы уьйимнинь

табаны ысланаяк. Келерсинъ талакага. Ал болдык хвит. Сен мендей туврашыл йолдасты излеп таппасынъ...

Борышлы оьлмес те, шерли оьлер

Найнайдынъ айтканы болды. Алыпкаштынъ зияпети тувыл, шайы да йок эди. Ялагай Алыпкаш шиберек пен машинин уьф-уьф деп суьртип ятыр.

— Хайырлы-огырлы муьлк болсын, — деп киредилер каралдыга Фазиль мен Куванай.

— Сизге де йос болсын.

Сонынъ арасында уьй артыннан Юмаш шыгады.

— Хош келдинъиз, бес келдинъиз. Кутлы конак келсе, кой эгиз козлар, — дегенлери уьшин экен.

Куванай ойланады: «Ногайда баска такпак та бар эди. «Конак келсе эт писер, эт писесе де бет писер».

Онынъ ойын тынълап тургандай, Юмаш:

— Мунадай уьйкен ийгиликке кой сосяк эдик, ол да, хайыр коьргир, козылагойды. Келинъиз, шай болса да симиринъиз.

Куванай Фазильден борышкага акша алып, бир кыскаяклыдан эки сисе аракы аькеледи.

Оны коьргенде, ялагай Алыпкаштынъ коьзлери яркдей туьсти.

Уьйге кайтаятырганда, Куванай оьланады: «Борышка киргенимди Найнай билсе, тоьбемнен алладай согар. Бир зат та тувыл. Бай да, ярлы да бир сувдан ишеди, бир авадан тыныс алады. Ялагай Алыпкаштынъ меннен неси артык ты. Дуныяда борышлы оьлмес те, шерли оьлер. Кайтсем де борышымды тоьлермен».

Коьнъилде бар болган уьшин, колда йок

Алыпкаш коьнакларды озгарып шыгады.

— Мен де машин алаяк боламан, — дейди Куванай аманласаятырып.

— Меним «Запорожецимди» алагой. Ушызга берермен, — дейди Алыпкаш.

— Карга неше кышкырса да каз болмас. Сенинъ «ятак» болып калган куйылган «Запорожецинъди» басымга урайма? Мен алсам ушкан кустай «Жигули» алаякпан, — деп коьнъилбайсыйды.

Алыпкаш кеткеннен сонъ, Куванай профкомга аьризе алып барады, аьелимди элли — алпыс маьнет пен болса да эсленъиз, омаса еткереалмайман деп.

Шинъгене-шыпыт

Бир куын балаларды коьрейим деп, каьмпет-праьник алып Юмаш келеди. Айсе мен Маржан зияпетти суьйип йийдилер.

— Анасы болганша, баласы болган болса эдим, — деп куьлейди Найнай.

Юмаш янъы «Москвич» акында хабар куяды. Эм сонъында Куванайдынъ он маьнетлик уьйкен аракы аькелгенки билмей кетип айтып береди. Найнайдынъ бети ак айрандай болады. Кеште байы кайтканда ол:

— Явыр шинъгене-шыпыт, киймеге ыстаң таппай, артынъ ашык болып юресинъ де, халкка аракы иширтесинъ, — деп байынынъ карарын танытып, анасын айдап, олтыртып салады. Найнай балаларын алып, тоьркинине йоьнейди.

Ланъкалы аьдемлер

Найнай-алардынъ сол ягында бир конъысы бар, алла бермесин. Байы Таусолтан пишеси Шарбийке. Шарбийке шарын курып келсе, авылдан турып каш. Колыннан кол яртысы келмесе де Таусолтаннынъ юреги тавдай. Оьзлерине бир зат керек болса, Шарбийке мен Таусолтан ийгимсип келедилер. Кереклери битсе, сыпатлары-шырайлары кашып, аьдем йийиктей болып юредилер. Олардынъ

сондай вакытында раскан аьдем: «Мундайлар ахыретимде де конъысы болма-сынлар», — деп койын эрек яяды.

Бир куьннинъ бир куьнинде Найнай-алардынъ сыйыры бузавлайды. Шай каттык тилеп келген Шарбийке мен Таусолтан муналар ман ярасадылар. Таусолтан былтыр аькеткен кремин быйыл аькеледи:

— Креминъиз таьвесилмесин деп окылган экен. Кайзаман мен оны кирза этигимге ягатаганым. Таьвесилмейди.

Шарбийке ийгимсип сыйырдынъ алдына бир шелек шириген алмады вуршылатты да куйды.

Айсе, бизим сыйырды оьлтиреек бола-сынъма деп айтаяк болув эди, ама Найнай авызын да аштырмады:

— Кой, шыкпа уьйден. Бир зат айтып олтырар. Онадан сонъ ол энъ азында бир йыл явласаяк. Ондай аьдемнен этегинъди кесип юр. Шарбийке шайгатык алып кетсе, сен сол шириген алмады аькетип ба-разнага актарарсынъ.

Сан уьшин сапатын йоядылар

Поселокта Алыпкашка бир танысы расады.

— Калайды, аьше, яшав авылда?

— Яман тувыл, аьруьв. Колхоздынъ ызанлары уьйимиздинъ тоьгерегинде, керек затларымызды ала турамыз.

— Неге? Урыспайдыларым?

— Урыскан тувыл, мага да, баскаларга да сав бол айтпага тийисли. Сав йыл ийттей болып кыйналып обстирген асылкты яравсыз комбайнлар ман ерге таптап кетедилер. Артынсыра айдайдылар.

— Неге?

— Кырда коьп механизмлер ислейди деп рапорт берер уьшин сыныкларды да шыгарадылар. Сан уьшин сапатын йоядылар.

Энъ ийги карбыз

Кеште Байрамгазы ман Абдул-Кадыр уьндемей ас ишип туры эдилер. Сыйлы да авызына сув увыртлаган. Эр кисилердинъ касында пишеге коьп соьйлемеге ярамайды да. Аман да эртеникте байынынъ соьз шыгарганы Сыйлыга тынышлык таптырмайды. «Конак нелер ойланар, нелер ойланмас. Онынъ коьнъилин авлар уьшин бир затлар этпеге керек» — дейди ишиннен пише. Биразлай Сыйлы ушып кеткендей болды. Онынъ ойына бир аьлемет зат келди. «Бизим табанда бир сынъар карбыз бар. Ол да мутылып калган. Ярма уьйреден сонъ карбыз конактынъ коьнъилин коькке еткермеге болаяк», — деп соьйленеди оьзи оьзи мен. Сонынъ уьшин ол байына карап:

— Куванайдынъ атасы, табандагы уьйкен уьйимшиктен бир аьруьв карбыз сайлап аькелсенъ экен, — дейди.

Язык Абдул-Кадыр бас деп сасады, ама

сесин шыгармайды. Эртеникте пишединъ ога эткени де болаяк. Бир зат айтып олтырсам басым казага калар деп, бу басын тоьмен салып табанга йоргалайды. Бир-раздан карт табанда болган бир сынъар карбызды аькелип коьрсетеди:

— Мунавы ярайым?

— Э-э, мунавы тувыл, пискениннен карап сайла, — деп карбызды кери ызына кайтарады.

— Мунавыша? — деп сол карбызды Абдул-Кадыр яне бир аькеледи.

— Йок, йок, шийдей коьремен. Сол кадер карбыздан бирев сайлалмайсынъ-ма? — деп куртка тутады.

Собьтип язык Абдул-Кадыр табанга бес минип, бес туьседи.

— Мине мунавы шынты карбыз экен! Сабагын коьресинъме? Куры эм йинъишке, — дейди бесиншиде Сыйлы.

Соны бузып йийдилер.

Кетеятырганда озгарып шыккан Абдул-Кадырга Байрамгазы:

— Машалла болсын уьйинъдегинъе! Коьзим тиймесин. Мунадай кыскаяклы аз болар бизим авылда. Ол ердинъ калыны ман юкасын биледи, — дейди.

Кызганшактынъ малы турган ерде ширийтаган

Алыпкаш эски машинин сатып, бир енъил-елпи мотоцикл алады. Эндигиден арбатын шувалсыз бараяк ерине соны ман етеди. Бир кере Фазиль «Кызым, сага ай-

таман, келиним, сен тынъла» дегендей этип айтты:

— Куванай, сенде бир шувал туз табылмаспа экен?

— Хайыр, не этеексинъ ол кадер тузды? — деп анавы да сейир этеди. Олардынъ касында турган Алыпкаш бирде Фазильге карайды, бирде Куванайга.

— Бирев-алардынъ «капавлы» калган янъы машинин тузлаяк эдим. Кызганшактынъ малы турган ерде ширийтаган,— деп Фазиль йолдасларын куьлетеди.

Буздырысуб

Станокларды карамага узак каладан усталар келедилер. Олар бас деп директорга кирип:

— Кала аьше протоколларынъыз? Тез болып кол басаяк та кетеек, тургандай заман йок, базардан алган емислеримиз аьлек болмага туры, — дейдилер.

— Бу кадер неге ассыктынъыз? — деп аьжейип этеди директор.

— Мунда денъиз йок, не йок, не этеекпиз коьп турып?

— Станокларша? Олар сизинъ емистен коьп кере баа.

— Бракованный станокларды представителинъиз алмаган болгай эди. Сосы сделка уьшин биз ога уьйкен сабантой эткемиз де. Алексейинъиз болмаган болса, биз сол айда премиясыз калаяк эдик. Дурысын айтсак, Алексейинъиз кыяр да

анъламайды техникадан. Аькелинъиз протоколларынъызды, кол басаяк. Сиз бизге озган айда ярдамга келсенъиз, биз сизге мунав айда келдик. Кол колды ювар, эки кол бетти ювар.

Тамадасы карга болса, конган ери кок болар

Уыйкен йыйында досына душпандай туратаган, халктынъ айтканы калпагыма, элдинъ айтканы этегиме деп юретан заводтынъ директоры докладын айтып кутылды. Кобисинше этли ердинъ мысыклары, тарылы ердинъ тавыклары* дуныя буздырып кол соктылар. Сол кол согув Куванайдынъ кулагына:

— Культ, культ, — деп шалынады.

...Эки кол бетти ювар

Цех начальниги Алексей узак калада яшайтаган ата-анасын коьрмеге деп командировкага барады. Соннан заводка бек керек токарный станоклар йибереди. Солардынъ бириси Куванайга тиеди. Ол эндиги оьх деп ислейим, акшалы-бокшалы болайым дегенде, адавыс зат ислегиси келмейди. Бесеви де! Бес токаръ сав ай соларды карап, маьнесине шыгалмай-

* Ырыялары деген маьнеде.

дылар. Завод эткен кыйтыктыкты туьзетуьв кыйын, сайсы. Алексей оларга акша язбайды. Айлык акшасыз калган яслар директорга шагып барадылар. Сонынъ ушин таяк тек Куванайга тиеди. Алексей:

— Сондай аьруьв станоктынъ ислемегенине сен озинъ шуьшлисинъ. Басынъ куллык этпейди, — дейди.

Уьйге ашувлы кепте кайткан Куванай пишесине:

— Найнай, кел экевимиз ийттей кабаяк биримиз биримизди. Алексей мени акшасыз калдырган.

Найнай борандай туьтейди. Алексейдинъ терислиги уьй бузады.

Начальник ашувланганда атын муткан

Кеше бастырыгып шыккан Куванай куллыкка ашувлы кепте келеди. Проходнойды тергеп турган Алексей оны коьрип:

— Мине муна берли де заманы ман келди. Эгер ярым такыйкага кешиккен болсанъ, директорга докладной язар эдим.

— Мен сенинъ акынъда туьс коьргенмен.

— Туьс-муьс деп басымды авыртпа.

— Туьсимде сен туврашыл начальник эдинъ. Яшавда... аякйолдай сасыйсынъ...

— Сен мага коьзимше соьйтип айтып-па?!

— Мен арттан соьйлемейтаганман.

— Меним Михаил атым курысын, эгер мен сени ана дуныяга замансыз йибермесем!

— Алексей, тутлыкканда атынъды мутады экенсинъ.

Сатылган намыс

Куванай йолдасы Алыпкашка кадалады:

— Биз начальникке зыянга шыгарылган станоклар аькелгенсинъ дегенде, сен ийгимсип неге уьндемей турдынъ, авызынъа сув увьртлаган эдинъме?

— Куванай-ав, ойлап караш та меним аьлимди. Ол мага: «Эгер Куванайга як-ласпасанъ, куллык акынъды он маьнетке оьстирермен», — деп тилеген. Оьзинъ билесинъ де, кардаш, ясы уьйкеннинъ йигерин кайтармайтаганын.

Гонорар

Заводка келген корреспонденттинъ алдына шыгып Алексейдинъ ырыясы Апас Куванай болып производства болган яртиликлерди тизип шыгады. Корреспондентти Куванайдынъ коьзи де коьрген йок. Бир юмадан область газетинде уьйкен макала шыгады. Янме-ян соны Алексей директорга коьрсетеди. Директор оны шакьртып:

— Эт ийгилик, коьр яманлык. Алексей сенинъ акынъда докладной язганда да, мен сенинъ премиянъа тийдирмедим. Сосы статьяды сен неге яздынъ? Кешинменъе етиспейтаган болса, бизим уйкен предприятиеде аз акша барым. Айтсанъ.

— Бу статьяды мен биринши кере коьреятырман. Опровержение язарман, — деп Куванай ант этип, ув ялайды. Бирэки куьннен почтальон ога 70 маьнет гонорар береди. Ярлылык уьстиннен баскан Куванай кымады. Соны туьсинген директор:

— Кала, аьше, опровержениенъ? — деп тутады.

Куванай уьндемейди.

— Акша соьйтип аьдемнинъ авызын капайтаган, — деп директор колын силтеп, бурылып кетеди.

Язда

Куванай отын ярады. Ол бир балтады бурыска кадаган, экиншиси мен оны донъкылдатады.

Соны коьрген Маржан:

— Акай, балталарды тоьбелестирип, завык эттинъ, дия?

Кисиге казган куйыга

ОьЗИ АТЫЛГАН

Апас Алексейдинъ буйрыгын ерге туьсирмей толтырады. Спирт эм Апастынъ ярасык оьтириклери туьбин казып сора-

майтаган ишчилерге айлак ярайды. Эндиги олар бир куьн этеек куллыкларын бир юмага созадылар. Айтканындай этип, Алексей олардын куьнлик нормасы толмаганы ушин Куванайды планеркада сыгады эм де докладнойлар яза турады. А оьзи куллык кайнап турганда бир ясты оьз авласына ералма эктирмеге йибереди, баска ясты—баска авылга ногыт урлык излеттирмеге. Соьйтип ол производстводын кулыгын калдырып, оьз куллыкларын битиреди.

Бир кере заводта производствога багыланган йыйын озгарылады. Сога Алексей куьни-бурын аьзирленеди. Ол Касым дейтаган бир яска трибунадан Куванайды яманлатаяк болады. Эм онын не деегин ийнеден-йиптен тизип береди. Йыйынын алдында Апас экеви оны аьруьв этип сыйлайдылар. Аьруьв кызган яс оьзи мен бирге бир сисе спирт аькетеек болады, ама Алексей йыйыннан сон деп бермейди. Сога туткан Касым трибунадан... Алексейди яманлап баслайды. Цех начальниги мен Апас не кадер ымласалар да, анавы туьсинмегенсийди.

Йыйыннан сонъ:

— Сен не зат эттинъ? — деп Апас экеви ога каныгадылар.

Анавы да аьйлежип:

— Сиз суьймести яманладым. Аькелинъиз бир сисе спиртимди. Не зат дейсиз? Мен Алексейди яманлагаманма? Оьтирик айтасыз. Тоьх сени, атларын

адастырган экенмен. Кайгырманъыз. Не баскалыгы бар Алексей мен Куванайдынъ! Экеви де штрехбрехерлер! Беринъиз меним спиртимди.

Онъганнынъ онъ колында

Алексей мен Апастынъ кылыбын туйсинген Куванай шеги катып куулейди. Оны коьрген Апас: «Куулкинъ коьмир болсын», — деп ойланады. Алексей де бир зат ойланган.

— Куванай, кел экевимиз ярасайык, — деп ол кабинетине киргистеди, тизилген столды коьрсетип, кууни-бурын сув кууылган венский олтыргышка коймай олтыртады. Коьзин Куванайдан алмайды. Куванайдынъ арт бети сувланса да билдирмейди, тек сыпаты онынъ сусланады:

— Мен ишпеймен.

Алексей куулейди:

— Пишенъ оьлгеним, неге ишпейсинъ?

— Ишкиден сен диабет тапкасынъды да, сонынъ ушин.

— Тапсам мен тапкаман, онда сенинъ не куллыгынъ бар?

Куванайдынъ сувланганы начальникти бирев кутыклагандай этип куулдире турады. Куванай кабагын-касын туйип ога карайды. Тез ок онынъ куулкиси коьмир болып, бетинде катып калады.

Яманнан котыр югар деп, айтылган Апас стаканларды муулдирем этип толтырады. Булар согыстырып ишедилер. Куванай тек бир увыртлайды.

— Куванай, сен сосы куьнди оьл-оьлгенше мутпассынъ деп билемен. Рядовой мастер болып мендей уьйкен начальник пен бир столда олтырып ишесинъ. Ол сен уьшин кайгайдагы завькты! Меним тавдай уьйкен ийгилигимди сен мутпа, — деп селеке этеди.

— Сен де меним онъ колымдасынъ... Онъганнынъ онъ колында деген ийги соьз бар.

— Сен простой мастеришка болып соьйтип айттынъма? Сок оны, Апас!

Эки пешли турак уьйге коьзи кызган Апас начальникке якласады. Соьйтип басланады туйис.

Биревге яманлык сагынганша, басынъа ийгилик тиле

Авыр яраланган Куванай хыйлы заман мараз уьйде ятады. Онынъ касында яткан бир яс оьледи. Апас оны Куванай оьлген деп Алексейден шуйиншиге стол тиздиреди.

— Оьлсе атамнынъ аргы ягына, — деп суйинеди Алексей.

Соны эситкен Куванай эки саьатке мараз уьйден кетип, ишки болаяк боьлмедеги шкафка кирип ясырынады.

Истен сонъ Алексейдинъ ырыялары мунда йыйыладылар. Начальник куваньшын ясыралмай тост айтады:

— Куванай барган ерге аллав тала бардырмасын.

Стакандагы спиртни авызына актаралды.

Бирден шкафтын эсиклери ашылады.

— Ас-салам алейкум! Ас таытлы болсын! — деп оннан кебинге оранган Куванай шыгады.

«Оьлген Куванай кабырдан шыгып, мени аькетпеге келген экен», — деп Алексей дуьрсилдеп йыгылады. Тили-авызы койылып, ол мараз уйде ятады. Соннан сонь ол бек соьзгер болады. Алексейди завкомнын уйкени этип айырадылар.

Саьарши туьйирменши

Оьтпеклик акшасыз калган Найнай табандагы эки шувал бийдайды туьйирменге аькетеди. Туьйирменши ога бир шувал ун эм шувалдын белиннен тоьмен куьрпе береди. Анавы кайда барса, Найнай артыннан барады.

— Ал, пише, айт айтарыньды, ек байталынньды, меним бараяк ерим бар, неге юресинь артымнан тайымшактай болып.

— Сен уаллахий-билляхий деп айлежип, аьдемнинь куьшин йийсинь. Мен ол бийдайды сыркыраган иссиде шувылдыр отап алгаман, а сен келесинь де куьшимди йийсинь. Бурныннан шыкпаспа экен, кан болып акпаспа экен!..

Туьйирменши каргыска тамам коьнген.

— Туьйирменши урлайды-урлайды дейдилер. Туьйирменши урлап каерде коьргенсинь? Ол шувал ман авыл авылда юр-

мейди. Туьйирменшиге халк аькеледи. Сыйлаганды сыйламасанъ, уаллахий-билляхий, алла согар.

Ол коьмекшисине бурылып:

— Ауэс, сосы язык пишединъ дорбасына бир савок ун куяш та, кетсин.

Алтын тисли, баьпий бурын, семиз туьйирменши «Волгасынынъ» артына бир койды атып, бир ящик импортлы коньяк салып, начальнигининъ артыннан Ак Терекке* кетеди.

Дуьйсемби—авыр куьн

Найнай куллыкка кешигип келеди. Оны начальник коьре кояды.

— Кайгайдагын коьретаган, Сый грамотасын бермес энди! — деп ол ишиннен начальникке разы болмайды.

— Неге кешигесинъ? — дейди ол.

— Юма эртеси куьн дуьня ман бир кир ювгаман, базар куьн баьри уьйлердинъ ишин ыслагаман, кеш яткаман. Эртеникте де сыйыр, кой, каз, баьпий дегендей куллыктар мени кешиктирдилер. Дуьйсемби акыйкаты ман да авыр куьн экен. Кувсанъ да кетеек тувылман, тын-

* Кишкой Йилиншик пен Кобан карысатаган ертеги агашлыкка ярасыклыгы уьшин эм салкымлыгы уьшин Ак Терек деп айтылады. Бурын заманда муннан Беломечетка станисесининъ алтын куьмпезли ак килсеси аьруьв коьринген.

шаймага келгемен. Оьх-оьх-оьх, муна кресло не аьруьвди-ав! — деп он сайын Найнай шардая береди.

Собьитип айт!

Дунья ырыялардыкы экен деп Куванай бригадирликти таслап, барып машинге олтырады. Ога начальник кишкей оклад береди.

— Куванай, — дейди ога мастер Алыпкаш, — машининь неге тыгырмайды?

— Сынган.

— Мага неге екиресинь, начальникке екир. Ол йиберген сора деп.

— Сынган дедим де.

— Оны биледи ол. Бес айдан бербетин ясалмайсынъма?

— Ясатаяк болса, шувылдырга йибермес эди.

— Бир айга.

— Оннан сонъ янъы корпуска коьшкемиз.

— Сен де коьшкесинъме?

— Тотьгерегимдегилер коьшселер, мен кайтип ислеекпен.

— Калган уьш ай ша?

— Касарткы болып неге каптырылгасынъ?

— Мен тувыл каптырылган, начальник.

— Начальник те исси бастадай болып ябыспасын. Мен асыккан уьшин меним окладым асыкпайды. Ол тоьлеймен деп ойланатаган болса, мени де ислейди деп

билсин. Бир айдан уыйимге ясылша аькетеекпен, сол заманда мен каьр этип начальник ушин машинимди туьзетермен. Соьйтип айт!

Эм

Машин мен юргенли Алыпкаш тагы да бек семиреди. Пысылдап яав юреалмайды. Курман дейтаган бир арыкай яс ога:

— Сага кайтип азбага керегин айтайыма? — дейди.

— Айт, курманынъ-садаганъ болгырым. Эминъ яарасса не зат тилесенъ, сол сеники.

— Машининъди берерсинъме?

— Токташ, мени кайтип аздыраяк боласынъ сен?

— Сен яав юреексинъ, мен — сенинъ машининъ мен.

— Кардаш, машин меним аягым, оны сага кайдан берейим? — деп Алыпкаш корынады.

— Аьше, айтаягым солды да: куьтин, балам, куьтин. Куьтинмесенъ кыста кырдан яав шыгаман десенъ, юмсак еринънен шыгар туьтин.

Барлык суьйистирер, йоклык туьйистирер

Бир кере Куванай куллыктан сексен бес маьнет аькелип пишесине береди. Пишеси ашувланады.

— Токташ, Найнай, соьле айтайым не зат уьшин аз болганын...

— Сенинъ сексен бес маьнетлик ойынъ уьшин меним кавсырым да каврамайды.

— Эркекке соьз бертагы...

— Эркек боляк даьменъ бар болса, уьйге уьш юз — доьрт юз аькел. Эне сол заманда сен эркек деп саналаяксынъ, а соьле сен шобалайсынъ!

Исси баста

Райме деген бир пише кырга шыгып:

— Фиалка, Роза, Подснежник, — деп бакырады. Кеште ол Найнай-аларга келип:

— Шешекейинъизден бираз юлкып бертагы, — деп тилейди.

— Сизде шешекей йокта? — деп Айсе сейир этеди.

— Кайдан келсин, каска? Мага шешекей кайгыма?

— Аьше сен Фиалка, Роза, Подснежник, деп бакырып туры эдинъ де? — деп Айсе яне сорайды.

— Уьйтип мен койларымды атагаман, каска, — деп куьлдиреди Райме.

Каргыс

Эртенъ мен Куванай-аларга Райме келген:

— Ляилалла, Найнай, кызынъ Айсединъ коьзи тийген. Кеше кырсызлар кой-

ларымызды урлаганлар, каска. Соларды ер сыпыртып каргаш та. Сенинъ каргысынъ ететаган деп эситкемен.

— Ким айтты мени каргап биледи деп?

— Биревлер, каска.

— Оьтирик соьйлейтаганлардынъ коллары, аяклары курысын, шайтан согып, авызларын кыйшайтсын, оьлмесинлер, кетпесинлер, мырадларына етпесинлер, янвалид болып калсынлар!

— Оьх, оьх! Не аьруьв каргайсынъ! Кырсызларды соьйтип каргаш та! — деп онсайын Райме азлана береди.

Каргыс еткен экен

Найнай-алардынъ койлары урланганда, пише кырсызларды ер сыпыртып каргайды. Ясларды баска авылда ыслайдылар.

— Найнайдынъ койларын да сиз аькеткенсизбе? — деп сораиды сорав алушы.

— Аьше.

— Кайда йок эткенсиз?

— Яртисин аракыга авыстырып ишттик, яртисин сиске кадап едик.

— Аракыга ким авыстырды?

— Алексей.

Соьйтип Алексей куллыктан кувылды.

— Каргысым етти, каргысым етти, — деп суьйинеди Найнай.

Балталы киси пайхамбар

Колхозда бригадирдинъ орыны босалады.

— Онынъ орынына танълыгы уьшин Куванайды салмага керек, — дейдилер правлениедегилер.

— Йок, — деп унамайды председатель, — танъ аьдемнинъ басына тез ок минегоятаганлар. Бизге Мамет келисетагандай коьремен. Онынъ сусы каты, досына душпандай карайды. Аьдемлерди коркыстып та ислетеек. Балталы киси пайхамбар деп эситкен боларсыз. Аты да онынъ... Мамет пайхамбар.

Кыдырган уьшин савга

Куванайдынъ начальниги:

— Сен командировка уьшин айда кырк маьнет шыгарасынъ, а мен — тек онав, — деп сонъы барувы уьшин акша тоьлегиси келмейди.

— Аьше, командировкадан планымды арттырганым уьшин мага премия тийисли, — деп Куванай каты суслы эм сык начальнигининъ сусын бираз болса да аьдем шырайга келтиреди.

Ясыртын

Бир алабуркасынлы, шав-шувлы тойда Куванай айтады:

— Алыпкаш, мен сага ясыртын бир зат айтаяк боламан.

— Пишемнинъ касында айтып олтырма, омаса оны сав авыл билеек.

Юмаш ашувланады:

— Явыр шобалай, кимге айткаман мен сенинъ кеше колхоздан бир койдынъ этин урлап аькелгенинъди?!

Аьдемлер бурылып карайдылар.

Терисиннен соьйлев

Куванай бир йыл Янъгы Уренгойда ислеп авылга кайтады. Ол Алыпкаш пан бирге карт пан курткага ералма казбага ярдам этеди.

Куртка ярылтып-ярылтып ералма пи-сирип, киеви мен Алыпкашты сыйлайды. Тойган конаклар эсикке карайдылар. Оларды озгарып мараз карт шыгады. Яслардынъ таслаган казгырлары басамактынъ касында ятыр.

— Акай, казгырларды кайда капайым? — деп сорайды Куванай.

Карт куьлеп:

— Казгыр сага каз болганым капамага. Сал манъгазыга. Алла сени бар этсин.

— Аьше, акай, сав бир йыл ногойша соьйлемей караш та...

Олар орамга шыкканда Алыпкаш:

— Аьруьвтагы кайын атанънынъ колын алганда, «маразынъа куват» дегенинъ.

— Коркпа, мен аьле де акылымды ишкен йокпан. Казгырлардынъ акында Куваншак ойнап айткан... Аьдем куьлсе, маразын мутады, — деп юлдыртады.

Ярой

Баласын тапканнан сонъ Найнай уый-де турады. Байым келгенше, казанымды асайым деп бу кораз ыслап, орамга шыгады. Токсан доьрт ясындагы Амитбий эшек арба ман озып бараятыр.

— Акай, коразымды соягояш, бир тилек тилермен.

— Сояйым. Неге соймайым, кызым. Оьзинъ де келиним боласынъ, — деп карт аьдетинше коразды сояды. Соьлеги заманда бурыншылатып яс-явкадынъ коьбиси сойып билмейди. Кораздынъ алал болганына пише суьйингеннен са-сады:

— Ян-акам, ыйманлы бол, аьжи карт бол, еринъде еннетли бол, — дейди.

Сасканнан карт не айтаягын билмей, тастай катып калады. Бирден онынъ эси-не Куванайдынъ кайын атасына казгырды кайда капайым дегени туьседи.

— Эки ярой билип табылыскан экен, — деп шеги катып куьлейди.

Басшы

Соннан сонъ Куванай Алексейди хыйлы заман коьрмеген. Бир кере экевлери бир тар йолда амалсыздан саламласадылар.

— Ва, Алексей, коьринмейсинъ де, кайдасынъ?

— Ислеймен.

- Каерде?
- Уыйкен курылыста.
- Ким болып? Сен инженер тувылсынъ да яде тагы да баягы профсоюзды басшылайсынъма?
- Йок. Профсоюздан бас кешкенмен.
- Аыше, не зат басшылайсынъ ды?
- ...колымдагы казгырды...

Куры касык авыз йыртар

Найнай автобуска кондуктор болып туьседи. Бу ис ога айлак ярайды. Бир-эки айдан онынъ бармакларында алтын юзиклер яркырайдылар.

Автобустагы бир йигерли яс айтады экен:

— Оьзинъ билет алынъыз деп басымызды бездиресинъ, оьзинъ билет бермейсинъ.

— Коьп соьйлесенъ, соьле-аьле шыгарып йиберермен.

Найнай соны екирип айтканда, яс кызарып-куварып автобустан туьседи. Туьсеятырганда ол дейди:

— «О нетрудовых доходах» законды биле боларсынъ.

— Сеннен алдын окыганман. Коьп соьйлемей бара бер, омаса милиционерди шақырарман.

Автобус сыкма-сык болганда, кондуктор:

— Билет алганлар туьсе берсинлер, алдыдагы токтавларда билет алаяклар айлак коьп.

АВЫЛ ЯШАВЫННАН

Куванай ман Алыпкаш авыл амамына барганлар. Куванай терезе туьпте турып акырын, асыкпай шешинеди. Оннан азмаз кыскаяклылардынъ шешинетаган ерлери коьринеди экен. Соны туьсинген Алыпкаш:

— Ай, кылыплы! Тарылы ердинъ тагыгы, этли ердинъ мысыгы экенсинъ! — деп куьлейди. — Сонынъ уьшин асыкпайды экенсинъ.

— Алдыда яз, онадан сонъ тагы да кыс.

Ювынатаган боьлмеден шашы коьзине дери куйылып он уьш — он доьрт ясындагы бала шыгады.

— Сен кимнинъ улысынъ? — дейди Куванай.

— Соьле таранайым, кийинейим, сонда танырсынъ. Мен сизге ойнамага келетаган эдим, муткан экенсинъ.

Олар ювынатаган боьлмеден шыкканша, яс йок болган.

— Коьрдинъме соьлеги яс-явкады? — дейди Куванай.

— Токта-токта, сизинъ ярасык мысыгынъызды мунавы тувыл эдиде урлаган? — деп Алыпкаш сейир этеди.

— Айткандавык, сол. Ай шекеси каткыр, ай кылыплы яс, сен бир туьс колыма, шаьмбелегинъди айландырарман.

Шыгаятырганда амамшыдан булар со-райдылар:

— Кызып орамга шыксак, авырмаспа экенмиз?

— Сузык тийсе тийсин. Бизде тот басып калган букыжлар коьп, берип йиберермен, оьзек терлетер, сувыгынъды шыгарар, — деп Нурхан да кажавлайды.

Авылларда йыйын

Авылларда кезувли «Соравлар эм яваплар» кешелери озадылар.

— Колонкалардынъ сувлары эки куьнинъ бирисинде неге курыйды? — деп сорайдылар сонда.

— Сантехник куьн сайын ишеди. Ис-лемеге баска аьдем йок, — дейди районнан келген начальник.

— Оны неге шыгармайсыз, аьше?

— Болаяк тувыл. Ол каерде болса да турмага керек. Ислемеген — тислемес.

— Эгер сантехник турагалып ислегиси келмесе, оны яткарып салып болаяк тувылым? — деп Куванай халкты куьлди-реди.

— Неге болмасын? Болаяк. Тек аьели онынъ уйкен. Эки оьз баласы, эки оьгей, анасы, пишеси, мысыгы, ййти дегендей.

Сосындай кешликлер йыл сайын да озгарылады, тек олардынъ маьнеси йок. Авылда, боьтен де язда, эки куьнинъ бирисинде сув курыйды. Авылга газ аьле де келген йок. Бала бавын салаяк бола-таганлары он йылдан артты.

Танъ сес бергенде

Янъы йылды йолыккан кеше Куванай ман Алыпкаш танъ сес бергенше ишедилер. Соннан сонъ Алыпкаш уыйине кетеди.

Сыйыр савмага деп турган Найнай сол кадер ишкен Алыпкаш йыгылып олтырмасын деп, терезеден карап калады. Эсирген эркек уыйине аман-эсен етеди. Ол уыйледен сонъ келгенде:

— Ляилалла, Алыпкаш, сен басы кесилген атаман каздай болып, бир якка бурылмаганлай туп-тувра уыйинъе карап барасынъды да, куълип завык эттим.

Декамерон

Найнай китап турган шкафтынъ эсигин ашып:

— Мине коьресинъме Куванайдынъ акшады кайда йок этетаганын, — деп йыланады. — Базардан сосы китапты эки юз маьнетке алып келген. Мыйсыз деп айттырады оьзине.

— Меним Алыпкашым кырлыма? Тек туьнегуьнлерде мен куллыктан бираз кешигип келгемен. Балалар уйдинъ астын уьстине авдарганлар. Соны коьрсетип Алыпкаш бакырады: «Йыйыстырылмаган уйдинъ ортасында турсам ердикокькти сенъкилдетким келеди». Алай билесинъ мен ойнап юремен.

— А меникине дел хайыр. «Декамеронды» колына алса, уьйдинъ йыйыстырылмаганын билип те калмайды.

Уьйкен мактав

Куванай куллыктан кайтканда анасы булай дейди:

— Буьгуьн меним суьер Айсем юрегимди суьйинтти. Ляилалла, ол мага кайдай доклад окыды, тувра бир научныйдай коьреексинъ.

— Докладтынъ научный экенин кайдан билдинъ, абай?

— Тобьемдеги аллам шаат, онынъ айтканыннан мен бир зат та анъламадым. Айсем меним, оьмири болгыр, уьйкен аьдем болаяк. Мине коьрерсинъ!

Лекцияда

Теориялык механикады беретаган доцент Дункин колындагы саьатининъ токтаганын сезип, янъы лекцияды окымага заман етерме етпесе экен деп ойланады.

— Шанъ согылмага неше такыйка калган экен, ким айтар туврасын? — деп сорайды окувшылардан.

— Бес такыйка. Заманынъыз етеек тувыл, босына басламанъыз, — деп бакырады бир окувшы.

— Доьрт такыйка, доьрт, — дейди экиншиси.

— Уьшев!

— Экев!

— Бирев!

— Соьле шанъ согылаяк.

— Сиз айткан такыйкаларды коссанъ он бес болады. Язынъыз янъы темады, — деп доцент Дункин олардынъ юреклерин ярады.

Белине сис киргендей болып юреди

Оьзин шайирге санаган Танъатар авылдынъ орамы ман белине сис киргендей болып бараятыр. Мырзабек дейтаган йолдасы ога караган да калган.

— Хайырым соьйтип неге юресинъ, авыргансынъма? — деп билгиси келеди.

— Авырган йокпан. Сап-савман. Меним соьйтип неге юретаганымды сен коьргенлей де туьсинмеге керек эдинъ.

— Кайдан билейим? Шайтаным барым меним?

— Соьйтип уьйкен шайирлер юреди.

— Сенинъ солар ман танысынъ барым?

— Элбетте. Туьнегуьн телевизорда коьргенмен. Солардынъ энъ ийги шайири белин ыслап, кыйшайып юреди. Ондай болып юрген кыйын, тек мен куьн сайын шалысаман.

Сувык хабар

Экзаменде «экев» алып келген Танъатардынъ шырайы ердей. Эки кемединъ куйрыгын ыслаган сувга кетер.

Общежитиедеги йолдаслары бир конвертти коьрсетип айтадылар:

— Орада теп, Танъатар. Сага редакциядан хат келген. Акбас алмай оны сага береек тувылмыз.

— Муна журналга мен колязбаларымды йибергеним эки юма болмайды. Сувык хабар тез ететаган.

— Туьбинде, акбас алаяк тувылсынъ-ма?

— Сосы журнал меним ятлавларымды баспалаган куьн аларман.

— Ога дери биз уьшин дуныяга кетекпиз.

Ойсыз ятлавлар

Сол куьн кеште Танъатар редакцияга хат язады: «Аявлы редактор! Сиз меним ятлавларымды тешкерип окып, маьнесин таппадык деп язасынъыз. Оллахый-биллехий мен де оны таппагаман. Мен соьле ятлавларымнынъ ойын излеймен. Тапканым — йибергеним».

Электротехника дерисинде

Электротехникады буларга Самая-ханум Рафили береди. Лекцияда Танъатар поэзия акында ойланады: «Меним аьруьв

ятлавларымды уйкен журналлар баспаламайдылар, а Аскердинъ яман ятлавларын баспалайдылар. Мен бойлы-шарклы яспан, а ол — бир шунжыйт. Кызлар меним артымнан бурылып карап каладылар, а ога пыскырып та карамайдылар».

Мунынъ акылы баска якта экенин туьсинген профессор Самая-ханум муны тургыстып сораиды:

— Уйкен сопротивление деген неди?

— Ол меним колязбаларымды редакциялар кайтарган зат, — деп келеекте болаяк электроинженер ойланмай явап береди.

Ясы уйкенди сыйлаган аьруьв зат

Талагы янып Танъатар келеди:

— Айдын, тез болып мага электробритванъды бер.

— Хайыр, бараяк еринъ барым?

— Йок. Мен биразлай редакцияга шанъ сокпага керекпен. Шаир сакаллы я деймен де сакалсыз болмага керек. А меники я аллага, я моллага яравсыз.

Айдын электробритвасын берип йибереди.

Телефон ман соьйлегеннен сонъ Танъатар суьйинип электробритвады аькелип береди:

— Айдын, меним бир ятлавым газетте шыгаяк. Сатувшылардынъ байрамына.

Кетеринип аьруьв эттим, дия! Эгер кетеринмеген болсам, редактор меним акымда нелер ойланар, нелер ойланмас эди. Ясы уьйкенди сыйласанъ йолынъ болатаган.

А мыйсыз! А берли!

Айдын Зухра дейтаган бир сыпатсыз домбай кыз бан ашык этеди. Сога баьриннен де бек Танъатар суьйинеди. Кызды коьрген сайын шоколад пан, ийисли сув ман савгалайды. Бир куьннинъ бир куьнинде Айдын ман Зухра буздырысдылар. Танъатар кайгырганнан кан ютады.

— А мыйсыз! А берли! — деп бакырады йолдасына. — Сен туьсинесинъме кайдай кыздан айырылганынъды?

— Кайдай? Бели бир увьис эдиме? Ишкен сувы тамагында коьрине эдиме? Юзиктей ярасык эдиме? Ондайлар сосы уьйкен Бакуде толган.

— А мыйсыз! А берли! Неди анълап, сол калган! Ол китап туькеннинъ подписной боьлигинде ислеиди де! Сен оны коьрмединъме?

Патма ман таньусув

Кала газетинде бир сынъар ятлавы сатувшылар байрамына багысланып шыкканда, Танъатар озьин шайирдей коьрди. Ол коьп газетлер алып йолдасларына уьлис этип берди. Соннан сонъ да дуныя ман

бир газет калган. Кимге бермеге керек? Танъатар телефон ман кала йолдасларына айтып шыгады.

— Алло, Вагиф, сенсинъме? Сен бугуьнги газетти окыгасынъма? Неге? Шалт болып мунда кел. Мен сага деп бир сынъар газет калдыргаман. Онда кайдай аьруьв ятлав бар... Йок-йок, Евтушенкодыкы тувыл. Онадан да уьйкен талант бар экен дуныяда... сиз билмеген уьшин.

Эндиги ол баска йолдасынынъ телефон номерин алады. Телефонда — кыз даваз.

— Алло, — дейди ол суьйдимли давазлыга. Экевлери танысадылар.

— Кел расаяк, — дейди Танъатар.

— Мен сени кайтип таныякпан? — деп орайды Патма.

— О-о, мени таныган тыныш зат. Мен шайирмен. Бугуьнги газетте меним ятлавым шыккан эм сонынъ уьшин авызым габактай яйылып, куьлип тураякпан.

— Шайир болсанъ, колынъда китабынъды ыслап тур.

Танъатар дуныя ман бир газетти китапка усатып буюклеп, коьрисуьвге шыкты. Соьйтип ол Патма ман танысты. Ол да мунынъ тувган-оьскен ериннен экен.

Элгезерлер

ЭМ ЯЛГЫЗ АЯК КОЬПИР

Яздагы каникулында Патма авылга кайтады эм Архызда элгезерлердинъ етекшиси болып ислейди. Ол элимиздинъ туьрли-туьрли ерлериннен келген конак-

ларды кавказ тавлары ман таныстырады. Аькетип нарзан эм айран иширтеди. Эндиги олар ялгыз аяк коьпир мен каты агынлы сувдан оьтпеге кереклер. Патма буларга сувдан кайтип оьтпеге керегин бир аьруьв анълатады. Конаклар кыздынъ айтканын этип, бесиктей елпилдеп турган коьпирден аман-эсен оьтедилер. Олар етекшилерине савбол айтаяк болып артка карав эдилер, сувдынъ аргы ягын-да онынъ коьпирге ювык келмеге коркып турганын коьредилер.

— Сиз бара турынъыз, мен соьле артынъыздан етермен, — деп Патма бакырады.

Кайгырма!

Улынынъ тувган куьнине Байрам-Аьли ана бирев хайыр коьргирди, неди сонынъ аты... тр-трды, мотоциклды туькеннен алып береди. Патма ман Танъатар биринши кере шашага кыдырмага шыгадылар.

— Танъатар, кайда асыгасынъ, йыгылармыз! — деп кыз коркынышлы кепте бакырады.

— Кайгырма! Мотоцикл госстрахта белгиленген, — деп яс шайир онсайын газга баса береди.

Кийим тазалайтаган ерде

Общежитиеде яшайтаган окувшы Ахмед бир кере деп йыланады экен:

— Кийим тазалайтаган ерде меним

Швейцариядан аькелинген костюмимди «йойтып» акшасын кайтарганлар. Не этейим ол акшады, эгер мен ондай костюмди бир ерден де табалмасам.

Бу хабарды эситкен Танъатар эски пальтосын алып химчисткага зыранълайды. Кийим алатаган кыскаяклы импортный коьзилдиригин кийип туруп, мунунъ атам карагайдан калган пальтосын тешкерип карайды.

— Мунадынъ тазалагандай ери калган йок, — дейди ол.

— Мунавы меним энъ суьер пальтом, алмасанъыз болаяк тувыл.

— Тилей болсанъыз алаяк, тек куллыгы бек баага олтыраяк.

— Не кадер айтсанъ да, янъыдан баа болмас сол.

— Янъыдан баа болмаса да...

— Айташынъыз, абашым, — деп пишединъ соьзин боьледи Ахмед, — мунадай ийги пальто йойтылмаспа экен сизде?

Кыскаяклы коьзилдиригин манълайына коьтерип, акылын ишкен аьдемге кайтип карайдылар, соьйтип карайды да:

— Биз ийттинъ астына тоьселеек кийимлерди йойтпайтагамыз, — дейди.

— Аькел аьше, абашым, мен оны уйге аькетейим. Ким биледи, ийтимизге аьле де керегип олтырар. А сиз аьдетинше не зат «йойтасыз»?

— Коьбисинше дубленкалар, ийги костюмлар эм сондай увак-туьек затлар.

Алемет зат

Танъатар пальтосынынъ йойылмаягын билгенде, уйге суьйретилип, мыдах болып кайтады. Оны Патма карап туры эди.

— Суьерим, буьгуьн сенинъ тувган куьнинъ экенин муткасынъма?

— Менимме? Э-э, аьше муткаман.

— Карашта меним сага кайдай савга аькелгенимди! — деп кагытты ашып коьрсетеди. Ондагы коьйлек экен. Онынъ кыйшык ягасын коьргенде, бирден Танъатардынъ авызы да кыйшайып кетеди.

— Оммадым, не болды? Шайтан соктыма? — деп ашык ярынынъ юреги ярылады.

— Шайтан тувыл, импортный коьйлектинъ ягасы сокты.

— Эв, сен ягасына карама, йылтыравык кагытына кара, тыс кыралда тигилген. Ярым куьн шередте тургаман. Сосы коьйлек уьшин аьдемлер облисетаган эдилер.

Курткага савга

Танъатар Москвадан кайтаятырганда аьесине савга алмаганы тык деп эсине туйседи. «Аймедет, эндиги не этпеге керек? Йиенинъ сени суьймейди деп шибжий тилли пишелердинъ айтаякларына шек йок», — деген ойлар коймайдылар ясты.

Бу Невинкага келип туьскенлей, мут-пай турып, туькеннен уьйкен каврак явлык алады да, кагытын уьзип былактырады.

— Лаь, мунавы шынты кавракты да! Бурын заманда шыгатаган эди ондай явлыклар! Мундай муьлкти Москвадан болмаса, муннан табалаяксынъма? Хайырлы болсын! — дейдилер коьзайынга келгенлер, курткадынъ юрегин коьтерип.

— Явлыкка аямаган акша шыгарганын билдирмеек болып Танъатар кагытын да уьзип таслаган экен, — дейди Сыйлы.

Каравылда

Танъатар насосларынынъ касында ятлав язалмайды. Онынъ басына бир рифма да келмейди. Машинист, насослар янмаса соьнсин дейди де, ятады да уйклайды.

Эртеникте уянып караса, насослар аьле де сахый ислейдилер. Сонынъ уьшин ол озининъ дежурствосы акында булай язады: «По нашей вине все нормально».

«По нашей вине» деп уйклаганын айтады, сайсы.

Очерк

Редакция Танъатардынъ янъы ятлавларын кайтарады. Мунъаяды язык шаир. Патма оны аяп:

— Айнанып кеткирим, койтагы сол ятлавды! Баскалардай очерк язтагы, белки редакция баспалар. Газетлер сонадай затларды суьетаганлар. Ятлавлар газетте сык аьдемнинъ зияпетине усайдылар.

Патмадынъ тилине тынълап бу бир ийги аьдемнинъ акында очерк язады. Оны редакция ерден йылы коян тапкандай этип алады. Арасы бир-эки куьн кетпей очерктинъ геройы вытрезвилкага туьседи. Танъатардынъ колязбасын кери ызына кайтарадылар. Сога туткан Танъатар барып «ийги аьдемнинъ» керегин табады:

— Уьйинъ соьнмегир, газетте очерк шыкканша карасанъ, бу кадер неге асыктынъ вытрезвилкага туьспеге? — деп.

— Мени сылтавлап акша казанаяк болув эдинъ, ол да болмады. Алла да не дейди! — деп куьлейди анавы да.

Шайирдинъ басын билмейдилер

Эси-дерти ятлав болып калган Танъатар алдыдагы яшавын ойланады. Институтты кутылганда кайзаман ятлав ман каьр шекпеге керек экен, эгер куьн сайын куллыкка барылаяк болса. Ислемесенъ, акша кайдан алаяксынъ?

Бир кере ол заводтынъ кадрлар боьлигине келип сорайды:

— Айташынъыз, кызлар, сизге шайир керекпейим?

Кызлар:

— Бизге технолог, конструктор, слесарь, термист керек.

— Мен орын акында сорамайман. Заводта футболист орыны йок та, ама хыйлы яслар стадионда топ тевип юридилер. Олар сизден айда эки кере акша да аладылар. Ведомостька мени инженер яде термист деп язаягынъызды биз сонъында сойлерсермиз.

— Шайирди басымызга шер этеекпизбе? — деп екиреди бир аздаа кыз.

— Топ ойнап, эриклерин язатаганларша?

— Олар аяклары ман ислейдилер... топ урадылар.

— Мен де ятлав «урарман» басымнынъ куыши мен: заводтынъ акында ятлав язарман.

— Акылдан урылмаган болсанъыз, бизге мунадай соравлар бермес эдинъиз. Бизге шайир керек тувыл.

«Бизим ерде шайирдинъ басы ушкан экен», — деп Танъатар кайгырып уйге кайтады.

Фельетон

Очеркти кайтарганнан сонъ редактор айтады:

— Сен биревдинъ акында язаяктынъ алдында оны бил, — деп.

Эндиги Танъатар фельетон язады. Ол да бир юмадан газетинъ бетинде шыгады. Оьткир тил мен язылган фельетон

окувшыларды куьлдиреди. Оны окып Айдын сав ярым сабат токтамастан ыржайды:

— Ва, Танъатар, мунавын сен озинънинъ акынъда язгасынъ да, — деп.

— Редактор айткан мага, эндигиден арбатын тек аруув этип билген адемнинъ акында яз деп. Кимди билемен аруув этип озимди болмаса! — деп Танъатар мактанады.

Уьйкенсуув

Ятлав ман фельетоннан сонъ Танъатар уьйкенсийди:

— Уьйленгим келеди, — деп.

— Неге асыгасынъ? Институтты кутылтагы бир, — дейди Айдын.

— Институт бир якка да кашпас. Заман кашады. Эситесинъме, мага адабиат секретари керегим?

— Кайдам?

— Бек керек. Мен баска редакциялар ушин язаман деп редакцияларга хат язбага керегим? Керек. Окувшыларга да язбага керек. Олардынъ юреклерине тиймеге ярамайды.

— Сенде окувшылар да барым?

— Болмаса турсын. Тек ондай заттынъ акында эртерек ойланмага керегим? Керек. Эгер менде адабиат секретари болса, редакциялар тез ок тусинееклер меним кайдай уьйкен язувшы экенимди. Эм бизим кала газетимизде меним язганларым

иссимей-сувымай шыгып тураяк. Мен оларды «Бизим замандаска» берип олтыраяк деп коркаяклар. Эндиги туьсиндинъме меним неге тез уьйленгим келетаганын?

— Туьсиндим. Кала газетининъ редакциясы кайдан билеекти сенинъ ятлавларынъды «Бизим замандас» ярататаганын?

Талантлы шайир

Бир кере Патма янъы ятлавын машинкеде согаяк болады, ама кыйшык-шуйрык болып язылган аьриплерди окыялмайды.

— Танъатар, ятлавынъды озинъ окышта.

Шайир тешкерип карап, уьйкен поэма-сынынъ бир сыдырасын да окыялмайды. Эсине халк айтувы туьсип, онынъ авызы яйылады:

— Бурингы гениялы язувшылардынъ колязбаларын окыр уьшин, соьлеги гениялы аьлимлер онар — он бесер йыл каьр этедилер. Мени де алла-тала какты. Курманы болайым алламнынъ.

Кыз айттырув

Патма уьйкен коькирексип олтырма-сын деп Танъатар ога:

— Мен сени суюмен, кел уьйленеек, — деп айталмайды.

Ол ога туылкисип акырынлай билдиреди:

— Уыйленгим келеди, Патма, — деп.

— О-о, аруув этесинъ, — деп куванады кыз. — Ата сакалынъ авызынъа биткен. Уыйлен, уыйлен. Аруув яс тапсам мен де байга барар эдим. Сен, Танъатар, йолдасларынънынъ бириси мен таныстырсанъ аруув эди. Тек мага ярасык, акыллы, кулькиши бай керек.

— Кхе-кхе, — деп туйиледи Танъатар, — сен сондай ярасык, акыллы, кулькиши яс пан таныс тувылсынъма?

— Ондай аьдемди тапкан тыныштай коьресинъме? — деп кайгырсынады Патма. — Сен излесенъ билмеймен. Сенде таныс бек коьп.

Аьлемет ой

Кала газетининъ редакциясында яс шайирге язганларын тагы да кайтарадылар. Культура боьлигининъ уйкени сосы кере де ога рифма, тема акында коьп зат айтып, Танъатардынъ басын бездиреди.

— Сиз муналарды да баспалаяк тувылсызба?

— Э-э.

— Соьйтип этетаган болсанъыз, мен ятлав язганымды койып, электротехника ман каьрлемесем.

— Мине соьле айтканынънынъ тили де шебер, ойы да терен, оьзи де аьлемет. Электротехникадан сизге янъы уьстинликлер сагынаман. Бар, йолынъ болсын!

Арсыз

Редакцияда соьйтип айтканнан сонъ, Танъатар бар болган куьшин дерислери не береди. Ол кешеси-куьндизи курслык проектлерин этеди. Сондай иске коьмилген вакытта готовальня тилеп биринши шарлакта туратаган Сапар келеди.

— Коьрмейсинъме, оьзим ислеймен де, — дейди Танъатар.

— Бермесенъ хатерим калаяк.

— Сага берсем, оьзим не зат пан илеекпен? Эм кайзаман?

— Сол готовальня ман... мен уйклаган заманда.

— Обыргус болгаманма кеше уйкламай ислемеге? Меним готовальням сага керек болса, мен ятаятырганда келип аькетерсинъ.

— Сен обырдан гоотвальня артпас, — деп Сапар эсикти тарсылдатып ябып кетеди.

Бу заттынъ акында кайгырып, Танъатар тептерине мунадай ойын язады: «Аьдемлердинъ кыйшык-шуйрык кылыктары болмаган болса эди, авызлама яратувшылык дуныяга энеек тувыл эди. Авызлама яратувшылык — адабиятынъ анасы».

— Ал, мундай аьдемлер бола турганлай, яратувшылыкты таслап болаягым!— деп шайир калемин колына алып, Сапар акында шымтыма ятлав язады.

Шеберлик акында

Танъатар бир кишкей ятлавын республика газетине йибереди. Ол онда шайирдинъ язганына усар-усамас болып шыгады. Сога суьйинип, артын ойланмай, кылыплылыктынъ не зат экенин билмеген Танъатар:

— Ийги редактордынъ шеберлиги ийги агащ устасынынъ шеберлигиндей. Экеви де аллан эмбек затлардан халк суклангандай затлар этедилер, — дейди Патмага.

Гёте

Газеттинъ культура боьлигине хатери калган Танъатар халкты сейирсиндиргендей поэма язаяк болады. Эндиги ол алдынгындай асыгып-пусыгып язбайды. Бас деп классиклерди оқып шыккысы келеди. Гётединъ китапларын суьйип окыйды. Бирден онынъ кейфи бузылады.

— Не болды? — деп Патма сорайды.

— Муна классиклер оьлселер де яс шайирлерге пай бермейдилер. Меним

язаяк поэмам акында ол кевхар тастай* яндыртып турып кишкенекей ятлав язган. Оны не кадер окысанъ, сол кадер де окыгынъ келеди.

Ак кагытка—ийги ойлар

Бирерде Танъатар ятлав да язбай, курслык проектлерин де этпей, ойланып юреди. Сobleги поэзияды Пушкиндики мен салыстырсанъ, атлы ман яавдай, дейди. Уильям Фолкнердинъ китапларын окыганда, онынъ яратувшылык усталыгын тек Плутонийдинъ авырлыгы ман тенълестирмеге болаяк, деп ойланады. Эгер алтын проза яав йолавшы болса, ийги поэзия — карагустынъ ушуву.

Танъатар ман Патма юлдызларга карамага суюдилер.

— Билесинъме, Патма, бизим адабиат дерия дуньясына усайды. Аыр бир язувшы — дерия дуньядынъ бир юлдызы. Талантлы язувшы ярык юлдыздай нурларын кызганмай тоъгеди халкына.

Корней Чуковскийдинъ «Экевден бесеуге дери» деген китабы акында ашык ярына айтады:

— Ийги миниатюра — прозадынъ кевхар тасы. Эндигиден арбатын ак кагытка — тек ийги ойлар!

* Кевхар тас — бриллиант.

Калашы кыздынъ ойы

Патма андай-мундай аькетейим деп авылга келеди. Оны ман бирге кыдырып калашы кыз Офелия да келеди. Ол оьмиринде авылда болган аьдем тувыл. Офелия сыйырды коьрип, уьйкен сейирге калады. Ол анасына хат язады: «Яным анам! Коьзим анам! Сен коьргеь эдинъ авылшылар суьтти кайтип табатаганларын. Суьт беретан зат бизим гастрономга усамайды. Сыйыр деген бир аппарат бар. Онынъ авызына бизим паркта оьсетаган коьгоьленди сыплап, бир шелек сув иширтедилер. Онадан сонъ эмизликке усаган затларды тартып-тартып суьт шыгарадылар.

Яным анам! Коьзим анам! Сен коьргеь эдинъ мундагылардынъ кайтип кыйналаганларын! Газ таьвесилсе, айлап излейдилер. Бетлерининъ сувларын бес тоьгип, киселеринде акша турып, мине деген затлар алалмайдылар. Коьмир уьшин кыргын. Онда да районнан кагыт аькелмей бермейдилер. Берселер де алдайдылар. Райтоптынъ кызыл бурын басшысы начальниклерге болмаса, баскаларга пыскырып та карамайды. Халк онынъ акында семирген, соймага заманы еткен, дейди. Сондайлар уьшин мундагылар канлары эмилип, янлары едилеп яшайдылар. Эгер калада пуф деп яшайтаган язувшылар авылларга коьшип, болатанган яртиликлер акында язсалар, халк олар уьшин ялдап-ятып турар эди.

Инопланетяндлардынъ савгасы

Редакциялар кайтарган ятлавлар бес папкага сыймайдылар. Соларды Патмага берип:

— Муналардан йыйынтык туъз эм арасына аз-маз осал ятлавлар сал. Критиклер соларды «шайнап» завук этерлер, — дейди Танъатар.

— Америкада бир язувшы бар. Тек туънегуьнлерде ол телевизордан соьйледди. Онынъ колязбаларын издательстволар баспаламага алмаганда, ол озининъ издательствосын эм типографиясын ашкан. Биз де соьйтпеге болаякпыз. Сонда баскалар бизге тилеп келееклер.

— Стипендияга типография алалмаспыз...

— Кеше соны ойлап ятканы ушин болартагы, бир аьруьв туъс коьрдим.

— Хайыр! Айташ та! Себеби тиймеспе экен!

— Гуманоидлар баска бир планетадан каьр этип сага деп бир аьлемет печатлайтаган станок аькелгенлер. Эгер йогардагы бункерге колязбаларды атсанъ, тоьменнен алтын сув ман «ТАНЪАТАР» деп язылып, дунья ман бир китап шыгады. Аьр бирисинде — сенинъ коьк коьйлек кийип туъскен каьртинъ ййнайды.

— Станок пан бирге олар бир вагон ак кагыт та аькелген болсалар, бек ийги болаяк эди, — деп Танъатар бирден бир куьлеп йибередди.

Диретке салынган колязба

Патма туызген йыйынтыкты Танъатар издательствога аькетеди. Редактор онынъ касында хыйлы ятлавларын окып:

— Осал язады экенсинъ, — дейди.

Яс шайир уйде:

— Кобресинъме, Патма, мени кайтип куьнлейтаганларын. Меним колязбам уйкен, сонынъ ушин.

— Аьше издательстводагылар сендей боляк-болмаякты ятлав деп китапка салып бермейдилер де, коьзим. А сен салып бересинъ. Китап калынлыгы ман тувылтта, шеберлиги мен, терен ойы ман, образлар ман ян суьйдиреди. Сен оны аьле де тувсинмейсинъ. Айтсанъ, яв коьресинъ.

— Сен де соларга якласып бараятырсынъ, — деп коьбеди бу.

— Кала, аьше, йыйынтыгынъ?

— Диретке салынган колязба.

— Дирет деген не ди?

— Аьр бир рецензент — бир дирет.

— Рецензентлер йыйынтыгынънынъ тит-битин шыгармасалар, мен бурнымды тилдирермен, — деп туврашыл кыз ясты онсайын ашувландыра бередиди.

Буз

Янъы йыл эне-мине келемен дегенде, Танъатар айтады:

— Французлар шампанскийди буз бан бередилер.

Уйдинъ иши сып-сувык. Яслар, кызлар пальтоларын шешпей олтырганлар. Сыякта аюв акырган аяз. Мундай кыс Азербайджанда он йылда бир кере болады.

Коекке саят он эки кере бакырганда, Патма балконга шыгып:

— Танъатар, сага шампанскийди бузбан берекпенме яде бузсызба? — деп коьк сиседей йылтырап турган бузлавыкты алып келеди.

Янбы йылдынъ кешесинде

Бир аякта турган аистке усаган фужерлер босаганда, яс-явка адабиат акында хабарласады.

— Бурынгылар, — дейди Танъатар, — не кадер акыллы болсалар да, оьзлери ойлап шыгарган айтувларын, такпакларын, йырларын орысшага кайтип коьширилееги акында эш ойланмаганлар.

— Кой сол адабиатты, — дейди суьйдимли коьзлери болган Таня. — Мен сизге бир куьлкили хабар айтайым.

— Айт, айт, биз куьлмеге аьзирмиз, — деп шувылдасадылар уйдегилер.

— Бир аьруьв поэт бир аьруьв кызды алган экен. Экевлери сав ай суьюв каьри болмаса, бир зат та эткен йоклар. Бир айдан сонъ поэт машинкада ятлавларын согып, пишесининъ нерваларында ойнап, шекесине конып баслайды. Пишеси бир-эки ай кайтсе де тоьзеди, сонъ бир яс

офицер мен кашып кетеди. Кеткен еринен поэтке мунадай салам кагытын йибери: «Я алла, ярасулалла, машинкенъ сынып, ятлавынъды язалмай кал».

Йокка юйрик ат та етпес

Издательство Танъатардынъ колязба йыйынтыгын артына кайтарады. Шайир уйине мунъайып кайтады:

— Значит, рукопись не прошла по этапу, погибла. Меним ятлавларымды унамайдылар.

— Неге? — деп билгиси келеди Патма.

— Саны коьп, сапаты йок деп айтадылар. Буьгуьн сатувшылар, эртен коьмиршилер, бирсигуьн темиршилер акында язасынъ. Талантынъды болаяк-болмаяк затларга шашыратасынъ... дейдилер.

— Сенде талант бар деп айттыларма?

— Аьше, йогым? Йок болса, кайдан таппага керек?

Патма куьлемсирейди:

— Лев Толстой отын ярып, аттынъ уьстинде коканълап юргени уьшин талантлы болган. А сенде аттынъ оьзи йок. Лермонтов Кавказ тавларын ат этип, кустай ушып бараятырган таланттынъ аягыннан ыслап калган. А сен Карлытавдынъ басына минип, сонда аттынъ уьстинде отын ярмага керексинъ. Ал болдынъ талантлы. Йокка юйрик ат та етпес.

Гусейн

Танъатар ойлы-бойлы зат язайым дейди де, даяналмай тагы да... кемешилер акында ятлав баспалайды. Уыйренген колды токтатып болаягым!

— Шайир Танъатар мунда яшайым?— деп бир матрос келеди.

Патма турып орын береди.

— Соъле келеек, олтырып турынъыз.

— Мен оны сыйлап келгенмен, — деп матрос стоълге бир сисе аракы салады. Онынъ туънегуынги ятлавы меним акымда язылган. Ятлава йолак майке, ленталы папак, колында швабра, палубады янтаръдей йылтыратады, деп язылган. Аз-маз ишип юргеним уьшин бизим кемеди меннен коьп тазалайтаган аьдем аз болар. Уыйкен шайир Танъатар меним исимге ятлавын багыслаган. Матрослар куълселер, коьрейим! Танъатардынъ пишеси-баласы барым?

— Пишесининъ аты «Эрика», Баласынынъ — Колязба.

— Калай ярасык атларды олар! Мен Аргентинада эситкенмен сондай аьлемет атларды.

— Гусейн, сизинъ пишенъиз барым?

— Бар. Аты десень Гюльханум.

— Айташынъыз, кайтип уыйленгенсинъиз?

— Бир кере орам бойлап бараятыр эдим. Бирден алтын сататаган туькеннинъ касында аьдемлердинъ уыймелес-

кенлерин коьрдим. Халк айт деп алтын алып туры эди. Эки юзик алдым. Бириси мага, бириси конъысы кыз Гюльханумга бирдей болды. Той эттик те яшап басладык. Соьйтип алтын юзиклер бизди тапты.

Гусейн кеткеннен сонъ: «Танъатар коьп гонорар алса, мен ога эки алтын юзик алдырмасам. Омаса ол уьйленеекти эш ойламайды. Аьле де бала, машинкада ойнайды», — деп ойлайды Патма, яны тынышсызланып.

Бобрилерден корккан орманга кирмес

Яс язувшылар адабиат эм онынъ жанрлары акында хабарласадылар. Шайир Танъатар сатириклерди соьгеди:

— Дуныя яртиликсиз болам, онынъ акында критикалы хабар яде фельетон язбасалар не кан явган?

Онынъ авызыннан шыккан соьзлер кырк аяклы экен! Янме-ян бирев газетинъ редакторына еткереди. Ол Танъатарды шақырып:

— Бизге бир ашувлы фельетон язтагы, — деп аьйлежип тилейди.

— Койынъыз, мен онадай зат язалаягым йок, — деп яс шайир кетеек болады.

— Байыган экенсинъ! Биз сага эки ка-

бат гонорар тоьлеек боламыз, — дейди редактор.

Айдан айга кишкенекей стипендияды еткереалмаган Танъатар акша дегенде кулак салады, бираз ойлангансып разы болады.

Бу материал йыйып баслайды эм бир ишкиши ястынъ акында яндыртып турып фельетон язады.

— Сен сатирик болып тувган экен-синъ. Тагы да яз, — деп мактайды редактор.

Гонорарды киселерине сыплап барая-тырганда, бирден мунынъ алдына каранъа муыйистен фельетоннынъ геройы шыгады. Маъ каеринъ кышыйды, Танъатар!

— Эгер сен сатирадынъ устасы болсанъ, мен — спорттынъ!

Мараз уйден шыккан сонъ, яс фельетонист эки-меки фельетон язбаягын редакторга тез ок билдиреди.

— Боърилерден корккан орманга кирмес! Сатириклерди яманлап ятыр эдинъ де! Кустынъ сарнаганын, куьпелеклердинъ канат кагып ушканларын, куьнинъ коьзининъ йылмайганын мен ша-йирсиз де билемен. А эгер яртиликлер акында шымтымалар язсанъ, яшавды ийгилендирмеге боляк. Эне сонда болды хайыр. Эгер мен Президент болсам, сатириклердинъ яшавларын ийгилендирер эдим, — дейди ол, ишинде толкынласкан ойларын тоьгип.

Тоннынъ айттырмаягы курысын!

Модага тыс кыраллардан аькелинетаган тон кирген. Яс-явка сонынъ уьшин оьледи. Саттарзаде дейтаган сокта Исландияда тигилген тонды кийип келген. Институттагылар, не аьруьвди, не аьруьвди деп, онынъ тоьгерегиннен айланадылар.

— Соьлеги заманда ийги тон ман легковой машиннинъ баалары тенълескенлер, — дейди Ализаде.

— Меним яп-янъы «Запорожецем» бар. Кел авыстыраяк, — дейди Вагифзаде.

— Йок, мен оны табиятлы кызга авыстыраяк боламан, — деп Саттарзаде сокталарды куьлдиреди.

— Туьбинде, кызлар сондай ушшыз деш? — деп Патма оны ман разыласпайды.

— Ушшыз деп ким айтады! Баа! Тоннынъ баасы кадер, — деп Саттарзаде онсайын кажавлай береди.

Куры касык авыз йыртар

Сынавга биринши болып кирген Танъатар сопроматтан «экев» алып шыгады.

Экинши болып кирген Вартанов Сашка доценттинъ сораьларына такылдап явап береди.

Танъатардынъ «экевиннен» яны шыккан кылыплы староста Вартановка коьз кысып, доцентке булай дейди:

— Юрий Иванович, Вартановка мен аьр заман ярдам этип тургаман, сонынъ уьшин онынъ соьле «бесев» алаятырганы. Куьбимиз уьшин яным авырыйды.

— Куры касык авыз йьртар. Билиминъизди мага коьрсетсенъиз, эне сонда йьнанарман.

Экинши «экевди» староста Николай алады.

— Бос соьз куранга яраспас, яс йигит! Сопромат кураннан авыр.

Шувылдыр акында поэма

Яс шайир авылга каникулга келген. Танъатар уьйде дунья ман бир колязбаларын аьзирлеген. Оларды ол область газетине береди эм кушак-кушак этип кайтара алады.

— Меним ятлавларымды неге баспа-ламайсыз? — деп сорайды автор.

— Сизинъ язганларынъызда бир-эки болаяктайлар ырасадылар, тек оларды биз береалмаймыз, орын етпейди. Соьле шувылдыр отавы кызувында.

— Туьбинде, шувылдыр отавы меним ятлавларымнан артыгым?

— Элбетте. Сенинъ ятлавынъды окып бирев де тоьяк тувыл, секер мен этилген тортты еген тоьяк.

— Аьше, не амал этейим эндиги?

— Шувылдыр акында поэма яз. Осал болса да баспалармыз.

Ресторанда

Танъатар совхоз ишилери мен бирге кырга уыш куып барып, шувылдыр остирувшилердинъ акында бойлы-шарклы поэма язады. Ол да газеттинъ бетинде ярасыкланып шыгады. Сонынъ уышин Танъатар ийги акша алады.

Баспаланып шыккан биринши поэма-сын Танъатар ашыкяры ман область ресторанында «ювады». Олар шампанский мен менюда болган энъ баалы затты аькелдиредилер: тавык эттен этилген котлет.

Котлетти капканлай, Патма сорайды:

— Ва, оьмиринде мунадай тавык эт еген йокпан.

— Бизим тавык этимиз балыктан этилген, сонынъ уышин болар, — дейди официант.

Алыпкаш

Авылдынъ орамында Алыпкаш расады:

— Ва, Танъатар, кагыт пан куьрескенше окувынъа бет бертагы, ийги инженер болар эдинъ де. Шайирлерди мен бираз акыляралыдай коьремен. Шайирлик — ол бас авыртув зат.

— Алыпкаш, корлама шайирлерди, омаса сенинъ акынъда рифмалы фельетон язарман. Фельетон язганнан усталыгым бар, — деп кажавлайды сокта.

— Язганнан сонъ ийги этип язбага керек, сен кырлы ятлав язып билмейсинъ те, коьзим.

— Ва, мунага не керек! Сен курандагы ана канзепир Джабраил малекке кардаш болмайсынъма? — деп Танъатар басын тегараннан сыпырады ланъкалы Алыпкаштан.

Ким коьп акша алады

Авылдагы тенъ йолдаслары Танъатардан сорайдылар:

— Язувшылар кардай куьреп акша алатаган боларлар?

— Мени коьресинъме? Мен байманма?

— Сен озинъди язувшы деп билесинъме?

— Язувшы болмай мага не болган? Соьлеги куьнге мен газетлерде ети ятлав эм бир кишкей поэма баспалаганман. Уьйде аьле йыйынтыгым да бар.

— Аьше, ол заманда сен де байсынъ. Сал сыпырага бир ящик коньяк.

— Ва, аьлемет экен муналар! Язувшылар тувыл бай. Аьлимлер бай. Олар язувшылардынъ шыгарганлары акында диссертациялар язадылар да, озлерин озлгишей, яшав бойына аьжетсизлейдилер. А мендей язувшылар ийне мен куйы казып, коьзлерининъ майын, басларынынъ шашын таьвесип ислесе де, кенемнинъ озинде аьлимлердей болып яшалмайдылар. Неге десенъ кандидат яде доктор

диссертациясы бир яде эки кере язылады, а акшады ай сайын аладылар. Олар коьптен бери эскирген, биревге де керекпөөк диссертацияларын токтамастан савып турадылар. А язувшылар саваяк сайын янъы китап язбага кереклер. Оны язган да, баспалаган да кыйын зат.

Зувыт

Эрисетаган яслар телевизор карап турылар. Экранда бир уыйкен язувшыга премия бердилер.

Яслар:

— Зувыт экенсинъ, Танъатар, сен коьресинъме болатаган затты?

— Коьремен. Тек ондай премия мынънан биревге бериледи. Коьбисинше премия алган язувшы оны сберкнижкасына салмайды да, халк керегине яратады. Йол туьзеттиреди, клуб, мектеб салдырады. А аьлимлер не зат салдырадылар?

— Олар да коьп зат саладылар. Калада бир уый, авылда бир уый. Машин аладылар. Уыйлерин куыйизге толтырадылар.

Басыннан кешпеген туьсинмес

Авилда кысы-язы куллык мыйлыгыннан. Каралдыда аз ис барым! Ералмады отамага, комламага, колорадо куртын оьлтирмеге, тереклерге даьри сув буьркпеге керек. Оьзининъ салкымлыгы ман

ералмага, наьртуькке оьспеге пай бермей, мажада оьскен акаца яде эшки тал тереклерди кеспеге эм оны отынга шапаламага, авладагы амброзияды юлкпага да керек. Бу куллыклардан сонъ Куванай уьй салып баслайды. Танъатар кара терге туйсип, анасы айдалып фундаментке шонъкыр казады, оны увак таска толтырады, синъген мая куяды. Онадан сонъ Танъатар сувдан тас йыяды. Оны каламага ярдам этеди. Соьйтип яздынъ ялпак куьнинде Танъатар бир ятлав да язалмайды. Биринши сентябрь ювыклаганда, ол институтка аьзирленеди. Йолга шыгактан алдын:

— Курманы болайым калемимнинъ! Сагындырдынъ да сен мени! Авырлыгынъ эки грамм. Лом ман тастан енъилсинъ, — деп калемин йийи-йийи оьбип, аьесин куьлдиреди.

— Танъатар, оьзинъ соьле кыйналсанъ, инженер болып ислегенде аьдемлердинъ аьлин билерсинъ, екирмессинъ, куллык акларын кемитпессинъ. Басыннан кешпеген туйсинмес. Бурынгылар айткан: ийгилик эт те сувга тасла деп. Ахыр-аьвел ийгилигинъ алдынъа шыгаяк. Куллыкта кулдай бол, атланганда бийдей бол! Ата йолын кувган моллыкта яшар. Калем эм кагыт пан куьрескенди кой. «Карайдар ман Кызыл Гуьл» дестанына еткендей бир зат та язалайк тувылсынъ. Ол бийдай орактан да авыр зат, — дейди Сыйлы.

Селекенъди коьйлегинъе яма

Биринши йыйынтыгын уйкең эзиет пен шыгарган Эльдар Танъатарга келип кылпысыйды:

— Кайтеди ятлавларынъ?

— Аьле де киевге берилген йок.

Эльдар уйдинъ муьйсинде дуныя ман бир колязбалар коьрип аьйлежийди:

— Ва-вий, Танъатар, колязба! Сеннен кылыплы аьдем йок болар дуныяда!

— Неге дейсинъ?

— Сен колязбаларынъды писсин-туьссин деп йыясынъ. Муна муьйисте, оьтирик айтпасам, колайлы уш йыйынтык бар.

— Аьше сен де соьйтип неге этпейсинъ?

— Билесинъме, бизим кайдай шалтиркоьй экенимизди! Колязбалар пискенше шыдалмай, шавып оларды издательствога аькетемиз. Бизим соьле баспалангымыз келеди. Эгер басынъ сав заманда сени баспаламасалар, оьлген заманда кимге керексинъ ди? Ятлавларынъ шыкпай калаяк тувыл, тек онынъ авторы баска аьдем болаяк. Меним йыйынтыгым ярадыма?

— Ярады. Оны мен ятканда колымга алсам, тез ок уйклап кетемен.

— Селекенъди коьйлегинъе яма дер эдим, языксынъ, — деп кылыпсып келген Эльдар хатери калып уйге кетеди.

Баспакшы болып та билмеге керек

Танъатар ман Патмадынъ каникуллары кутылып, баягы Бакуге кайтканлар. Авылдынъ тыныклыгыннан сонъ, мундагы шав-шувга тез ара уйренеалмайдылар.

Эртеси куьн, институтка дериске бараяк болып, сыкма-сык автобуска мингенлер. Сонда халктынъ арасында кыстырылып, амалсыздан олар эки художниктинъ сырласканларын эситедилер.

— Зейнал, сен калай коьп художестволы выставкалар озгарасынъ? Мен мынъ кере тилеп, бир кере де озгаралмадым.

— Онда бир кылып бар, Сабир.

— Кайдай? Биревге де айтпаспан.

— Каргансанъ ыйнанаякпан.

— Оьлген атамнынъ яны уьшин айтпаспан.

— Оьзинъ билесинъ, меним кайына-там художниклер правление Союзынынъ председатели.

— Мутып та кутылганман...

— Мен кайынатамнынъ он дурбатын ясаганман. Аьр бир выставкага бир дурбат саламан. Ата-киши суьер пишеси мен, Ата-киши суьер кызы ман, Ата-киши суьер улы ман, Ата-киши суьер йие-ни — меним улым — Тофик пен, Ата-киши суьер ашыкяры ман. Омаса тыс

кыралларда ясап аькелген дурбатларым дунья коьрмей, кайда болса, сонда кала-як. Узун соьздинь кыскасы: басынъа туьссе баспакшы боларсынъ.

Сабир:

— Сен Ата-кишиге киев болып ырыя-сыган, ол мени мен соьйлегиси де келеек тувыл. Баспакшы да болып билмеге керек.

Басынъ алтын болса да, бойынъ булытка етпес

Художниклер туьскеннен сонъ, эки студент сыгылысып минедилер автобуска. Танъатар ман Патма амалсыздан мунадай хабар эситедилер.

— Рафик, коьптен бери коьринмейсинъ де, уйленгенсинъме?

— Э-э, аьруьв кыз таппайман.

— Бек сак карап излей боларсынъ.

— Ия сага. Мага тек ярасык болсын, акылы туьзден, оьзи оьзден болсын, дипломы, машини болсын, казан асып, ислеп, балаларды карап билсин.

Курт берип кувантпа, куры соьз бен юбантпа

Патма ман Танъатардынъ онъ ягында эки журналист сырласадылар.

— Айташ та, Самед, муннан эки-уш куьн алдын шыккан макалалар сизинъ газетте сонъы хабарлар деп неге шыгады экен?

— Сабир, неге десенъ, биз оларды орыс газетинъ бетлериннен аламыз.

— Неге?

— Перестраховщик эм эриншек болсанъ, аьр бир редакцияда пенсияга дери ислемерге болаяк.

Журналистлерге ювык оьрмели шашлы бир аьруьв кыз туры. Онынъ колындагы транзистор Сибирьдинъ акында хабарлайды. Самед соны тешкерип тынълап:

— Эх, атасын саттыгым, сонда барып газетимизге бес-алты очерк йиберсем экен, — дейди.

— Онда барган кыйын тувыл, тек кайткан кыйын, — деп куьлемсирейди Сабир.

— Неге дейсинъ? — деп Самед сейирсинеди.

— Мундагындай болып, онда да коьйлегинъди сатып ишсенъ, тайгада эстеликтей болып бузлап каларсынъ оьмирге, — дейди Сабир.

— Сен, бартта, курт берип кувантпа, куры соьз бен юбантпа. Бир ярымлыгынъ барым кисенъде?

— Ярымнынъ заманы кетти кайтпаска, шикаьрим.

Бакылшы ямгыр

Патма ман Танъатар автобустынъ сонъы токтавында туьсип, фуниклёрга* минедилер. Ол кырдынъ басына кырка-яктай созылып тармасады. Фуниклёрда эки яс кыз бири бирине айт деп хабар куяды:

— Шуъртекейине бассанъ, вуьрк деп бирден оьзи ашылатаган ярасык япон куьндик алганман, бакыл эткендей ямгыр да явмайды. Бакылшы ямгыр! Керексиз заманда иллявшын да явар эди.

— Амамга бар да, куьндигинъди шуъртекейине басып аш та, душтынъ астында тур, ал болды сага ямгыр.

— Аьдемлер ярасык куьндигимди коьреалмаган ерде не этеекпен янъы муьлкимди сувлап?

Ойыннан оймак шыгар

Яс пан кыз раскан заманда.

— Суьерим меним, — дейди кыз, — телефоннынъ трубкасын мен таслаганда сен ашувланмадынъма?

— Буьгуьн ети кыз... Буьгуьн эртеникте бир неше аьдемге шанъ соккан эдим, солардынъ бириси... билмей кетип трубкады таслады.

* Фуниклёр — кырга йоргалайтаган трамвай. Баку каласында бар.

— Хатеринъ калмасын, аьруьвим. Мен оны ойнап тасладым.

— Ойыннан оймак шыгар.

Мысык мыйыгына куванар, туьлки куйрыгына таянар

Фуниклёрдан туьсип, Танъатар ман Патма кыйку-сыйку трамвайга минедилер. Онда да бас баска тиеди. Патма ман Танъатардынъ онъ ягындагы эки бас мине деп хабарласады.

— Сынасларынъ басланганым? — дейди эсли пише.

— Басланган, — дейди яс.

— Сол экентагы саргайып калганынъ. «Дюртев» мен «бесев» ала болсанъ, ол наьсипли саргаюв.

— Наьсипли сага! Сопроматтан кайкалаган «экев» алдым.

— Тох сени, наьсипсиз саргаюв экен! Мыйыгынъ бар эди, эндиги куйрыклы да болдынъ. Мысык мыйыгына куванар, туьлки куйрыгына таянар.

Тавекеллидинъ басында нур явар

Автобуста эки артист хабарласып барады. Газет карай барган артист бирден шеги катып куьлейди. Экиншиси не болды деп сорайды.

— Туънегуън сен йок заманда Алибабадынъ пьесасынынъ премьерасы, биринши коьриниси болды. Салаяктан алдын мен айттым режиссер Расимге, пьеса осал деп, ама автордан карын алган уьшин мага тынъламады.

— Ол пьесады мен де яратпадым...

— Биринши коьриниске келгенлерди каты уйклаттылар. Экинши коьринисте Расим оларды уянтпага токтасты. Ойлап оьзине язылмаган роль шыгарып, яс артист Накимге: «Пишенъ тек мени суьеди», — дейди. Азербайджан эркектинъ каны боркылдап кайнап турады да. Каны кашкан Наким пыштавын Расимге тускайды. Пыштавга куьллесиз ядыра салынганын мутып, режиссер кашады. Наким уьшинлей кувады. Булар сценады он кере айланганнан сонъ, режиссер Расим оратылып йыгылады. Наким басып турып атады. Анавы да: Оьлдим! Оьлдим!» — деп бакырады. Залдагылар куьлгеннен туьйиледилер. Эндиги Расим артисттен оьшин алаяк болады, анавы да коркып кашады. Каша-каша, суьринип барып йыгылады. Ол бир кабыргасын да сындырады. Залдагылар гуьрилдетип кол согадылар, шешекейлер булактырадылар. «Меним кабыргам сынмай, сеники сынган болса экен мундай осал пьесады салганынъ уьшин», — дейди Наким мараз уьйге скорый ман аькететырганда. «Бир зат та тувыл. Тавекеллинъ басында нур янар», — деп режиссер Расим кызарады.

Йол анасы—туяк, сув анасы—булак

Патма ман Танъатар трамвайдан туьсип, троллейбука минедилер. Бос троллейбус октай ыскырып барады. Ишиндегилер елбесиктей елпилдейдилер. Кенемнинъ озинде де эки инженер хабар куяды.

— Ленинградтан келип артына кеткен конструкторлардынъ ислеитаган ериндеги телефонларын язып алгансынъма? Бизге олар бек керегеек.

— Ленинградшылар кайзаман келген эдилер?

— Сен командировкада турып.

Соны эситкен Патма ман Танъатар бири-бирине карап, юреклеринде не барын соьссиз анълайдылар: соьйлеитаганлардынъ бириси — начальник, экиншиси — подчиненный.

Яс пан кыз, Танъатар ман Патма кол ысласып троллейбустан туьседилер. Патмадынъ аякларындагы — бийик-бийик платформалар. Танъатар соларды коьрсетип айтады:

— Йол анасы—туяк, сув анасы—булак.

— Соьйтип те болсын, аьше, тек аьр заманда да бирге кыдыраяк, — деп куьлейди Патма.

Сен заманга иермесенъ, заман сага иермес

Куванай ман бирге окыйтаган Вагифтинъ уыйинде эки мынъ книга бар. Эки куыннинъ бирисинде ол соны ман макта-нады:

— Меним библиотекамада эки мынъ книга бар, — дейди.

Бир кере Патма ман Куванай проспект пен кол ысласып келеятырганда, библиотекадан шыгып, оларга карсы Вагиф келеятыр. Онынъ колында Роберт Бёрнстынъ ятлавлары ман балладалары бар эдилер.

— Хайырма, Вагиф, библиотекада не этип юрисинъ, библиотеканъ урланды-ма? — деп юреги телезип сорады Куванай.

— Библиотекама орынында, тек эки мынъ книгадынъ арасыннан керек книгады сав ай излейсинъ. Ога дери, сизинъ ногай айткандай, ким бар, ким йок, — деди Вагиф.

— Книга табылганша шыдалмай экенсинъ, — деп онсайын козый береди Куванай.

— Окыгынъ келгенде окып калмага керек, ушин айтаманма, Вагиф, — дейди Патма. — Сен заманга иермесенъ, заман сага иермес.

Яны авырмаганнынъ янында басынъ авырмасын

Танъатардынъ куьбин заводка практикага йибергенлер. Уйле вакытта туздаымде ас ишер уьшин булар уйледен сонъ келедилер.

Мастер юмсак Танъатарга каныгады:
— Неге кешигесинъ?

Сокта туздаымде болатаган ярмалыкты айтып береди.

— Оны сен мага неге айтасынъ, профкомга айт. Энди бир кешиксенъ, табельге куллыкта болган йок деп язаякпан.

— Шеретте бир саьат турганынъа да шуькир эт. Каралдыга мен туздаым салдырмаган болсам кайтер эдинъ. Коьп соьйлегенди койып, барып исинъди коьр,— дейдилер ога, профкомга барганда.

Профкомнан ол, яны авырмаганнынъ касында басынъ авырмасын деп кайтады.

Бай акылы ман барыспа, баьтир минен куьреспе

Танъатар заводтынъ китапханасынан* «Кавыфсызлык техника» деген китапты алып келеди.

* К и т а п х а н а деп азербайджанлар библиотекага айтадылар.

— Аьрувь эттинъ. Шынты исши оны ятлап билмеге керек, — деп бек макул коьреди мастер.

— Мен оны сенинъ производствонъ уьшин алгандай коьрсенъ, бек янъыласынъ, кардаш. Мен оны туздаьм уьшин алганман.

— Олардынъ арасы атлы ман яавдай.

— Бизим цех уьшинши шарлакта. Туздаьм баска корпуста. Шанъ согылды десе, шапыраш ськма-ськ болады. Бирев де озин озгарткысы келмейди. Китаптынъ аркасы ман мен билгим келеди, кайтип тез болып аркан ман ерге туьс пеге керегин.

— Бай акылы ман барыспа, баьтир минен куьреспе деп сендей кылыплы аьдемнинъ акында айтылган экен. Эгер ушып, басынъды эки боьлсенъ, меннен коьрме. Куьнибурын айтып койганым уьшин журналга кол бас.

Сыйласанъ—сый коьрерсинъ

Тез ок заводшылар Танъатарга активист деген ат бередилер. Заводта авылардан келген коьп яс-явка бар. Олар десенъ, каерде болса сол ерде яшайдылар. Олар айлык акшаларынынъ яртысын конакбайга бередилер. Оьзлери титиренълеп, боьтен де кыста аш-яланъаш яшайдылар.

Завод эм уьйкен, эм бай, тек общежитиеси йок. Салайым деп те айтпайды.

Сол сорав ман яс-явка ыткыр Танъатарды баягы профкомга йибередилер.

— Авыллардан келген яслар ман кызлардынъ конакбайга айлык акшасынынъ яртысын берип, каерде болса сол ерде туратаганларын, аш-яланъаш болатаганларын бизим ырметли эм сыйлы профсоюз билем? — деп катырып сойлейди Танъатар, ызининъ активист деген атын аклаякка шалысып.

— Сеннен де аруув биледи, — дейди профком председатели.

— Аьше, бу кадер халкты кыйнамай, общежитие неге салмайсыз? — дейди сонда Танъатар.

— Директор унамайды.

— Неге?

— Бар ызиннен сора.

— Оны сиз ызинъиз сорамага тийислисиз, сизди халк ыз уьмитин битиреек уьшин айырган, директордынъ яндавыры болсын деп тувыл.

— Халк мени бизим сыйлы директор айтканнан сонъ айырган. Сонынъ уьшин директордынъ уьмитиннен алдын мен сеникин кайдан толтырайым. Сен студентсинъ, институттынъ общежитиесинде айда эки маьнет тоьлеп турасынъ, бизим яс-явка уьшин басынъ неге авырагойды? Сен аьле де яссынъ, коьп затты билмейсинъ. Сонынъ уьшин меним соьзлерим кулакларында калсын: директорды сыйласанъ, сый коьрерсинъ, — деп акылятаксыйды профком председатели.

Сувга барган тал сермер

Эндиги Танъатардынъ практикасы конструкторлык бюрода озады. Ол аэле де коьп затты билмейди. Столда турган телефоннынъ шанъыннан ол бирден сескенип, ушып турагалады. Ол трубкады кулагына салып:

— Практикант Танъатар тынълайды, — дейди.

— Сен озинъ керексинъ, — дейди цех технологынынъ давазы. — Мунда тез болып ет. Сенинъ продукциянъ ясалатан конвейер токтаган.

Сувга баткан тал сермер деп, Танъатар коркынышлы кепте сорайды:

— Не зат алып барайым?

— Бир зат та, тек баягындай басынды мутпа.

Практикада. Уыйледен сонъ

Конструкторлар озлери ясаган роботларына ян эндирип баслайдылар. Робот аьдемге айлак усаган, тек басында муьйиз бар. Антенна. Кызлар ога рогоносец деп куьлейдилер. Ол деген-дегенин этеди, тек запрограммированный иске бурылып та карамайды.

— Сен неге аьвлие юресинъ? — деп тутады конструкторлардынъ уыйкени.

— Екпеге аьруьв эшек тапкан экенсиз. Сизге тоьлейдилер, сиз исленъиз. А мен кеттим хоккей карамага.

— Токта, бирге бараяк, меним де коьргим келеди суьер командамнынъ ойынын, — дейди басшы. — Карайман да сен аьдем болаяк кабан тувылсынъ. Онадан эсе телевизор кара.

— Биз де барамыз, — деп шувылдасадылар яслар. Биз оны ислетип, озьимиз хоккей, футбол карамага деп ясагамыз куллыктан калып.

Начальник артына бурылып:

Бирев эди дымбылым,
Экев болды кумбылым.
Экевине де разы эдим,
Уьшев болды шымбылым.

Оьзинъиздей бир ятарбекти ясаганша, куллыкшы робот ойлап шыгарсанъыз, — деп тутады. Робот:

— Эв, бала-бака, мен келгенше муна куллыктарды этерсиз, — деп озьине берилген программады практикантларга такылдап айтып береди.

Подсостынъ кылыбы

Подсос тукумлы инженер, бас конструктор залдан шыкты десе, артыннан кетип йок болады. Ол корадынъ аргы ягында, бийиклевде орынласкан кафеде кепкен балык пан пиво ишеди. Администрациялык корпустаң начальник келеятырса, ол тез ок кустай болып озьининъ орынына конады. Бас конструктор бир

якка кетпедикше, ол кульманнан эш таймайды.

Кеште конструкторлар уйлерине кетселер, ол начальникке кылайыннан карай берип, куллык эткенсип турады.

— Подсос, сенинъ уйинъ, аьелинъ йогым, неге кетпейсинъ? — дейди бас конструктор.

— Куллыгым битпей мен уйде ятып тыныш уйкларман, — деп аьйлежийди.

— Канынъды-янынъды аямай ислегининъ ушин мен сенинъ категория ман куллык акынъды буьгуьн обстиргенмен. Бара-бара сага биринши категория бермеге болаяк.

— Сав болынъыз. Мен сизге бек разьман. Меним экинши категориямды сосы сисели кафеде «ювмага» тийисли. Юринъыз сонда бараяк.

Бу затлар Танъатардынъ коьз алдында болады.

Сисели кафеде

Булар сисели кафеде олтырылар. Подсосы коьргенлей, официант кызлар:

— Бизим клиентимиз тагы да келди. Хош келдинъыз, Подсос, бир куьннинъ ишинде ушинши кере!

— Сиз эсиргенсизбе? Куллыктагы конструктор бир куьннинъ ишинде эки кере мунда кайтип келеек? — деп бас конструктор селеке этеди.

— Ыйнанмасанъыз оьзиннен сора-

нъыз. Мунавы онынъ стоъли. Мунавы онынъ кепкен балыгы.

— Уьшин айтадыларым муналар? — деп каныгады бас конструктор.

Подсос басын ийзейди.

— Тез болып аьризе язып куллыктан шык. Козим коьрмесин сендей эки юз-ли мунафыкты.

— Эгер мен оны нагашатамга айтсам, ол сизди куллыксыз калдырар.

— Ким ди сенинъ нагашатанъ?

— Генераллы директордынъ биринши орынбасары. Райисполкомнынъ уьйкени болып меним экинши нагашатам ислейди. Туьсиндинъизбе?

— Уьйинъ соьнмегир, сол затларды мага эртеден айтсанъ. Хайырлы болсын, аьше, сенинъ экинши категориянъ. Мунавы бараяк ерге аллавтала бизди йибермесин.

Олар согыстырып, коньяк ишедилер.

Кийиз боьрк

— Патма, салам алейкум! Мен куллыктан арып-талып келдим, — дейди Танъатар. Ол эски кийиз боьркин шуьйге илип, кери ызына кайтады.

— Эв, кайда барасынъ?

— Заводка. Янъы кийиз боьркимди аькелмеге.

Патма куьлейди:

— Экевин бирге алып келмеге болаяк тувылма эди?

— Э-э.

— Ол кайдан шыккан — экинши боьрк?

— Буьгуьн бек ярасык болганга алганман.

— Ярасык зат кийсенъ коьз тиер. Онадан эсе сен уьйде тур, мен озим аьке-лейим, — деп кыз ашыкярына кызганшыклы коьзлери мен тоймай карайды.

Болмаяк

— Муна документти кайсы болмаяк язган экен? Соны мага ердинъ йыртыгыннан да болсын тавып аькелешинъиз де. Мен онынъ анасыннан тувганына оькиндирейим! — деп суслы кепте айтады практикантларга конструкторлар куьбининъ етекшиси. — Сосы кагыт уьшин директор анамды айдады. Мен мунавын язган аьдемди тапсам, олла-билле, кулыктан тызыктырып куваькпан.

Практикантлар бири бирине карап, тынганлар. Йигерли болып тек Танъатар шыгады. Туврасын айткан тувганга ярамас деп, ол сонынъ уьшин аьр заман «тоьпеш» йийди.

— Сыйлы Иван Иванович, бу документти сиз озган айда мен турып язгансыз.

Практикантлар катып калганлар, а конструкторлар куьбининъ етекшиси оз исшилериннен мундай йигерди коьзлемегени уьшин ога аьдем йийиктей болып карайды.

Аыр ким обз котырын касыйды

Бас конструктордынъ орынбасары практикант Танъатарды шақырып, со-райды:

— Кобринмейсинъ де, коьзим? Кайда юресинъ?

— Эртеникте куллыкка келеятырган-да алдыма бас инженер шыгады да, бас-ка куллык береди. Э-э деп айталмайман. Сонынъ исин этип юремен.

— Эндиги сен онынъ алдына бир шык, коьнинъди сыдырарман.

— Бас инженерге раса калсам кайте-екпен?

— Кайтеекпен-кайтеекпен? Ясырына-яксынъ! Барып мен берген куллыкты эт. Авлис!

Эрис

Тарткан Куванай ман Алыпкаш бир затка эриседилер.

— Менде алай-плай йок. Ойланганым-ды тувра коьзинъе туьртип айтаман да беремен. Начальниклерге сендей талант-лы ырыя дуныяда йок болар. Хайыры болмаса ырыясымас эдинъ, — дейди Ку-ванай.

— Ай-вай. Босына хатеримди калды-расынъ, кардаш. Меним тамырымда сен айткан «микроблар» йок.

Сонинъ арасында уьйге кишкенекей Динислам кирип келеди.

— Динислам, мунда кел, — деп ша-
кырады Куванай. — Айташ та кимди
бек суьесинъ? Алыпкаштыма яде Юмаш-
тыма?

— Папады.

— Неге?

— Оны суьймей де бир кара, машини-
не миндирсе, коьрерсинъ.

— Коьрдинъме?! — деп завыкланады
Куванай. — Ата балага сыншы. Ырыя-
дынъ баласы да ырыя, а сен «микроблар»
деп басымды авыртып ятыр эдинъ.

— Кет, коьзимге коьринме! — деп
Алыпкаш улын кувады.

Бир зат та туьсинмеген Динислам коь-
беди.

Баку дурбатларыннан

Аьруьв тыншайсам аьруьв ятлав язар-
ман деп, Танъатар базар куьн каьр этип
кеш турады. Шайдан сонъ ол ятлав яза-
як болып ойланады. Сыяктан Акиф ба-
кырады:

— Танъатар, ятлавга сюжет керек бол-
са, тез болып мунда туьс.

Яс шайир алгасайды. Ятагханадынъ ал-
дында куьрес барады. Сокталар ай-гуьй
шалып, куьреске карайдылар.

— Акиф, олар не зат уьшин куьресе-
дилер? — деп Танъатардынъ билгиси ке-
леди.

— Муна мазаллы йигит туваршы арт-
пагын шомаша таякка илип, озь йоры-

тына бараятыр эди. Балконда эригип карап турган Аскердинъ тили кышып, туваршыга селеке этип бакырды: «Эв, кендши,* калада не зат этесинъ?» Тептек турган туваршы да алынып кетти: «Туббинде эшектинъ куыши алалды да, эти арам, деш? Мен сага кендишиди коьрсетермен! Коркпай болсанъ тус мунда! Биз болмасак сиз калашыларга, эт пен суьт йок эди».

Эриккен Аскер ушинши шарлактан иллявшын тусип, коьйлегин шешти: «Мен спорттан мастермен. Соьле коьрсинъ калашы спортсменге кайтип тил кайтармага керегин!»

Куьрес басланды. Янме-ян алты ятагханадынъ сокталары йыйылды. Бес-алты такыйкадан кендши туваршы копар кала спортсменди дуьрсилдетип асфальтке йыкты.

Тизине шонъккен бир сокта саяды: — Бир! Эки! Уьш!..

Туваршы:

— Босына сайып кыйналма. Эгер мен ети йыллык бугадынъ басына юмырыгым ман бир кере соксам, ол бир юмага дери туралмайтаган. Биз кендши тувылмыз. Биз ковбоймыз!

Шомаша таяк пан артпагын алып, ол оьз йолы ман кетти.

* Кендши — азербайджан авылдынъ яшавшысы. Соьтип калашылар энъ суьймеслерине айтадылар.

ТУЪТИН ЭМ ДУНЫЯ

Тофикти староста, староста деп, окытувшылар аьруьв белгилер мен истен шыгарганлар. Эндиги ол эки куьннинь бирисинде институтка бармай калады. Ол Танъатар ман калада кыдырады. Олар кинога барадылар. Илмили эм фантастикалы фильм оларга айлак ярайды. Онда яс пан кыз музейге барады. Музейде бир аьлемет дурбат коьредилер. Дурбатта яс уьлле мен таьмеке тартады. Кыз сорайды:

— Онынь авызыннан туьтин буквадакланып неге шыгады?

Яс айтады:

— Бурын ас синтетикалы болган йок. Ол авызында ас писиреди.

Танъатар ман Тофик куьлип кинодан шыгадылар. Тофик туьтин ишеди.

— Фу, коькиттинь! Фильмди бизге не зат уьшин коьрсететагандай коьресинь? Туьтин аьдемнинь кейфин бузады.

— Таьмеке тартканлар халкына ийгилик сагынадылар. Олар коькти йылытадылар, — деп йылмаяды Тофик.

Заочник

Танъатар «Расчет конструкций точных механизмовты» берятырганда, окытувшыдынь касына бир эсли заочник келеди.

— Йолдас муаллим, сиз мага селеке этесизбе?

— Не болган?

— Сиз мага баягы билетти бергесиз. Оьзинъиз билесиз де меним бу соравларга явап береалмаганымды.

— Аьше, соннан бери сав ай озды, неге окыган йоксыз ды?

— Мага баска билет туьсер деп ойланган эдим. Муна адавыс тагы да бир кере туьсеегин ким билген?

— Билмейсизбе? Эндиги бир айдан келерсиз.

— Йолдас муаллим, яс сокта тувылманды да мен кайта-кайта келмеге. Уьйде меним пишем, балаларым бар. Олар тагы да селеке этип куьлееклер. Уьшев де болсын салашынъыз мага, эндигиден арбатын шекенъизге конмаспан.

— Уьшевди де казанмага керек. Барынъыз уьйинъизге, еменъиз меним заманымды.

Кайттым-састым...

Орамда доьрт-бес яс бир шайирдинъ ятлавын урысады. Эректе кулак салып турган Танъатарга олардынъ соьзи айкалак ярайды. Танъатар соларга косылып, танымаган, билмеген шайирдинъ керетин табады.

Бир яс онадан сорайды:

— Кимнинъ ятлавын соьгетаганымызды сен билесинъме?

— Эльдар деген автордынъ ятлавы акында тувылым? Мен таныйман ол ша-

йирди. Онадан осал бирев де язбайды, — деп азланады Танъатар.

— Йок-йок, биз Танъатар акында айтамыз. Онынъ ятлавы буьгуьнги газетте шыккан. Сен оны танымайсынъма?

— Оьмиринде эш эситпегенмен, — деп Танъатар кайттым-састым, тувар кокка бастым деп, акырынлай сыпырылып кашады.

Шайирлик тыныш зат тувыл

Сав ай уьйде капалып, Танъатар поэма язады. Патма онынъ ишеегин-йийигин тасып турады. Шайир сакалын кетермей, уьстин авыстырмай айт деп поэма язады. Отызыншы кешесинде бу кутылып, коридорга шыгып бакырады:

— Поэма яздым. Ура-а!

— Не болган? Акылынъды ишкенсинъме? — деп яслар ога урсадылар. — Танъатар, эшки сакалынъды кетер де, ятып уйкла. Эртен «ювармыз» поэманъды.

Эртеникте Патма келеди.

— Сен, Танъатар, туькеннен емек ал, а мен сен келгенше пешинъди тазалайым.

Шайир уьйкен сумкады алады да туькен кыдырып кетеди. Оьтпек туькенде ол сорады:

— Сизде кара оьтпек барым?

— Йок.

— Булкаларша?

— Таьвесилген.

— Кара оьтпек ша?

— Йок.

— Булкалар ша?

— Таьвесилген.

Танъатар шыгаяк болып эсик бетке барады да, бир зат эсине туьсип, кайта рам келеди:

— Сизде кара оьтпек барым?

— Йок.

— Булкалар ша?

— Таьвесилген, — деп туькенши счеты алып, айландырып салады онынъ басына. Дардай болып коьпкен ерин ыслап, язык шайир:

— Ямагат, ысланъыз туькеншиди. Ол берли болган, — дейди.

Куьнши

Танъатардынъ сав бир ай капалып язган поэмасын кыскартканда, сегиз сыдыра калады. Ятлав кала газетинде баспаланып шыгады. Язык шайир ога да бек суьйинеди. Орамда ога Джаангир расады.

— Амброзия экенсинъ турган, — дейди ол алмай-салмай.

— Неге?

— Аьше, битпеген еринъ курысын. Тувра бир юз баслы аздаа. Бирин кесип тасласанъ, баскасы кайкалайды. Буьгунги газетте сегиз сыдыралы йырынъ шыккан. Ол кайгайдагы наьсип. Ондай наьсипти бизге ким берсин!

— Селекенъди коьйлегинъе яма дер эдим, языксынъ, — деп Танъатар коьнъили ердей болып Патмага кайтады. Ол да:

— Джаангир — куьн сувыткан куьнши эм зыртшы. Сенинъ поэма язганынъды эситкен. Ога селеке эткен япысы. Кыйналма онынъ мырылдаганына, — деп кыз мунынъ юрегин басады. — Уьйкен шайир аз-аздан болады. Язувшылык кыйын зат экенин коьп аьдем яслыгы тайганда биледи. Яс заманда оны ойыншыктай коьреди.

Талкансувлы сынавлар

Танъатар бос заманын СНТО-да* озграды. Онда ол коьп маьселелердинъ каьрин шегеди.

— Танъатар, — дейди Патма, — эгер сен уьйлене калсанъ, бал татык айынъды кайда озгаражаксынъ?

— Кумлы шоьлликте, кув ерде.

— Неге? Онда сувсаяк тувылсынъма?

— Онда тынык. Мундагы шав-шувдан тыншаяксынъ — ол бириси. Экиленши — мени мен барган эш сувсаяк тувыл. СНТО-да мен аьлемет сынавлар озгараман. Сувды кептируьв каьрин шегемен. Ога мен талкансув деп атагаман. Бир ка-

* СНТО — сокталардынъ илми-техникалык обществосы.

сык кептирилген талкансувды бир литр сувга эгетип ишеексинъ.

— СНТО-да тагы да не каър шегесинъ?

— Янъы будильник ясайман.

— Соьлегилерден баскалыгы барым?

— Бар. Курылган заманнан бес такый-ка алдын турып, саьатти озинъ занъыр-датаяксынъ.

— Сейир. Карайман да сиз СНТО-да заманынъызды бос йибермейсиз.

— Биз тагы да сондай коьп маьселе-лер мен каър шегемиз, — деп мактана-ды ком иеси Танъатар.

— Айташ та, баллы айынъды Ленин-градта яде Москвада неге озгармайсынъ?

— Онда тек коьнъилбайлар барады-лар. Ондагы конагуьйлерде «Орын йок» деген трафарет кысы-язы, кешеси-куьн-дизи авыстырылмай турады. Бир кере мага конагуьйдинъ администраторы:

— Люкс бар, тек юлдызлы коьк ас-тында. Барынъыз сонда, — деген.

Таныс-билис

Патма ман Танъатар бек ийги йырав-шыдынъ концертинде болдылар.

— Ва, мундай аьруьв давазлы йырав-шыды мен соьлеге дери неге эситкен йок-пан. Ол соьлеге дери талантын неге ясы-рып турган экен? Телевизордан неге коьрсетпей турадылар? — деп Патма сейир этеди.

— Телестудияга шақырылаяктан алдын бас деп халклар ара ярыста катнасып, белгили орын алмага керек. Омаса дуныяда сенинъ барынъды бирев де билеги йок. Сан-Ремога, Сопотка яде Зелена Гурага бармага тыныш зат тувыл. Ондай зат таныс-билиссиз болмайды. Тыс кыралларда енъгенлердинъ йырларын куьн сайын радиодан да, телевизордан да эситпеге болаяк. ...Яде йырларынъды артист оьлгеннен сонъ халкка яймага болаяклар.

— Оьлгеннен сонъ кимнинъ йырларын халкка яйганлар?

— Высоцкийдинъ.

Бурынгы йигитлер кайда экен?

Эки куьннинъ бирисинде химия лабораториясында сокталарга олтыргыш етпей калады. Кызлар олтыргышка таласадылар.

— Бер меним шатымды, — дейди Белла.

— Сен ким болгансынъ, несчастная молекула! — дейди Алла.

Яслар оьх деп олтырып, кызлардынъ бакырысканына завыкланып карап турадылар.

Фатма

Шанъ согылады эм аудиторияга «Механикадынъ теориясын» беретан доцент кирип келеди. Онынъ артыннан кол

ысласып Танъатар ман Патма кирип келдилер. Азербайджанда Патмага Фатма дейдилер. Ондагы орыслардынъ коьбиси азербайджан тилин ерли халктан аьруьв биледи эм таза соьйлейди. Эки сокта лекциядынъ биринши боьлигине келмей калганлар.

Аудиторияда шыбын ызылдаса эситилеек, сондай тынык.

— Соьле перекличка этейим, сонъ лекцияды бардырарман, — деп доцент колына журналды алады. Кешиккенлер суьйинедилер бизим кешигип келгенимизди ол билип те калаягы йок деп.

Доцент:

— Мсс-ррр-ххх-ан-ян! — деп тегараннан окыйды.

— Йок, — дейди староста.

— Онынъ кыйын тукымын босына окыган экенмен. Мурадова Фатма барым?

— Бар, — деп Патма турагалады.

— Сиз биринши саьатте йок эдинъиз де...

— Мен авырган эдим, муаллим*, — дейди кыз тисленген эринин ялап, ашыкярына юмырык яскап.

— Сейир. Эндиги маразлар бир саьаттен ийги болады деш, — деп Дункин куьлемсирейди.

* Муаллим — окытувшы. Азербайджанда «муаллим» деп энъ сыйлы аьдемлерге айтылады.

Аллабуркасын

Ятагханада* туърли-туърли аьдемлер яшайдылар. Сонынъ уьшин куьни куры кетпей мундай аллабуркасынлар бола турадылар.

Танъатар эртенъ мен уьйкен шав-шувдан уянды. Конъысы пеште Рома ман Гриша тоьбелеседилер.

— Сен корк меннен, мен яман аьдеммен! — дейди Рома.

— Сенинъ аьдем экенинъди аьле коьр сетпеге керексинъ. Сендей анша-муншаларга аьдем деп айтылмайды. Аьдем баласы болсанъ, туьнегуьн Танъатардынъ киртли шемиданыннан акшасы ман курслык проектин урламас эдинъ, а кеше — меним он маьнетимди! — деп Гриша йолдасынынъ басына берип, олтыргышты уватады.

Сонынъ арасында Патма келеди.

— Ана пеште ер асты уьстине авдарылады да, не болган?

— Онда завыклы тоьбелес барады.

Уьйленмесенъ коьрейим

Танъатар заводка барган сайын оны кыста сакманга, куьзде мамык йыймага, язда — кыр куллыкларына йиберип турадылар.

* Ятагхана — общежитие, уйклайтаган уьй. Азербайджанша.

— Бездим мен сизинъ колхозынъыздан! Аьр заман сонда мени йибересинъыз де турасыз. Баскаларша?

— Баскалардынъ уьйлеринде пишелери-балалары бар. Сен аьвлие юрген уьшин, олардынъ ислери мыйлыгыннан, — дейди конструкторлардынъ уьйкени.

— Мен ислейментте. Аьвлие неге боламан?

— Бойдак болып юргенлерге биз аьвлие дейтаганмыз. Уьйленсенъ сен де бармасынъ.

— Мамык отавда, мамык йыювда, сакманда юрип мен радиотехникады кайтип уьйренеекпен?

— Кайтип суьйсенъ соьйтип. Ол сенинъ ишинъ.

Авырлыклары бирдей

Бир кере кыста Танъатарды практикага радиозаводтынъ «Сбыт» дейтаган боьлигине йибередилер. Онда ол упаковщик болып ислейди. Танъатар келгенде, алдынгы начальникти шыгарып, янъы начальникти салганлар. Армен Араратович упаковщиклердинъ бригадири болып ислеген. Эндиги — начальник. Баска калалардан келген заказчиклер Армен Араратовичтен вольтметр тилейдилер.

— Вольтметр айдынъ сонъында бола-як, соьле омметр бар. Олардынъ не баскалыгы бар! Авырлыклары бирдей. Со-

ны алагойынъыз, — дейди «Сбыт» боьлигининъ начальниги Армен Араратович.

Заказчиклер, ол не маскарады-ав деп, куьлейдилер.

Самбаклы савга

Танъатар ислеп баслаганы бир юма болмай, сбыт боьлигининъ начальниги Армен Араратович практикант Танъатарга выговор береди. Онынъ хатери калып:

— Не зат уьшин? — деп билгиси келеди.

— Бир зат уьшин де тувыл. Туьсинесинъме, бебем, мунадай исти... Директор аьвелги начальникти ислеп билмейди деп шыгарган. Мен соннан калган бырык-шырыкты йолдан тайдырмага шалысамач. Сонынъ уьшин сага выговор беремен. Директор оны билсе, янъы начальник ийги исши экен деп ойланаяк. Туьсиндинъме? Мен бизим штатта болган оз исшимге выговор берсем, ол ашувланып куллыктан шыгаяк. А бизим боьликке исши тапкан кыйын зат. Сонынъ уьшин мен сага выговор берейим... яным авырып. Сен практикантсынъ, эртен-бирсуьгин кетеексинъ. Бизим директор билмейди сенинъ сокта экенинъди. Бир-эки юмадан выговорынъды премияга авыстырарман. Сокта яска ол бек керек зат. Тек сен мени директорга шагып барма, йигиттей бол! Бир-эки юмадан премияга келерсинъ.

Кыйын экен куллыклар

Радиозаводта Танъатар бир техник пен танысады. Ол автоматика боьлигинде конструктор болып ислейди. Володя Боговты алдынгы директор каьр этип тилеп Уралдан аькелген, турак уый берермен, балаларынъа садтан орын табарман деп. Бес йылдынъ ишинде эки директор авысады. Сонынъ арасында Володя Богов кишкейлерди саймай, бес-алты уыйкен рационализаторлык ойды яшавга эндирип, государствога юз мынънан артык акшады шыктажлавдан саклайды. Ол аьле де манъгазы меканда яшайды. Куллыкта да оны суймейдилер. Онынъ маьнеси. Былтыр ол электрон ман ислейтаган эки автомат шыгарган. Олар сегиз кыздынъ куллыгын этедилер. Бас деп начальниги мен онынъ орын басары, бизди озинъ мен бирге авторлыкка косаклап яз деп, Боговты кыстадылар. Ол да кайдай тыртыс, айттырып та унамады, касына да ювытпады. Мен ол автоматларды кешелер мен ясаганда, сиз алланъызды мутып, уйклайтаган эдинъиз деп, тутады. Сонынъ ушин онынъ етекшилери ясларды йиберип, автоматларды кешелер мен сындыртып турадылар. Эртеникте сынган автоматларды комиссияга коьрсетип, автоматика боьлигининъ бас конструкторы:

— Коьресизбе онынъ кайдай рационализатор экенин! Биз онадан да артыгын

ясамага болаякпыз, тек бизге бир йыл беринъиз, — дейди.

Туъзетилген автоматлар сав йыл токтамастан ислейдилер. Сав йыл автоматиклер он бес инженер болып ялгыз Боговтынъ эткенин этеалмайдылар. Олардынъ ясаган автоматынынъ яны йок, ислемейди. Директор оларга колайсызлар, колынъыздан бир зат та келмейди деп урысады. Автоматиклер тагы да бир йыл тилеп аладылар. Экинши автоматлары да ислемейди. Электроника тыныш зат тувыл, сайсы! Инженер-конструктор болып ислейтаган техник Богов та карап турмайды, меним эткенимди эдер этип, рационализаторлык кагытка кол баспайдылар, автоматларды кешелер мен сындырадылар деп, ер-ерге язады. Бирге ислейтаган инженерлер де ога «кляузник-кляузник» дейдилер. Эки автоматтынъ заводка не шаклы акша экономайтаганын сайыганда, ога «проходимец», «рвач», «тунеядец», «гордец», «миллионер» деп атайдылар.

Экинши йылдынъ аягында директор автоматика бюросынынъ бас конструкторын шакырып сорады:

— Кала, аьше, янъы автоматынъыз?

— Заман етпей калды, энди бир йыл керек эди...

— Болаяк мени мен ойнаганынъыз. Сизинъ инженерлеринъиздинъ касында Богов академик. Ол куллыктан калып этеди янъы затларды, а сенинъ бюронъ

куллык заманда да бир зат та эте алмайды.

Собьтип директор ман бас инженер Володя Боговтынъ рационализаторлык кагытына кол басадылар.

Бас конструктор ман ырыя инженерлери де карап турмайдылар. Олар Боговтынъ оъз бюросыннан тызыктырып кувадылар эм бухгалтерия, экономика боьлиги мен билесип, Воговка эки юз маьнет тоьлетедилер.

— Экономика эффекти бек уьйкен болганга сиз мага отыз мынънан артык тоьлеек болган эдинъиз де? Ога директордынъ оъзи кол баскан да? — деп Богов сейир этеди.

Бас экономист явап береди:

— Директор ман бас инженер келгениндей болып та кетедилер, а биз аьр заманда оъз орынымызда. Бизге неден керек сендейлер уьшин бири биримиз бен арпаласпага. Эки юзге де шуькир эт, омаса тагы да азайтпага болаякпыз.

Сол маскара затларды коьрип турган туврашыл Танъатар: «Эндиги туьсиндим неге радиоды орыс аьлими Попов ойлап шыгарып, Япониядынъ радиодан биринши орынды ыслайтаганын», — деп ойланады.

Эт ийгилик, коьр яманлык

Танъатар ман Вова оьпкелескенлер, коьптен бери собьлемеидилер. Танъатар кимге ийгилик этсе, сол ахыр-аьвел ога

яв болады. Рома ман Вова басларын сукпага ер таппай юретаган эдилер. Проф-орг Танъатар ятагханада оларга кеш сайын орын тавып, колындагын едирип турды. Институттынъ профкомыннан ол йолдасларына орын алып берди. Соннан сонъ Рома ман Вова бир ястынъ увырсувырына кирип, муны ман яв болдылар. Танъатарга уйкен муьсирев этеектинъ орынына, олар сол адавыс яс пан муны коьз артыннан яманлап турадылар.

— Мен коьмек эткен ясларда ой-сой йок экен! — дейди Танъатар. Ол да соны еткереди. Рома ман Вова кутырадылар.

Радиотехникадан сынас барады. Вова ман Рома алдыда олтырганлар. Рома биледи, а Вова — суьртип алгандай. Ол ога тилейди, коьмек эттага деп, анавы да эситпегенсип, тез ок озининъ соравларына явап береди де, аудиториядан шыгады. Эндиги Вовадынъ коьзлери балт-балт этип артта олтырган «душпанына» карайды.

— Танъатар, мага ярдам этеш те, озгенше мутпаспан, — деп тилейди Вова. Танъатар да оны бирден аяп:

— Айт, аьше, соравларынъды, — дейди. Танъатар онынъ соравларына явап-лар язып береди. Вова тез ок «уьшев» алады да кетеди.

— Ким ярдам этти сага, Танъатар-ма? — деп сорайдылар онадан эсиктинъ туьбиндеги сокталар.

— Ия сага! Ол ызынинъ билетин билгей эди, мага ярдам эткени анда калсында, — деп ийгиликте эдер этеди. Оны таслап кашкан йолдасы ман олар сынавды аман-эсен бергени ушин кафеге кетдилер.

Куып коьрейим

Танъатар биринши кере конструкторлар бюросына келгенде, коьп затты тешкерип карайды, сейир этип тынълайды. Бас конструктор ман баска бир яс специалисттинъ соьйлегенин эситеди:

— Сосы сен, Сергей, кайзаман ислеп баслаяксынъ?

— Алла айтса, энди бир йылдан.

— Ол неге экен? Сен эки йыл болады авлие юретаганынъ.

— Мен яс специалистпен де. Мага соьз айтып болаягы йок. Кувып коьтере де болаягы йок. Бес йыл кыйналып окыганман. Оннан сонъ уьш йыл тыншаймага керек боламан. Доьртинши йыл билеклеримди туьрип, ислеп басларман. Политехника институтында биз куьндиз дерислерде, а кеше коьзимизди чертеж тактадан алмай, айт деп курслык проектлер этип турганмыз, а филологлар, философлар, тарихшылар художестволы китаплар окып, музей-театрга барып, завьк эткенлер. Эндиги биз де культуралык уровенимизди олардыкы кадер коь-

термеге керекпиз. Энди мен де куьн коьрейим, библиотекада художестволы китаплар окыйым. Коьпке даянгансынъ, азга да даян.

Эки профессор эм бир попугай

Конструкторлар бюросынынъ уьйкени бир якка шыкты десе, мунда завьклы шай ишуьв басланады.

— Сен, Петрович, былтыр неше ясынъда эдинъ? — дейди Измайловна.

— Кырк бирде.

— Быйылша?

— Кырк экиде.

— Эне сонынъ уьшин сен муна уьйкен эм ярасык шашке мен сосы самовардынъ касында шай ишпеге керексинъ.

Самовардынъ тоьгерегинде олтырганлардынъ баьриси де куьлейдилер.

— Соны эситкенде бизим профессорлар акында бир анекдот эсимге туьсип кетти, — деп шайын увьиртлайды Танъатар да.

— Айташ та, — деп тилейдилер конструкторлар.

— Математика кафедрасында эки профессор бар эди. Биреви — кафедрадынъ уьйкени. Олар экеви бири бирине конакка барып, шай ишип, институттынъ проблемалары акында лахырда этип, татым яшаганлар. Бир кере конакта кафедрадынъ басшысы попугайдан сорайды: «Кеша, сен неше ясынъдасынъ?» «Экев-

демен», — дейди попугай. Келеек йылда профессор яне сорады: «Кеша, акыл-лым меним, сени неше ясынъдасынъ?» «Сен экевге бирев косып билмеген, кайдай профессорсынъ?» — деп явап береди. «Попугайды уйреткен сенсинъ. Мени корлагынъ келип эткенсинъ», — дейди де эки-меки конакка келмейди. Ол попугайдынъ иесининъ лекциялар саьатин де кемитеди. «Не бек азды саьатинъ?» — деп сораганларга ол айтады экен: «Кафедрадынъ басшысы ман арамыз интегральный».

Шай ишуьвшилер куьлейдилер.

Ярасыктынъ бюллетени

Бир кере бир конструктор бузлы орамда аягын сындырады. Соны коьрмеге деп Танъатарга косып эки кызды да йибередилер. Олар базардан емис алып, мараз уйге барадылар. Йолда эки кыз сырласадылар:

— Лялечка, сен не коьп бюллетень аласынъ? Куьптинъ уйкени урьспайым?

— Урысып та бир карасын! Мендей ярасык ерде ятам?

Ювув

Эки инженер соьйлеседилер:

— Вася, мунадай уйкен аязда елень неге юресинъ? Тонынъ кайда ды?

— Тонымды туьнегуьн сатып ишкенмиз?

— Кайтеди-ав? Не зат уьшин?

— Мен портфель алган эдим. Соны ювдык.

— Кала, аьше, алган портфелинъ?

— Оны да сатып иштик.

— Тоьх сени! Эндиги ша?

— Эндиги похмельге бир зат сатаяк боламан. Караш та, уьстимдеги коьйлегим ярайым сага? Бир ярым берсенъ, шешпеге болаякпан.

— Аракыды соьлеге дери енъген аьдем йок. Кой деп айтаман сага сол адавыс ишкиди.

Ама Вася ога тынъламайды.

Тилек

Уьйледен сонъ коьйлексиз калган инженер эсирип юреди. Танъатарга тилейди:

— Меним акымда фельетон язтагы.

— Неге?

— Аьше, коьрмейсинъме меним кайдай босяк экенимди?

— Сени яманлаганы уьшин мага коьсылаягы барым?

— Гонорар, Танъатар, гонорар. Соны алганда ресторанга барып ишермиз.

— Сен берлисинъме, савсынъма, ол кадер акшады кайсы редакция береди?

Илми сорап

Уыш ясындагы Айсе бийик диванга минеек болып тармасады. Ясы уыйкенлер аьлемет аьдет шыгарганлар. Диванда баьпиш пен ойнамага неге болмайды экен? Айсе диванга минеди де, аякларын ойнатып баьпишлерин ерге туьсиреди. Олардынъ бириси тоьнътериледи. Соны Сыйлы коьреди де:

— Тез болып шарыкларынъды туьзетип сал, ома са оьлерсинъ, — дейди.

Бурынгылардынъ соьзине коьре, аяк кийим тоьнътерилсе, аьдем оьледи экен.

Терлеп-писип келген кыз диваннан туьскиси келмей:

— Ва, абай аьлемет экен! Шарыклардынъ авызы барым оьлмеге! Оларды каьмпет еп мен бир де коьрменгемен, — деп эки ясындагы кыз шарын курады.

Тогерек даьри

Куванай-алардынъ касында медпункт бар. Найнай кызын сонда йибереди:

— Айсе, барып мага бас даьри аькел. Йолда Айсе даьридинъ атын мутады. Медпункта ол сорайды:

— Келди, сизде даьри барым?

— Кайдай?

— Тегершиктей бек тоьгерек. Рецепте коьре.

— Кала, аьше, рецепт?

— Йойттым.

Айсединъ кайгырувы

Найнай эндиги клубтынъ басшысы болып ислейди.

— Мен эндиги ойлап ислейтаган ерде куллык этемен, — дейди байына. Эндигиден арбатын уй куллыктары сенинъ мойнынъда, деген сыпаты.

— Мама, сен шалт болып уйге кайтып, суьер Айсемди кушакласам экен деп турааксынъма?

Куванай шегги катып куьлейди, а язык Айсе, мамам бирден неге ашувланды экен деп, каты кайгырады.

Акыл уьиретуьв

Бир кере Сыйлы келинине йыланады экен:

— Мамырхан келсе, меннен былтыр борышкага алган акшады тилемеге керек. Ун алмага акша йок.

Ахырзаман ювык экен. Бир-эки такыйкадан уршыгын суьйреп Мамырхан кирип келеди. Эки куртка кешке шежим лахырда этип, шай ишип завык этедилер. Эндиги Мамырхан кетеек болып турган.

— Абай, — дейди Айсе.

— Уьвене, шикаьрим? Уьвене айнанып кеткирим? — дейди Сыйлы.

— Мен сага бир зат айтаяк эдим.

— Айт, балам, айт.

— Босына лау-лау эткенше акшанъды тилетагы. Ун алаякпыз да.

Телевизор

Алыпкаштынъ улы Динислам Найнай-аларга телевизор карамага келген. Ол да «Воспитание детей, воспитание детей» деп баркылдайды. Ялыккан балалар оъз хабарларын курадылар.

— Сиз телевизор алаяксызба? — деп сорайды Айсе ястан.

— Алаякпыз, тек сизикиндей «Воспитание детей» тувыл. Бизим телевизор «Ну, заяц, погоди!» деген мультикти куън сайын коърсетип тураяк.

— Бизики де билетаган эди «Ну, погоди!» деп. Эндиги картайган. Сонынъ уьшин бас авыртады.

Бобри кулак

Уьйде Сыйлы ман Маржаннан баска бирев де йок. Маржан кувыршак ойнайды:

— Мунавы Марат. Мунавы Салихат. Мунавы бюрократ.

Бирден эсин йыйып, бала сорайды:

— Абай, бюрократ деген не ди?

Сыйлы бир орыс соъзди эки ногай соъз этип эсители:

— Бобри кулак.

Маржан:

— Энди туьсиндим Танъатар ондайлардан койынъды неге эрек яй деп айтканын, — деп бюрократ кувыршакка юмырыгын яскайды.

Туп-туврадан

Сыйлы-алардынъ казануыйи ишли-ишинен эки пеш. Сонынъ бириншисинде куртка йомеке писиреди. Экиншисинде Айсе ойнайды.

— Кызым, тез болып терезекоьзди ябаш, сувык ел радикулитимди козгалтпага туры.

— Абай, терезекоьз ябык.

— Алдама, коьзим. Алдап уйренсенъ, алсувдыр боларсынъ.

— Ыйнанмасанъ, кел де кара. Терезекоьз ябык, терезе ашык.

Йылтыраган этик

Тувкенге резин этиклер келген деп эситип, Найнай кызын алып барады. Этиклер тар боладылар. Тар этикти кийген Айсе суйингеннен шешекей атады. Мундай зат пан коьлдинъ ортасында, батпакта бир кыйналмай юреексинъ. Абай айткандай, ой да, кыр да теп-тегис. Ювсанъ йылтырайды.

— Шеш, тар болады сага, — дейди анасы.

— Бирдей болады, — деп эриседи кыз.

— Бармакларынъ томпайып турыды да, коьрмейсинъме?

— Зато йылтырайды.

Баладынъ баласы

Дуныяда кылыксызланмаган бала йок, баласына урыспаган ана йок. Олардынъ арасында тез-тез нызам акында соьз туьртиле турады. Мундай вакытта балады аьеси кушагына алып:

— Баламнынъ баласы бал татык, — деп сьведи.

Бир кере Найнай ман Айсе буздырысыпты. Айсе анасына айтып йылайды:

— Эгер сен тувмаган болсанъ, биз абай экевимиз кайдай татым яшаяк эдик.

Сувьрет устасы

Айседиянъ тувган куьнине сымарлап шьткиси мен туьрли туьсли бояк бергенлер. Ол уста сувьретши болмага сьведи. Коразды дурбатлаяк болады, ама усаталмайды. Кораздынъ куйрыгындагы аьр бир кушынын сувьретлегенше, басынъ да авыраяк. Атты да бек кыйын усатпага. Доьрт узын аягыннан баска, бир уьйкен дегенде уьйкен басы да бар. Сонъында ол бир кесек каты кагытты кара сырга бояп:

— Абай, караш та мен эткен сувьретти, — дейди ол.

— Оммадым, мунавы не затты? Куьеге боялгансынъма?

— Мунавы Африкадынъ коьз туьрткисиз кешеси.

Сыйлы янма-ян кызынынъ кылыбын туьсинип:

— Меним кызым кайдай акыллы. Ол узактагы Африкадынъ кешесин суьвретлеп уьйренген. Бизим айлы кешемизди ол бир кыйналмаганлай суьвретлөөк, — дейди.

— Абай, — деп разыласпайды бала, — бизим айлы кешелерди ким болса да суьвретлөөк. Онынъ уьшин уьйкен акыл керекпейди. Коьз карайды, шоьтки сырлайды.

Кала маразы

Айсе калада хыйлы заман турады. Ол Сыйлыга хат язады: «Сыйлы аьем! Мунда яшав бек аьруув. Батпак бир ерде де коьринмейди. Коьтере ерге асфальт тоьселген. Биз туратаган уьйдинъ тоьменинде уьйкен туькен бар. Ога «ГАСТРОНОМ» деп язылган. Гастрономнынъ алдында калын кара агашка усаган бав бар. Онда эркеклер уьшер-уьшер болып юредилер. Олар авырыйдылар деп билемен, неге десе нь эки соьзлерининъ бирисинде:

— Давай полечимся:

— Будем здоровы, — деп дарманлы сувды уьйкен сиселер мен согыстырып лыкылдатадылар. Оннан сонъ тыржайып туькиредилер. Языкларды бек аяйман. Маразларга дарманланмай эш болмаяк. Омаса оьлөөклер. Оларга турмас мараз тийгендей коьремен. Даьри ишкенлер коьбисинше олтырып турадылар. Олардынъ бириси турып бир якка бараятыр эди,

бирден басы айланып, асфальтке дуърсилдеп барып йыгылды. Эки йолдасы эки колыннан ыслап:

— Надо допить, козел! — деди.

«Козел» деп неге урсатаганларын билеек болув эдим, тек касларына ювык бармага корктым. Ким биледи оларды, акылларын ишкен болсалар ша».

Исликли кыз

Уыш ясындагы Маржан Сыйлы ман автобуста барады. Аьеси шети коьк эки билет алып балага ыслатады:

— Мунавы акшага алынган, берк ысла. Берк анасы йыламас.

Кондуктор бир каьпик те береди. Куртка оны, кой, тас болсын, деп алмайды.

— Сага керек тувыл болса, мага бер. Ол да бес каьпиктинъ бир кишкенекей йылтыравык баласы, — деп Маржан колын созады.

Токтамыска энди еттик дегенде, Маржан аьесиннен сораьды:

— Билетлерди кимге сатаяк экенмиз?

Оьзи йыгылган йыламас

Маржан шапкылап, уьйдинъ иши мен бир болады. Бирден ол стоьлдинъ муьйсине басын согады. Согылган ери коьбип шыгады. Кенемнинъ оьзинде ол йыламаьды, шабып аьесине келеди:

— Абай, караш, басым авырыйым?

Сыйлы онынъ сискен ерин сыйпап:

— Калай даянасынъ? — дейди. Соны эситкенлей, бала йылап баслайды.

— Йылама, омаса синълинъ уянар. Мен оны тегараннан уйклатканман.

— Оьзи йыгылган йыламас, дия, — деп коьзясларын суьртип, ойнамага кетеди.

Сескенуьв

Айсе кала мараз уьйде ятады. Кызын коьрмеге Найнай баласы Маржанды алып барады.

— Мараз уьйде бир затка да колынъ ман тийип олтырма, онда миркоблар бар.

Маржан маразуьйге киргеннен шыкканша колларын артына ясырып турады. Эндиги олар троллейбус пан автостанцияга барадылар. Троллейбустынъ бувланган терезесине бала коян ман боьридинъ суьвретлерин сызгышлайды.

— Тийме сисеге, — деп анасы урысады.

Маржан бармагын янма-ян сиседен алады:

— Мама, аьле мараз уьй кутылган йогым?

Янлы затка якласув

Ян-януварды, курт-кумырскады Маржан аяйды. Бир кере кедешке капалган шипийлерди коьрип:

— Абай, сен шипийлер туратаган кедештинъ авызына шилтер темирди неге салгансынъ? Оларды неге тутнакка капагансынъ? — деп сорады.

— Янъы болаятырған карбыз бан кавыннынъ шешекейлерин шобплегенлер. Язда карбыз емеге суъесинъме?

— Айхай да суъемен. Болса да онадан да бек тири шипийлерди суъемен. Бирэки шешекей еген деп, оларды тутнакка капайтаганым? Эне Динисламнынъ атасы колхоздынъ кырында этпеген оьнери калмады. Биревлер оны колга «на поруки» алды да тутнактан кутылтты. Мен де оларды колымга алаяк боламан, тутнактан кутылтаяк боламан.

Тербиялав

Бир кере Маржанды анасы 8 Мартка багысланган йыйынга аькетеди. Балага доклад бек ярайды. Кеште Маржан уьдесилерге доклад окыак болады, ама Найнайдан баскалары Сыйлы-аларга кеткенлер. Бираз ойланып туруп, бу олтыргыш алып кой авласына барады. Олтыргышка минип, кыз доклад айтып баслайды. Койлар басларын коьтерип-коьтерип, ога карайдылар, а бир козы мэ-ээ деп, докладты яратады. Маржанга ол козы айлак ярайды. Маржан тагы да бираз соьйлеп:

— Эндиги кол согынъыз, — дейди. Койлар уьндемейдилер.

— Мине деп согаяксыз, — деп оьзи коьрсетеди. Айванлар басларын кыйшайтып-кыйшайтып карайдылар. Тынълавсыз койларга Маржан ашувланады:

— Кол сокпаганга премия йок.

Ол аькелген бир кишкей шелек комби-кормды сыйырдынъ алдына аькетип тоь-геди.

Ат туягын тай басар

Айсе мен Маржан «Курылыс — гараж» ойынын ойлап шыгарганлар. Маржан ойыншык самосвал ман кум, кербиш, мая тасыйды, а Айсе айт деп уый калайды.

Бирден курылыстынъ ислерин ярти калдырып, Маржан аэроплан ман ойнап баслайды.

— Маржан, ондай аьдет кайдан шык-кан? — деп Айсе тутады. — Шалт болып мая ман кербиш аькел.

— Машиним сынган. Ремонттан сонъ тасырман.

— Келиспеген зат айтасынъ. Машининъ эне турыды да, саппа-сав.

— Неге келиспейди экен-ав? Папа уьйин-де куллыгы болса, машиним ремонтта, дейди. Кайтип те бир келиседи. Сен яшав-дынъ аьлин аьле де билмейди экенсинъ.

Оьзиннен сора

Бир йыллык буга ийт уьрдирип, кус еттирип, туьннинъ ортасында тувардан кайтады кешигип. Сога ашувланган Аб-дул-Кадыр Сыйлыга:

— Эртеникте туваршы Ахметке айта-
якпан, меним бугам кешелер мен кайда
юреди?

Соны эситкен Маржан:

— Абай, язык туваршы кайдан билсин
оны? Онадан эсе бугатайдан сорагойтагы,
ол сага туп-туврасын айтар, — дейди.

Алладынъ анты

Тарс-тарс этип коьк гуьрилдеп, айын-
дырык яркырап, куйын эстирип, тавык-
тынъ юмырткасындай буршак явады. Ол
конъысы уьйдинъ кубыла ман куьнбатар-
га караган уьйкен-уьйкен терезелерининъ
сиселерин сытады.

— Оммадым, алла, биз сага не зат эт-
кенмиз, бу кадер бизди кыйнагандай? —
деп йыланады Шамильдинъ баьпийдей
семиз пишеси.

Соны эситкен Маржан:

— Абай, сиселеринъизди кудай ватты-
ма? Не зат уьшин? — деп билгиси келе-
ди.

Язлыкта

Язлыкта Танъатар бавдагы емис терек-
лердинъ курыган бутакларын пышады.
Мундай зат Айсеге айлак ярамайды.

— Эгер Маржан ян-януварды, курт-ку-
мырскады суье болса, мен бизим табиа-
ты суьемен. Сен неге язык тереклерди
кыйнайсынъ?

— Аямасам пышпас эдим. Мен оларды авырув-мараздан саклайман.

— Авырув-мараздан куткаргысы келген аьдем бас деп тилинъди шыгарып, «а» деп айт дейтаган. А сен келесинъ де уьндемей-туьндемей пышкы алып шабасынъ. Артынъа-алдынъа карамай тез ок олардынъ колларын кесесинъ. Белки, теректинъ бу колы авырмайтаган болар, кайдан билесинъ?

Сырласув

Найнай бир юмалык бузавга эки литр суьт иширеди де кетеди. Суьт яраган боляк, соны ишип, бузав каталаклап Найнайды излеп йоьнейди. Маржан сога эркелеп авызын-бурынын ялап:

— Бузав, бузав, тагы да суьт керегим? — дейди. — Ясырмай айт. Айтпасаңъ да билемен. Ол зат басымнан кешкен, сайсы. Мама мага бир шоколад берсе, оны еп, тагы да берсе экен деп туратаган эдим. Сен де соьйтесинъ соьле.

— Моь-оь, — дейди бузав да.

— Бузав, бузав, кел мунда. Кулагынъа айтайымма суьттинъ каерге ясырылганын?

Ахырзаман

Балаларга ашувланса Сыйлы:

— Сизинъ бу кадер таласувынъыз бан ахырзаманды аькелмей болмаяксыз, — деп урысады кызларына.

Бир яктан телевизор баркылдайды, экинши яктан — кызлар. Сонынъ арасында бирден куьлп деп шырак соьнеди.

— Абай, — дейди Маржан, — тез болып шыракмай шырагынъды як, мультфильмди сонъына дери караяк.

Усаслык

Айсе телевизордынъ касына олтырса, баьри телеберуьвлерди артлы-артыннан карайды. Бир кере «Международные комментаторы за круглым столом» деген передача басланганда, ол бакырады:

— Абай, абай, тез болып мунда ет.

— Оммадым! Не болган?

— Эне ана мыйыклы эркек сага усайды.

— Не дейсинъ, балам? Авырмагай эдинъ сен! Менде мыйык барым?

Айсе шеги катып куьлейди.

— Мыйыгынъ ман тувыл, соьзинъ мен. Эркек консерваторларды урысады, сен де консерваларды урысасынъ даьми-дуьми йок деп.

— Ай алла сени бар этсин! Юрегимди ярдынъ!

Аллаберди

Кешелер мен Аллаберди кырдан бир машин наьртуьк урлап аькеледи. Сонынъ уьшин олардынъ эсик алдыларында бала-выздай сары наьртуьк тавдай болып уьйилген, Оны коьрип Айсе:

— Туьнегуьн йок эди. Буьгуьн бар. Авланьызда да быйыл наьртуьк эгилген йок. Кайдан шыкты ол сизге? — деп сейир этеди.

— Алла берди, — деп куьлемсирейди Аллаберди.

Урлап аькелген затын кайдан аькелдинъ деп сораганларга ол аьр заман алла берди деп айтып турады. Сонынъ уьшин ога ямагат Аллаберди деп атаган.

Маьнесин анъламаган Айсе:

— Сиз оны ман ярасагойдынъызба? Ол сизинъ терезелеринъизди бузып ятыр эди де. Эгер досласкан болсанъыз айташыньыз, бизим каралдыга да алла бираз наьртуьк тасласын. Тавыкларымыз аштан кырылмага турылар. Кьоктен буршактай явган наьртуькке бизим тавыклар бек суьйинеек эдилер.

Аракылы куллык

Бир куьн Маржан эртеник шакта ялгыз уьйде ойнап туры эди.

Зырылдап Алыпкаш кирип келди:

— Куванай кайда ды?

— Куллыкка аракы ишпеге кеткен, — дейди Айсе алмай-салмай.

— Ол менсиз ишсе, бурныннан шыкпасым?! — деп Алыпкаш уьйден шавып шыгады.

Добрт аяклы аьдем

Иссиз-каьрсиз калган Куванай эриккеннен не этеегин билмей каралдыда бос кезинеди.

Уьйде ол «Воспитание детей» деген телеберуьвди карап, уьйкен ойга калады. Буйгуьннен аьри ол тербиялав сораьлары ман каьр шегеек болып мырадланады.

Маржанды шакырып:

— Сен папаньди суьесиньме? — деп сораьды ол.

— Суьемен.

— Бир затлар айтайыма?

— Айт. Тынълайым.

— Не зат акында айтайым?

— Мен ян-янувардынъ акында суьемен тынъламага.

— Баьри айванлардынъ добрт аягы бар. Туьсиндиньме?

— Туьсиндим.

— Аьдемде неше аяк болады? — деп сораьды атасы кызынынъ кайтип туьсингенин билер уьшин.

— Добрт.

— Не дейди-ав! Аьдемде добрт аяк болып каерде коьргенсинь?

— Туькеннинъ касында... эсирген заманда.

Клубка асыккан куьн

Танъатар клубка асыгады. Ол онда ятлавларын окыяк. Сога сейир этип карап калган Маржан:

— Муна таза шиберекти мойынынъа неге илетаганынъды айтайыма? — деп онынъ байлаятырган галстугын коьрсетеди.

— Неге?

— Наьсипли-абай бурынынъды суьрте-таган колявлыгынъды ювмага муткан, сонынъ уьшин.

Биринши класста

Айсе биринши куьн болады биринши класска келгени. Биринши класска шанъ согылганлай, ол кабын алып, эсик бетке йобнейди. Асият Карайдаровна ога караган да калган.

— Айсе, кайда барасынъ?

— Уьйге. Мага абай сен келгенше ка-сык боьрек аьзир болаяк деген. Бираз эрте кайтаяк боламан.

Муьсиревим бес каьпик

Алыпкаштынъ улы Динислам Айсе мен бирге мектепке барады. Олар бир класста окыйдылар. Окытувшы оларды тереклердинъ астындагы япыракларды сыпыртпага аькетеди. Баьриси де уьндемей ислейдилер, тек Динислам кыйналмай олтырады. Йолдаслары урысадылар:

— Сен не бек какшекесинъ? Эриншек экенсинъ. Уьйкен болсанъ ким болмага даьменъ бар?

— Начальник.

— Сенинъ начальник болганынъды алла коьзимге коьрсетпесин, — дейди Асият Карайдаровна.

— Муьсиревим бес каьпик.

Хоккей

Телевизордан хоккей коьрсетедилер. Оны Айсе мен Маржан карайды.

— Язык йолак эркек, — дейди Маржан.

— Неге язык болады? Ол хоккеистлердинъ энъ уйкени. Ол не зат айтса, соны этедилер.

— Э-э сага! Ога таяк етпей калган. Ол анадынъ-мунадынъ артыннан етип, бертагы таягынъды, бироз ойнайым деп тилейди. Аналар да Динисламга усаган. Языктынъ таягын алып бермейдилер. Динислам кимнинъ ойыншыгын алса, сол онынъ артыннан юмалап юреди, кайтармайды. Сондай бакылшы бала. Йолак эркек Саидке усаган. Ким суьйсе, сол оны ынжынгады. Танъ болганынъ, кор болганынъ.

География

Кызлар сыпырадынъ тоьгерегинде турылар. Айсе карбыз кеседи.

— Карбыз бизим Ерге усаган. Келинъиз оны глобустай этип боьлеек.

— Боьл, — деп шувылдасадылар балалар. — Тек бизге коьп тийсин.

— Элбетте сизге коьп тиеек. Сага, Маржан, сав Керуьв полюсы. Сага, Мекке, сав Алды полюсы. Мага меридианлар да бо-
лаяк. Разысызба?

— Ра-зы-мыз!

— Географиядан аьруьв зат барым, —
дейди ол географиядынъ не зат экенин
билмеген синълилерине.

Урлаган—куьна!

Айсе Танъатарга баз этип, туратаган
пешин кабинеттей этип туьзген. Этажер-
кады да китапларга толтырган. Коймай
анасына уьсти йылтыравык стоьл де ал-
дырган. «Посетительлерге» деп ирге бо-
йынша бир неше олтыргыш та салган.
Айсе кабинетинде олтырып, бир затлар
язады. Бир кере ол синълилерининъ ке-
реклерин табады:

— Меним стоьлимнен баспалайтаган
машинкеди, калемлерди, кагытты, соьн-
диргишти урлаганынъызды бир коьре-
йим, куран болсын деп айтаман, кереги-
нъизди табарман. Урлаган — куьна! Он-
дай табиатсыз затлар кызларга яраспай-
таган.

— Куьнаси мага!

— Урлаган неге куьна болады?

— Неге десенъ мен озим оларды тега-
раннан. Танъатардынъ стоьлиннен урла-
ганман.

Яшайдылар ийтлер татым

Уйкен байрам куын ийги тарткан Алыпкаш пан Саид тоьбелеседилер.

— Эки куыннинъ бирисинде сосылар конъысы болсалар да, тоьбелесип турадылар. А олардынъ ийтлери бек татым яшайды, — деп уйкен сейирге калады Маржан. — Неге экен?

— Неге болсын, олар тоьбелестен алдын урсысадылар. Бас деп Саид Алыпкашка кылыплы туьлки, кырсыз деди. Анавы да ога тазийт деди. Тоьбелес сонандан сонъ басланды. Ийтлер соьйлеп билмейдилер, сонынъ ушин де тоьбелеспейдилер.

Кобпти коьрген коьк шоьлмек

Бир куын Алыпкаштынъ пишеси Юмаш Айсединъ балаларын коьрмеге келеди. Каьмпет-пряниктен баска ол Маржан ман Меккеге эртегилер китабын аькеледи. Юмаш кеткеннен сонъ Танъатар оны кызларга оқып эситтиреди. Эртегилер оларга ярайды.

— Китапты аьруьв этип йыйынъыз, мектебке барып басласанъыз оқырсыз, — дейди экен Танъатар. Маржан эртегилерди алып аьесине барады.

— Абай, — дейди кыз, — мунавын биз уйкен болганша йыймага керек дейди Танъатар.

— Уьшин айтады, — дейди Сыйлы да.

— Аьше аш холодильникти, сонда са-
лайым.

— Кьпти коьрген коьк шоьлмек экен-
синь, — деп куьлейди куртка.

Увак-туьек соьзлер

Айсе кылыксызланганы уьшин Асият Карайдаровна онынъ ата-анасын мектебке шакыртады. Олар да келмейдилер. Бир-эки куьннен сонъ окытувшы Найнайды орамда расып, неге келген йоксынъ деп сораьды. Аनावы да, олла-билле эситпеген-мен деп ант этип, ув ялайды.

Уьйде Найнай сораганда, кызы:

— Эсинъдеме, сен мага кулакка ярав-сыз соьзлерди уьйге алып келме дегенинь, сонынъ уьшин окытувшыдынъ тилегин айтпадым, — деп юлдыртады.

Койшы болгым келеди

Айсе мен Динислам окыйтаган класс буьгуьн неге болса да бек кылыксызланган. Асият Карайдаровнадынъ оларга куьши етпейди. Сол заманда окытувшы айтады:

— Эгер акыллы балалардай болып окымасанъыз, сизден бирев де аьдем бо-лаягы йок. Кылыксызланган окувшылар мектепти кутылганнан сонъ врач та, ин-женер де, лётчик те боалаягы йок.

Аьруьв оқымаганлар койшы, туваршы, сыйыр савушы болаяк.

Собьтип оқытувшы педагогикага келис-пеген затларды айтады.

Сол заманда биринши болып Динислам кол коьтереди.

— Инженерден эсе койшы болганынъ аьруьв. Бизим бир конъысымыз инженер. Онынъ уьйинде эки темир орындыктан баска бир зат та йок. Баска бир конъысымыз койшы. Онынъ уьйи тавдай, каралдысы бавдай, гаражында машини бар, уьйинде — дуныя ман бир муьлк. Неге десенъ, дейди акай, койшыдынъ койдан аькелгендей заты бар, а инженерде яравсыз темир-туьмир болмаса, бир зат та йок. Мен койшы болгым келеди.

ИШТЕЛИК

Анадынъ бувы, алтыннынъ сувы	4	
Аьбир-шибир уьшин янларын берееклер		5
Бурыннан калган осал аьдет	6	
Дувада	7	
Бияла	8	
Оьтпек. Сыйлыдынъ хабары	9	
Тары. Абдул-Кадырдынъ хабары	11	
Дуныяды бырыктырып!.. Бурынгы завыклар		12
Сары ман кара	13	
Пишеси тилин озгарар, байы — колын		14
Онъмаган йылларда	15	
Мамет пен Аьмет бас ораза куьн	16	
Акыр кыскааяклы	16	
Бузав	17	
Алдап уьйренмеген аьдем	18	
Аязда	19	
Алабалык	19	
Суьрсиген эт	20	
Уйкы суьер Татим мен куьлкиши	Сыйлы	21
Урлакай урламаса, ятып уйкламас	22	
Ярасык зат	22	
Ярасык заттан безуьв	23	
Сыйлыдынъ кулаклары тынган	23	
Йыйын ман уйытув	24	
Эркинлик	25	
Кора	25	
Акша баласы	26	
Тапкыр аьдем	27	
Суьт бермеге тийислисиз!	27	
Модный эркек	28	
Уьйинъ сеьнмегир	29	
Эстелик	30	
Йыйын суьйген аьдем	31	
Отка барган хатыннынъ отыз авыз соьзи бар		32
Бир аттынъ аркасы ман мынъ ат сув ишер		33
Шырак	36	
Тис	38	
Басынъа туьссе, баспакшы боларсынъ		38
Кобп соьйлесенъ коьрейим	39	
Алтын ат	39	
Берекет авылда экен	40	

Аягы авыр кеншектинъ туъсине нелер энер, нелер энемес	41	
«Маънели ой»	42	
Пыткыдай болып семиргенлер	43	
Ялагай Алыпкаш	44	
Борышлы оьлмес те, шерли оьлер	45	
Кобнъилде бар болган уьшин, колда йок		46
Шинъгене-шыпыт	47	
Ланъкалы аьдемлер	47	
Сан уьшин сапатын йоядылар	48	
Энъ ийги карбыз	49	
Кызганшактынъ малы турган ерде ширий- таган	50	
...Эки кол бетти ювар	51	
Тамадасы карга болса, конган ери кок болар	52	
Буздырысув	52	
Начальник ашувланганда атын муткан		53
Сатылган намыс	54	
Гонорар	54	
Язда	55	
Кисиге казган куйыга оьзи атылган		55
Онъганнынъ онъ колында	57	
Биревге яманлык сагынганша, басынъа ийгилик тиле	58	
Саьарши туьйирменши	59	
Дуьйсемби — авыр куьн	60	
Собьтип айт!	61	
Эм	62	
Барлык суьйистирер, йоклык туьйистирер		62
Исси баста	63	
Каргыс	63	
Каргыс еткен экен	64	
Балталы киси пайхамбар	65	
Кыдырган уьшин савга	65	
Ясыртын	65	
Терисиннен соьйлев	66	
Ярой	67	
Басшы	67	
Куры касык авыз йыртар	68	
Авил яшавыннан	69	
Авилларда йыйын	70	
Танъ сес бергенде	71	

Декамерон	71	
Уйкен мактав	72	
Лекцияда	72	
Белине сис киргендей болып юреди		73
Сузык хабар	74	
Ойсыз ятлавлар	74	
Электротехника дерисинде	74	
Ясы уйкенди сыйлаган аруув зат		75
А мыйсыз! А берли!	76	
Патма ман танысув	76	
Элгезерлер эм ялгыз аяк коьпир		77
Кайгырма!	78	
Кийим тазалайтаган ерде	78	
Алемет зат	80	
Курткага савга	80	
Каравылда	81	
Очерк	81	
Шайирдинъ басын билмейдилер		82
Фельетон	83	
Уйкенсуув	84	
Талантлы шайир	85	
Кыз айттырув	85	
Алемет ой	86	
Арсыз	87	
Шеберлик акында	88	
Кыз айттырув	85	
Алемет ой	86	
Арсыз	87	
Шеберлик акында	88	
Гёте	88	
Ак кагытка — ийги ойлар		89
Калашы кыздынъ ойы	90	
Инопланетялардынъ савгасы		91
Диретке салынган колязба		92
Буз	92	
Янъы йылдынъ кешесинде		93
Йокка хойрик ат та етпес		94
Гусейн	95	
Борилерден корккан орманга кирмес		96
Тоннынъ айттырмаягы курысын!		98
Куры касык авыз йыртар	98	
Шувылдыр акында поэма	99	
Ресторанда	100	

Алыпкаш	100	
Ким коьп акша алады	101	
Зувьт	102	
Басыннан кешпеген туьсинмес	102	
Селекенъди коьйлегинъе яма	104	
Баспакшы болып та билмеге керек	105	
Басынъ алтын болса, да, бойынъ булытка етпес	106	
Курт берип кувантпа, куры соьз бен юбантпа	106	
Бакылшы ямгыр	108	
Ойыннан оймак шыгар	108	
Мысык мыйыгына куванар, туьлки куйрыгына таянар	109	
Тавекеллидинъ басында нур явар	109	
Йол анасы — туяк, сув анасы — булак		111
Сен заманга иермесенъ, заман сага иермес		112
Яны авырмаганнынъ касында басынъ авырмасын	113	
Бай акылы ман барыспа, баьтир минен куьреспе	113	
Сыйласанъ, сый коьрерсинъ	114	
Сувга барган тал сермер	116	
Практикада. Уьйледен сонъ	116	
Подсоьтынъ кылыбы	117	
Сисели кафеде	118	
Кийиз боьрк	119	
Болмаяк	120	
Аьр ким оьз котырын касыйды	121	
Эрис	121	
Баку дурбатларынан	122	
Туьтин эм дунья	124	
Заочник	124	
Кайттым-састым...	125	
Шайирлик тыныш зат тувыл	126	
Куьнши	127	
Талкансувлы сынавлар	128	
Таныс — билис	129	
Бурынгы йигитлер кайда экен?	130	
Фатма	130	
Алабуркасын	132	
Уьйленмесенъ коьрейим!	132	
Авырлыклары бирдей	133	

Самбаклы савга	134	
Кыйын экен куллыклар		135
Эт ийгилик, коьр яманлык		137
Куьн коьрейим	139	
Эки профессор эм бир попугай		140
Ярасыктынъ бюллетени	141	
Юув	141	
Тилек	142	
Илми сорав	143	
Тобгерек даьри	143	
Айсединъ кайгырувы		144
Акыл уьйретуьв	144	
Телевизор	145	
Боьри кулак	145	
Туп-туврадан	146	
Иылтыраган этик	146	
Баладынъ баласы	147	
Суьврет устасы	147	
Кала маразы	148	
Исликли кыз	149	
Оьзи йыгылган пыламас		149
Сескенуьв	150	
Янлы затка якласув		150
Тербиялав	151	
Ат туягын тай басар		152
Оьзиннен сора	152	
Алладынъ анты	153	
Язлыкта	153	
Сырласув	154	
Ахырзаман	154	
Усаслык	155	
Аллаберди	155	
Аракылы куллык	156	
Доьрт аяклы аьдем	157	
Клубка асыккан куьн		157
Биринши класста	158	
Муьсиревим бес каьпик		158
Хоккей	159	
География	159	
Урлаган — куьна!	160	
Яшайдылар ийтлер татым		161
Коьпти коьрген коьк шоьлмек		161
Увак-туьек соьзлер	162	
Коьйшы болгым келеди	162	